મઠપતિ કલ્યાણભટ

વિરચિત

શ્રી ગોકુલેશ લીલા સુધા સિંધુ

અંતર્ગત

કલ્લોલ ૭–૮–૯

યાને

માલા પ્રસંગ

(કલ્લોલ આઠમો શરૂ થાય છે.)

કલ્લોલ ૮

તરંગ ૧

કેટલોક સમય વીત્યા બાદ, જ્યારે શ્રીપ્રાણનાથ પોતાના નિજ મંદિરમાં પ્રસન્નમુખે બિરાજી રહયા હતા, ત્યારે કૃપાશક્તિએ પ્રાણનાથ પાસે પધારી, દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડી વિનંતી કરી : " હે ઇશ્વરેશ્વર, હે ગુણનિધિ, કલિયુગના જીવ ઉધ્ધારવા માટે જે જે વિજ્ઞપ્તિ કરી હતી, તે સર્વ ઘણું કરીને આપે સિધ્ધ કરી છે. (૧–૩) હવે આટલું બાકી રહે છે; મ્લેચ્છોનો તે રાજા જહાંગીર એક દુષ્ટ સંન્યાસીના સંગથી દુષ્ટ થઇ, તેની માયાથી મોહિત થયો છે. તેના કહેવાથી જ ભગવદ્ધર્મના વિરોધમાં તે બાદશાહ પ્રવૃત્તિ કરી રહયો છે. તેના સેવકો તે ભગવદ્ધર્મવિરોધને જ ધર્મરૂપ સમજે છે. (૪–૫) હે પ્રભુ, તેમનો ઉધ્ધાર કરવાનું આપનાથી જ શકય છે, અન્યથી નહિ. કંસ વગેરે અસુરો કરતાં યે વધારે ધૂર્ત, અત્યંત બળવાન અને સંન્યાસી વેષધારી અસુર આપનાથી જ જીતાયો છે; અને હે પ્રભુવર, આપે જ અખિલ વૈદિકધર્મની અને ભગવદ્ધર્મમાર્ગની રક્ષા કરી છે. અને અત્યંત પાવનકારી અને મંગલમય તુલસીમાલા, ચક્ર, કમલ, શંખ, ગદા આદિ મુદ્રાઓ ભગવદીઓ દ્વારા ધારણ કરવા રૂપી માર્ગની હે ગુણસાગર, આપે જ જોકે રક્ષા કરી છે, (૬–૮) તો પણ મથુરા અને વૃંદાવનવાસીઓ, દેશાતરમાં રહેતા સઘળા જે લોકો તેના સેવક હોવાથી પોતાને બરાબર ઓળખતા નથી, તેઓ પણ હે પ્રાણપતિ, વાસ્તવમાં તો આપના જ દાસ છે; હે વિભો, તે તે અનર્થોમાંથી આપ જ તેમનું રક્ષણ કરી શકો તેમ છો. તેમનાં જે જે ઈચ્છિત ફલ છે, તે તે આપજ પૂર્ણ કરી શકો તેમ છો. (૯–૧૦½) તે બળવાન સંન્યાસીએ તે સર્વને મ્લેચ્છોના ચક્રવર્તીનો ભય બતાવી તેમને ધર્મવિમુખ કર્યા છે. હે પ્રભુ, તેમનું તે તે કાર્ય સિદ્ધ થાય તેમ આપ કરો. (૧૧–૧૨) વળી પોતાના જન્મસ્થળ પ્રયાગમાં જઈ, ત્યાંથી ગઢાનગર, દ્વારિકા, પછી કુરુક્ષેત્ર અને (ગંગાદ્વાર) હરદ્વારમાં પધારી, આપે ઘણા લોકોનો ઉધ્ધાર કર્યો છે. હે સૌંદર્યનિધિ, એમાંથી કેટલાક જીવનો તો આપે સાક્ષાત અને કેટલાકનો તો પરોક્ષ રીતે બીજાઓ દ્વારા ઉધ્ધાર કર્યો છે. (૧૩-૧૪) પરંતુ હે પ્રાણેશ્વર, કાશ્મીરનો પ્રદેશ તો યવનોના સંસર્ગથી અત્યંત દુષિત છે, સ્વભાવથી જ તે સદ્ધર્મથી વિમુખ છે. (૧૫) હે પ્રભુ, જે પ્રદેશમાં સુજ્ઞ લોકો અલ્પ પણ વેદ જાણતા નથી, પુરાણો અને સ્મૃતિઓ પણ જાણતા નથી, તો પછી તેમનો અર્થપરાયર્શ જાણે જ ક્યાંથી? (૧૬) તેઓ વૈદિક ક્રિયાઓ પણ જાણતા નથી. વર્ણ ધર્મ અને આશ્રમ ધર્મ પણ જાણતા નથી. વળી કેટલાક તો મ્લેચ્છોના જ વેશ ધારણ કરે છે, મ્લેચ્છ ભાષા બોલે છે, ને મ્લેચ્છના જ આચાર

૨ પાળે છે; વળી કેટલાક તો અભક્ષ્ય વસ્તુનું સતત ભક્ષણ કરે છે. કેટલાક તો મ્લેચ્છના ઘરમાં જ રહે છે, બેસે છે, ભોજન અને શયન પણ ત્યાં જ કરે છે. આ પ્રમાણે તેઓ સર્વ વ્યવહાર સદા તેમની સાથે જ કરે છે; તેમની સ્થિતિ યવનોના જેવી જ છે. આમાં વધારે શું કહેવું? (૧૭–૧૯) ત્યાં કેટલાક તો પોતાને બ્રાહ્મણશ્રેષ્ઠ માને છે, કેટલાક પોતાને ધાર્મિક માને છે. ઘણાયે મહમદ નામથી બોલાવાય છે, બીજા કેટલાકે કાસીમ સંજ્ઞા ધારણ કરી છે. બાકીના કેટલાક અહમદ, જમાલ અને લતીફ નામવાળા છે. તેઓ આપનું નામ, પૂજા, કથા જાણતા નથી અને આપને પ્રણામ કરવાનું ય સમજતા નથી. (૨૦–૨૧) તેઓ ઘણા જ ભ્રષ્ટ છે. પાપમાં રત એવા તે તિરસ્કાર પામેલા મૂઢ લોકો અત્યંત નિંદ્ય અને નીચ છે. હવે તો તેઓ એ દુષ્ટ સંન્યાસીના સંસર્ગથી, અત્યંત દુષ્ટ બનેલા મ્લેચ્છાદિના સંસર્ગથી, તેઓ ઘણાજ ભ્રષ્ટ થઈ ગયા છે. હે પ્રભુ, તમે જ તેમનો ઉધ્ધાર કરી શકો તેમ છો. (૨૨–૨૩) હે સામર્થ્યસાગર, આ કામમાં આપના સિવાય બીજું કોઇ સમર્થ નથી. વળી હે પ્રાણેશ, હે રસસિંધુ, કાશ્મીર જતાં માર્ગમાં આવતાં જુદાં જુદાં ગામો, નગરો અને સ્થાનોમાં વિવિધ પ્રકારના ભાવવાળા આપના ઘણા શ્રેષ્ઠ ભક્તો રહે છે. (૨૪–૨૫) તેઓ વ્યવહાર કામમાં રોકાએલા હોવાથી અહીં આવવા અશક્ત છે; તેવા તેઓ આપની સેવામાં ઉપયોગી થઇ પડે તેવો સર્વ પ્રકારનો વ્યવહાર નિરંતર કરી રહ્યા છે. (૨૬) આપના મુખચંદ્રની જ્યોત્સ્નાના પિપાસુ એવા તેઓ ચકોર જેવા છે. આવા તે ભકતો આપને માટે અત્યંત દુ:ખી છે. હે પ્રાણનાથ, કૃપાસિંધુ, તેમના ચિત્તનું સમાધાન અવશ્ય કરવું જાઇએ. (૨૭) હે રસિકવર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ, સિંહનદ, કુરૂક્ષેત્ર તથા લાહોર અને મેહરાનગરમાં, તેમ જ અન્યત્ર પૂર્ણચંદ્રમુખી સ્ત્રીઓ નિવાસ કરી રહ્યા છે; બીજાં કાર્યોનો ત્યાગ કરી, તેઓ આપની પાદુકાનું, પનહીનું, આપના ચરણકમલના પરાગનું, આપના વસ્ત્રનું, સ્વરૂપનું, આપની વાણીરૂપ માલાનું અથવા આપની નામપત્રિકાનું પ્રેમથી સેવન કરે છે. (૨૮–૩૦) તેઓ આપના સ્વરૂપમાત્રનું સ્મરણ કરવામાં રત છે; આપની કથા સાંભળવામાં આસકત છે, આપના સંગરૂપી અમૃતસાગરનું હજાર વખત પાન કરવા છતાં તેઓ અત્યંત તૃષિત છે; સર્વ સ્વજનથી વિરકત થયા છે; ફકત આપનામાં જ દૃઢ પ્રેમવાળા છે. ત્યાં વિવિધ મનોરથવાળી, ચંચલ નયનવાળી અનેક કોમલાંગીઓ છે; હે પ્રભુ, આપના દર્શનનાં દાન કરી તેમને પણ કૃતાર્થ કરવાં જોઇએ. (૩૧–૩૨½) હે પ્રાણેશ્વર, આપનો પ્રાદુર્ભાવ સઘળા તાપહરણ કરવા માટે, અને સ્વભકતોને માટે સઘળાં સુખનાં દાન કરવા માટે છે તેથી હે પ્રાણેશ, નાથ, અત્યંત સુયોગ્ય એવા આપશ્રીને જો રુચે તો, અમૃતના હજાર સમુદ્રને પોતાની લીલા વડે જીતનાર આપ પોતાની યાત્રારૂપ લીલાથી કાશ્મીર સુધીના ભૂમંડલને પાવન કરો." (૩૩–૩૫) આ પ્રમાણે કૃપાશકિતની વિનંતી સાંભળીને કમલનયન ભગવાન મંદ હાસ્યથી અત્યંત પ્રિય એવી કૃપાશકિત પ્રતિ કહેવા લાગ્યા: "હે કૃપાશકિત, તારી જે વિનંતી છે, તે પોતે જ યુકત છે; અત્યંત મધુર છે, તે બધી જ વાત સદા મારા ૨

૩ હૃદયમાં છે જ. (૩૬-૩૭) પરંતુ કાશ્મીર-મંડલ અત્યંત દુષ્ટ પ્રદેશ કહેવાય છે. પિતામહ શ્રીઆચાર્યજીની અને શ્રીપિતાજીની ચરણરજથી તે કદી અલંકૃત થયો નથી. એટલે કોઈ પણ પ્રબલ કારણ વિના ત્યાં જવામાં મારૂં મન સંકોચ પામે છે. તેથી તે કાર્યમાં હું શિથિલ છું. (૩૮-૩૯) તે તે સ્થળમાં રહેતા જે ભક્તો મારા દર્શન વિના અંતરમાં દુ:ખી થાય છે, તેમનો પ્રેમ તો મને નિરંતર આકર્ષે છે. શ્રુતિ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, સ્મૃતિ આદિથી સિધ્ધ થયેલ તુલસીકાષ્ટમાલાનું પરિધાન વગેરે-જે વૈષ્ણવ ધર્મ છે, (૪૦-૪૧) તેનો શ્રીઆચાર્યજી તથા શ્રીગોસાંઇજીએ અત્યંત આદર કર્યો છે; તે ધર્મનો એ સંન્યાસીએ મ્લેચ્છાધીશ જહાંગીરને વશ કરી, તેના બળથી દેશાન્તરમાં સર્વ પ્રકારે લોપ કર્યો છે. (૪૨) બાદશાહને અનુકુળ કરી ધર્મને સ્થિર કરવાની મારી ઇચ્છા છે. પોતાના સેવકોમાં આ ધર્મ સ્થિર કર્યો છે, તેથી મને સંતોષ નથી. (૪૩) આ ધર્મને અન્ય સઘળા લોકોમાં દૃઢ કરવાની મારી અભિલાષા છે; આ પોતાનાં છે અને આ પારકાં છે, એવો વિચાર તો સંકુચિત મનવાળા કરે છે. બાકી ઉદારચિત્તવાળાને તો સઘળી પૃથ્વી પોતાના કુટુંબ જેવી છે." (૪૪½) આ પ્રમાણે શ્રીગોકુલાધીશે વાણી રૂપી અમૃતસાગરની વર્ષા કરી, ત્યારે કૃપાશક્તિએ મંદ મંદ હસીને નજીકમાં જ વિરાજી રહેલી લીલાશક્તિની તરફ જોયું. (૪૬) કૃપાશક્તિનો અભિ-પ્રાય જાણી, લીલાશક્તિએ સેવા પ્રાપ્ત થવાથી અતિ હર્ષિત થઈ, દંડવત પ્રણામ કરી, હાથ જોડી પ્રભુને વિનંતી કરી. (૪૭) "હે પ્રાણનાથ, કાશ્મીરની રાજધાનીમાં પધારવાને માટે, આપની દાસી એવી મેં પ્રબલ કારણ વિચાર્યું છે. (૪૮) માનવલીલા જેને રૂચે છે, એવા હે પ્રભુ, આપ તેમાં અનુમતિ આપો. એ યોગ્ય છે. મ્લેચ્છોનો ચક્રવર્તીરાજા જે હમણાં ત્યાં જ કાશ્મીરમાં જ છે, તે પોતે જ, હે ઇશ્વરેશ્વર આપને બોલાવે, તેવું હું કરીશ. તે બળવાન મ્લેચ્છ, અતિ ઉગ્રદંડના કારણરૂપ, ચક્રવર્તી બાદશાહ આપને પોતાની પાસે બોલાવશે. તેના એ વચનનું તો ઉલ્લંઘન ન થઇ શકે, તેમ સઘળા લોકો માનશે. એટલે કે આપ બાદશાહના હુકમથી ત્યાં જવા પ્રવૃત્ત થયા છો, તેવું લોકોમાં મનાશે હે ભગવાન, તે બહાને કૃપાશક્તિએ આપની આગળ જે વિનંતી કરી છે, તે સઘળી આપ સુખેથી સિધ્ધ કરશો." (૪૯-૫૨)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો પ્રથમ તરંગ પૂરો થયો ॥ મહેદ કૃપા તે મન લગે; તો કબહુ સુર ન જાય । વ્યાસંગ સબ ઇન્દ્રી કે, સ્વરૂપમાં ઉરઝાય ॥ ॥ હવે તરંગ બીજો શરૂ થાય છે ॥

ત્યાર પછી શ્રીસુંદરવર પ્રાણનાથ લીલાશક્તિ અને કૃપાશક્તિનો મંદહાસ્યથી આદર કરી, ભક્તોના અનેક પ્રકારનાં વિવિધ કાર્યોમાં પહેલાની જેમ રોકાયેલા રહયા. જ્યારે શ્રીજીની વિચક્ષણ લીલાશક્તિએ પહેલાં પ્રતિજ્ઞા કરેલા કાર્યની ત્વરિત સિદ્ધિ માટે પોતે ત્યાં ત્યાં ઉચિત સ્થળોએ પોતાના અંશ વડે તરત પ્રવેશ કર્યો. આ પ્રમાણે કરૂણાશક્તિના અનુરોધથી દયાળુ પ્રભુએ મ્લેચ્છોના ઉધ્ધારની ઇચ્છા કરી. તે વખતે તે સંન્યાસીનાં માયા, મન્ત્ર અને દેવતા પ્રભુથી ડરવાથી નાશ પામ્યા. (૧-૪) ૩

૪ પછી કેટલોક સમય પસાર થયો, ત્યારે શ્રીવલ્લભના યશથી ત્રાસ પામેલો અને તેથી તેવા ત્રાસદાયક યશથી પ્રેરાઇને તે મત્સરવાળા, પાપી, મહાઅસુર સંન્યાસીએ પોતાના બધા જ દુષ્ટ સાથીઓ સાથે મંત્રણા કરી, આ પ્રમાણે એક પત્ર લખ્યો કે સઘળા મથુરાવાસી, વૃંદાવનવાસી, ગોકુલવાસી તથા અન્ય સ્થાને રહેતા લોકોએ માલાદિ સર્વનો ત્યાગ કર્યો છે. પણ અત્યંત સ્વતંત્ર એવા શ્રીગોકુલનાથજીએ પોતાના પરિવાર, ચાકરો, ભક્તો અને અનુયાયીગણ સાથે તુલસીમાલા વગેરેનો ત્યાગ કર્યો નથી. ઘણા માણસોએ બહુવાર કહ્યું છતાં માન્યું નથી. સર્વ પ્રકારે બળવાન એવા આપ ચક્રવર્તીના સેવકો અને મ્લેચ્છોના ચક્રવર્તી અને યતિના પ્રભાવમાં આવેલા આપ સમ્રાટને તેમણે ગણકાર્યા નથી. એ પ્રમાણે પત્ર લખાવી તેના પર અધિકારીઓની, પ્રતિષ્ઠિત લોકોની, સેનાપતિઓની, ચૌધરી અને મ્લેચ્છોના ખજાનચીની મુદ્રાઓ લગાવડાવી; મથુરાના બ્રાહ્મણો, લાલારામ વૈદ્ય, તેનો અત્યંત દુષ્ટ ભાઈ દામોદર, અત્યંત કુટિલ અને પાપી મિતનમિશ્ર પાસે મુદ્રાઓ લગાવડાવી અને ઉપર બતાવેલા અને ન બતાવેલા સઘળાઓ પાસે 'આ વાત સાચી છે' એવું લખાવડાવ્યું; અને તે સંન્યાસીએ તે પત્ર સેનાપતિ ઇતબારખાનને મોકલ્યો. ઇતબારખાને તે પત્ર કાશ્મીરનગર શ્રીનગરમાં રહેતા અત્યંત ઉગ્ર દંડ કરનારા મ્લેચ્છોના ચક્રવર્તી સમ્રાટ જહાંગીરને બતાવ્યો. (૫–૧૩½) સુવિચક્ષણ એવો તે સમ્રાટ તે પત્ર વાંચીને ગુસ્સે ન થયો; કિંતુ તે પત્રને હૃદયસરસો ચાંપી, હૃદયને અત્યંત શુદ્ધ કર્યું. એ પત્રમાં નિર્દિષ્ટ શ્રીજીના યશથી તે અત્યંત હર્ષિત થયો અને શ્રીગોકુલપુરના ચક્રવર્તી ભગવાન શ્રીજીમાં અત્યંત ભકિતવાળો બન્યો અને તેઓશ્રીને સામે ઉભેલા ન જોવા છતાં, શુધ્ધ બનેલો તે સમ્રાટ ગુણસાગર શ્રીજીને પ્રણામ કરવા લાગ્યો, (૧૪–૧૬) એવા શ્રેષ્ઠ પ્રભુની પાસે વારંવાર પોતાના ઘણા પ્રકારના અપરાધની ક્ષમા માગવા લાગ્યો, જેને યશ પ્રિય છે, એવા પ્રભુને તે સમ્રાટ પોતાના વિજયમાંથી પ્રગટેલો અને બધી દિશાઓમાં વ્યાપેલો પોતાનો યશ ભેટ ધરવાની અત્યંત અભિલાષા રાખવા લાગ્યો. અનિચ્છા હોવા છતાં પહેલાં મથુરામાં પોતે જે કરેલું, તેથી હવે બસ; એટલે કે પહેલાં માલા ત્યાગ કરવાનું કહ્યું, તેવું હવે ન કરવું, એવા વિચારને પૂર્ણ કરવા માટે સર્વજ્ઞોના સમૂહથી પ્રણામ કરાયેલા પ્રભુના ચરણકમલના પરાગ પ્રતિ તે સાવધાન બન્યો અને પોતાના આ પ્રકારના દષ્ટિભાવને ગુપ્ત રાખવા માટે તેણે પોતાની આજ્ઞાના ભંગને કારણે થોડો ક્રોધ પ્રગટ કર્યો. (૧૭–૨૦) અને પ્રગટ રીતે કહ્યું કે શ્રીગોકુલનાથજીએ મારી આજ્ઞા ભંગ કરી છે; તેથી સૈનિકોને મોકલવા જોઇએ કે જેઓ જલ્દીથી શ્રીગોકુલમાં જઈને શ્રીમદ્‌ગોકુલનાથ પ્રભુને અહીં લઈ આવે. (૨૧–૨૧½) આ સમયે શ્રેષ્ઠ ભકત પરમચતુર આસફખાને પોતાના હૃદયમાં વિચાર કર્યો કે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી આ કામ માટે જે અધિકારીઓને મોકલશે, તો શ્રીમદ્‌ગોકુલમાં રહેલા પ્રભુના જે ભકતો છે, તેઓ 'આ મ્લેચ્છો અમારા પ્રાણનાથને બળજબરીથી ૪
લઈ જવા આવ્યા છે'–એવા વિચારથી ઉદ્‌ભવેલા ક્રોધથી લાલ થયેલી દૃષ્ટિથી તેમને જો જોશે, તો તેઓ આ મ્લેચ્છોને અને

૫ તેમના ચક્રવર્તીરાજાને અનુધ્યાનરૂપી અગ્નિથી તરતજ સર્વપ્રકારથી ભસ્મ કરી દેશે. (૨૨-૨૫) લશ્કરખાન એ પ્રભુના ચરણ-કમલનો અત્યંત ભક્ત છે. પણ મથુરામાં રહેતા જે મ્લેચ્છ ફોજદારો છે તેઓ તે દુષ્ટ સંન્યાસીને અનુકૂળ રહે છે, તેઓ તેને પ્રસન્ન કરવા માટે પ્રભુનો દ્રોહ કરે છે એવું જયદેવ દ્વારા સાંભળીને તે સદ્‌બુધ્ધિમાન લશ્કરખાને તેમને પત્ર લખ્યો; (૨૬-૨૭) અને તેમના તરફ અત્યંત તિરસ્કાર વરસાવ્યો, અને તે મહાપ્રભુના સુંદર ગુણોનું સદૈવ વર્ણન કરવા લાગ્યો કે મહાપ્રભુની પોતાના સેવકો તરફ અત્યંત પ્રીતિ છે તે મેં ઘણીવાર જોયું છે. તેથી અત્યંત બુધ્ધિમાન લશ્કરખાન મહાપ્રભુની પાસે જઈ મૃદુતાથી વિનંતીઓ કરીને પ્રભુને શ્રીનગર પધરાવવામાં સમર્થ છે, બીજો કોઇ સમર્થ નથી. (૨૮-૨૯૩/૪) આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે મહાભક્ત આસફખાન કે જે પ્રભુના શ્રીમુખનું દર્શન કરવાની ઇચ્છાવાળો હતો, તેણે મ્લેચ્છોના ચક્રવર્તીરાજાને કહયું કે શા માટે અહીંથી ઘણા સૈનિકોને વ્યર્થ મોકલવા છે? લશ્કરખાન ઉપર એવો પત્ર આપ મોકલાવો કે જેથી અત્યંત બુદ્ધિમાન સુંદર વકતા લશ્કરખાન મહાપ્રભુની અહીં પધારવાની યાત્રાને સિધ્ધ કરી, જલ્દીથી પ્રભુના દર્શન કરાવશે. (૩૦-૩૨૩/૪) આ પ્રમાણે સેનાપતિ ભક્ત આસફખાનના મુખમાંથી નીકળેલાં સુંદર વચનાથી વિરુધ્ધ તે મ્લેચ્છપતિ કંઈ ન કરી શકયો, પરંતુ તે બુદ્ધિમાન સમ્રાટે તે વાતનું અનુમોદન કર્યું. (૩૩-૩૪) આ પ્રકારનો વૃત્તાન્ત આસફખાને પોતાને ઘેર આવી સર્વાધ્યક્ષ ભક્ત મુકુંદદાસને કહયો. મુકુંદદાસે તે વૃત્તાન્ત સત્વરે કટકના ચૌધરા અરોડા જ્ઞાતિના સુંદર ચારિત્ર્યવાળા પર્વત નામના ભગવદ્‌ભક્તને કહ્યો. (૩૫-૩૬) તે પર્વત નામના બુધ્ધિમાન ભક્તે મથુરામાં નિવાસ કરતા નાનુ નામના ભક્તને 'પ્રભુ કાશ્મીર પધારવાના છે'-તે વૃત્તાન્ત લખી મોકલ્યો. (૩૭) આ શુભપત્ર સંવત ૧૬૭૭ના શ્રાવણમાસના કૃષ્ણપક્ષની આઠમને દિવસે મથુરાપુરીમાં સિંહજી નામના વૈદ્યના હાથમાં આવ્યો અને તે પત્ર તરતજ તે શ્રીમદ્‌ગોકુલ લઈ ગયો. કાશ્મીરપ્રયાણ માટે ઉત્સુક એવા પ્રભુના તત્રગમન માટે પ્રબલ કારણ સિધ્ધ કરવા કૃપાશકિત ઇચ્છા કરી રહયાં છે, તેમ છતાં તેમાં વિલંબ થવાને કારણે લીલાશકિત પ્રતિ કૃપાશકિતજી ક્રોધ કરવાની તૈયારીમાં હતાં, એવા સુંદર સમયે સિંહજી નામના ભકતે લાવેલો એ પત્ર જોઇને પ્રભુવર્ય શ્રીગોકુલેશ પોતાની લીલાશકિત પર, પર્વત અને આસફખાન પર, સર્વાધ્યક્ષ મુકુંદદાસ અને મ્લેચ્છરાજા જહાંગીર પર અત્યંત પ્રસન્ન થયાં. (૩૮-૪૩).

આ પ્રમાણે શ્રીમદ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો બીજો તરંગ પૂરો થયો ॥ પૃથ્વીકો કાગદ કરું, લેખન કરું વનરાજ। સાત સમુદ્ર સહી કરું, તો હરિગુણ લીખ્યો ન જાય ॥ હવે તરંગ ત્રીજો શરૂ થાય છે ॥

ત્યાર પછી શ્રીમહાપ્રભુજીએ સત્વર જ્યોતિષીને બોલાવીને, પ્રવાસ માટે મંગલ મુહુર્ત પૂછી નકકી કરી, સુખપૂર્વક રાત્રી ૫
પસાર કરી; પ્રાત:સમયે આહ્નિક કાર્ય કરી, પોતે ગુણસાગર તથા અનુરાગી પોતાના ભક્તો તથા ભક્તસુંદરીઓની સાથે વિલાસ-

૬ પૂર્વક શ્રીજમુનાજી પર પધાર્યા. (૧–૨) ત્યાં શ્રીજમુનાજીના જલમાં લીલાપૂર્વક ભક્તોની સાથે મનોહર સ્નાનલીલા કરી, તે વખતે કરોડ કામદેવનુ સૌંદર્ય ધારણ કરનાર શ્રીમહાપ્રભુજી રત્નમય પીઠ પર બિરાજમાન થયા, ત્યારે શ્રીજમુનાજીએ પ્રચ્છન્ન રીતે સદેહે પ્રભુની પાસે પધારી, પ્રણામ કરી વિનંતી કરી કે હે પ્રાણુનાથ, આપની જન્મભૂમિ પ્રયાગમાં ઘણા વખત સુધી મારી સેવા કરનાર શ્રીગંગાજીની કીર્તિ તો ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. હે કૃપાસિંધુ તે ગંગાજી ત્યાં એટલે પ્રયાગમાં તથા ગંગાદ્વાર હરદ્વારમાં સ્નાનને મિષે આપના શ્રી અંગના સ્પર્શરૂપી અમૃતસ્નાન વડે વારંવાર પવિત્ર થયાં છે. આપના લીલાધામમાં આપે મારો ઘણો આદર કર્યો છે. એટલે રસલીલાનાં દર્શન કરવા અયોગ્ય હોવા છતાં તેઓ આપનાં ચરણકમલમાં પ્રણામ કરીને, આપને વિનંતી કરે છે કે હે પ્રભુ, આપની લીલાનું દર્શન કરવાની મારી ઉત્કંઠા છે તે પૂર્ણ કરો. મારી તીર પર નિજધામ શ્રીગોકુલને પ્રગટ કરી આપના ભક્ત તથા રસિક સુંદરીઓની સાથે, દાસસેવકો, જ્ઞાતિબંધુઓ અને અનુયાયીઓ સાથે, તેમના સેવ્યસ્વરૂપની સાથે, આપની ગાયો તથા પ્રખ્યાત ગિરિપર્વત ધારણ કરનાર શ્રીનાથજી સાથે, આપ હે પ્રાણુનાથ, હે કૃપાસિંધુ, કેટલોક સમય ત્યાં નિવાસ કરી મારો મનોરથ પૂર્ણ કરો. (૩–૧૦½) આવી તેમની વિનંતી સાંભળી, શ્રીજીએ હાસ્યપુર્વક શ્રીયમુનાજીને કહ્યું કે અમે કાશ્મીરથી પાછા આવીશું, ત્યારે તે સઘળો મનોરથ પૂર્ણ કરીશું. (૧૧–૧૨) ત્યારબાદ શ્રીજીએ ઘરમાં પધારી પોતાના કૃપાપાત્ર ભક્તોની સાથે ભોજન કર્યું, અને વિશ્રામ કર્યા પછી, પોતાના વિયોગરૂપી અગ્નિથી અત્યંત દુ:ખી થઈ રહેલા સંબંધીઓને ભક્તોને, મિત્રોને, સ્વજનોને તથા મૃગનયનીઓને પોતાના વચનામૃતસમુદ્રની સુંદર વૃષ્ટિથી આશ્વાસન આપી, શ્રાવણમાસના કૃષ્ણપક્ષની નવમીના રાત્રિસમયે ત્રણ ઘડી દિવસ શેષ રહ્યો, ત્યારે સર્વની સંમતિથી ભગવાન શ્રીજીએ કાશ્મીર પ્રતિ પ્રયાણ શરૂ કર્યું; ત્યારે તે ક્ષણે ગોધરા ગામથી આવેલાં સ્નેહસભર રાજબાઈ આદિ સઘળાં ભક્તજનો પ્રભુનાં દર્શન કરવા લાગ્યાં, તથા વારંવાર દંડવત્ પ્રણાણ કરી, શ્રીમહાપ્રભુના ચરણકમળમાં વિવિધ પ્રકારની ભેટો ધરી અને આંગળીઓ પર મણિમુદ્રિકાઓ પહેરાવી. આવા સુંદર શુકન થયા તેથી પ્રભુ પરદેશ પધારવાના તથા મ્લેચ્છપતિની સાથે વિવાદ કરવાની ચિંતામાં પડેલા ભક્તોના મનનું શ્રીગોકુલેશજીએ સમાધાન કર્યું. (૧૨–૧૭) પછી શ્રીજી ઘોડા પર સવાર થઈ, યમુના તીરે પધાર્યા; અને નાવમાં પધારી શ્રીયમુનાજી પાર કરી, પાછળ આવતાં બધાં સ્વજનોને વિદાય કરી, રાત્રી સમયે સાથે ચાલવાવાળા સઘળા ભક્તોની સાથે પ્રસ્થાન શરૂ કર્યું. ત્યારે સુંદર બુદ્ધિવાળો વિશ્રામ નામનો જલઘરીઓ દંડદીપ ધારણ કરવાને બહાને, કેટલેક દૂર સુધી પ્રભુના સાથે ચાલ્યો તે વેળા પ્રભુનાં દર્શનરૂપી રસ આનંદને જીલવા માટે અશક્ત એવા તેને પાછળ પાછળ આવતો જોઇને કૃપાનિધિ શ્રીજી તેને રોકી શક્યા નહિ. પછી તેઓ દશમને દિવસે આગ્રા નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં ૬ મુકુંદદાસના બગીચામાં શ્રીજીએ ભોજનલીલા કરી. તે સમયે રઘુનાથદાસ નામના શ્રેષ્ઠ ભક્ત અને કૃષ્ણદાસભાઈએ ત્યાં આવી

૭ પ્રભુનાં સુંદર મુખકમલનાં દર્શન કર્યાં. (૧૮–૨૨½) એકાદશીને દિવસે શ્રીજી લશ્કરખાનને ઘેર પધારી, તે ભક્તશ્રેષ્ઠને પોતાના સર્વોપરી વિરાજમાન સ્વરૂપનું દર્શન કરાવ્યું. તે પણ શ્રીમહાપ્રભુના પધારવાથી પોતાને કૃતકૃત્ય માનતો, ઉછળતા પ્રેમાવેગથી શ્રીપ્રભુને વિનંતી કરવા લાગ્યો, "હે મહાપ્રભુ, અતિદૂર એવા કાશ્મીરની યાત્રા આપ શા માટે કરો છો? (૨૩–૨૫) હે મહાપ્રભુ, અતિ કોમળ એવા આપને અત્યન્ત દૂરની યાત્રા અત્યંત પરિશ્રમ પહોંચાડશે તેથી જો મ્લેચ્છપતિ પત્રદ્વારા આપને પધારવા માટે મને હુકમ કરશે, તો હું પત્ર દ્વારા તેમને એવો ઉચિત ઉત્તર આપીશ, કે જે સાંભળીને તે મૌન ધારણ કરશે. (૨૬-૨૭) જો પોતે મ્લેચ્છપતિની ઇચ્છાને માન આપવા કાશ્મીર પધારતા હોત, તો લશ્કરખાનની તેવી વિજ્ઞપ્તિ સાંભળીને તેનું અનુમોદન કરત. (૨૮) પરંતુ શ્રીજી તો કાશ્મીરપ્રદેશ તરફના ભક્તોના સુખદાન કાર્ય માટે જ પધારતા હતા; તેથી લશ્કરખાનની વિનંતીને કેવી રીતે અનુમોદન આપે? (૨૯) તેથી મહાપ્રભુ મંદહાસ્ય કરી બોલ્યા કે મ્લેચ્છપતિ મને અવશ્ય બોલાવશે. તેથી તેના બોલાવ્યાથી પધારવાનું મને રુચશે નહિ. ત્યાં જો પધારવું છે, તો મારી ઇચ્છાથી જ પધારીશ. તેથી હું હવે અવશ્ય જઇશ. તેથી અત્રે મને રોકશો નહિ. (૩૦–૩૧) આ પ્રમાણે કહીને, આગળ પધારી રહેલા શ્રીજીને પહોંચાડવા માટે કેટલેક દૂર સુધી લશ્કરખાન ગયો; ત્યારે શ્રીજીએ તેને વિદાય કર્યો. તે શ્રીમહાપ્રભુના ગુણોનું સ્મરણ કરતો પોતાના ઘરમાં રહી સમય પસાર કરતો હતો, (૩૨) તેવામાં શ્રીમદ્‌ગોકુલરત્ન શ્રીજીને કાશ્મીર મોકલવા બાબતનો મ્લેચ્છપતિનો પત્ર લશ્કરખાને નમનપૂર્વક પ્રાપ્ત કર્યો; ત્યારે પ્રભુના એવા પ્રકારના સુંદર વચનનું સ્મરણ કરીને તે આશ્ચર્યમુગ્ધ થયો. (૩૩½) પોતાના વિયોગના ડરથી અત્યંત દુ:ખિત થતા પોતાના ભત્રીજા શ્રીમાન જયદેવજીને પ્રેમથી ભેટીને, શ્રીમહાપ્રભુએ સુંદર વાણીરૂપી અમૃતથી સમાધાન કરી, વિદાય આપી. સુંદર સાજથી સુશોભિત કરેલા કાળા ઘોડાને શ્રીજીની આગળ ધરી ઊભા રહેલા વાનારસી નામના અશ્વપાલ ઉપર શ્રીમહાપ્રભુજીએ કૃપા રૂપી અમૃતની વર્ષા કરી. પછી તે ઘોડા પર સવાર થઇ રઘુનાથદાસ નામના ભક્તને વિદાય કરી, તેવા અન્ય ભક્તોને પણ સાન્તવન આપી, શ્રીજીએ તરતજ પ્રસ્થાન કર્યું. (૩૪–૩૬½) પછી તાપ દૂર કરનાર શ્રીજમુનાજીની પાર ઉતરીને ઘણા કાળથી ઘણું કરીને સંસારમાં રાચતા વિવિધ જીવાત્માઓને, પોતાના સર્વ ભક્તોને પ્રેમાર્દ્ર દૃષ્ટિથી શીતલ કરી, કૃતાર્થ કરી, કેટલાકને મંદહાસ્યથી આનંદ આપીને તો કેટલાકને વચનામૃતથી (સ્વપરાયણ) પ્રભુપરાયણ, કરી કેટલાક પર ધનના સમૂહની અત્યંત વર્ષા કરીને, તો કેટલાકને ભ્રૂભંગીઓથી સુંદર બનાવીને, કેટલાકને વિરહાગ્નિના તાપમાંથી મુક્ત કરીને, તો કેટલાકને આનંદસમુદ્રમાં નિમગ્ન કરીને, કેટલાકને સુશોભિત કરીને તો બીજાઓને ગર્વરહિત કરીને, અન્ય લોકોને સર્વોપરી સ્થાપીને તો કેટલાંકને તીવ્ર આનંદાશ્રુવાળા કરીને, કેટલાકને તત્વના ઉપદેશથી આનંદિત કરીને તો અન્ય કેટલાકને પોતાની લીલાથી અપનાવીને, અન્ય માનવોનો પ્રેમ પોતાનામાં વધારીને, ૭

તો શરણાગતોના દુ:ખોને દૂર કરીને, ખૂબ ભયભીત થયેલાઓના ભયને દૂર કરીને અને કેટલાકના મનોરથોને પૂર્ણ કરીને તો કેટલાકના મનોરથો ને અત્યંત વધારીને; કેટલાકની પાસેથી વસ્તુઓ ગ્રહણ કરીને, તો કેટલાકને વિવિધ વસ્તુઓ આપીને, કેટલાકને રોમહર્ષવાળાં કરીને, તો કેટલાકને કંપથી શોભાયમાન કરીને, કેટલાકને ગદ્ગદ બનાવીને, તો કેટલાકને આનંદથી સ્તંભિત કરીને, કેટલાકને પ્રસ્વેદથી નિસ્તેજ કરીને, તો કેટલાકને પોતાના વિલાસમાં લીન કરીને, કેટલાકને સુંદર ભવાંના સંકેતથી નચાવીને, તો કેટલાકને પોતાની દૃષ્ટિથી દાસ બનાવીને; અન્યમાં પોતાનું સ્વરૂપ આવિર્ભૂત કરીને તો કેટલાકને માર્ગમાં આવતાં વૃક્ષોનાં નામ પૂછીને, કેટલાક લોકો પ્રતિ તેમનું વર્ણન કરીને તો કેટલાકની સાથે વિવિધ પ્રકારનો વિનોદ કરીને, કેટલાકની સાથે મધુર નમ્ર હાસ્ય કરીને, તે તે અર્થનું ગાન કરાવીને, કેટલીકવાર સ્વયં કોઇ ગાન કરતા કરતા ઓછા કે વત્તા પ્રમાણમાં પોતાનો સંબંધ સ્થાપીને, વિશ્વના સર્વ જીવોના સમૂહનો સંસારસાગરમાંથી ઉદ્ધાર કરીને, પોતાની પ્રાપ્તિ કરાવતા કરાવતા શ્રીજી વેગથી ચાલવા લાગ્યા. (૩૭–૪૬½) તે વખતે કેટલાક શ્રીજીના રૂપથી તો કેટલાક તેમના મંદ હાસ્યથી, કેટલાક અમૃતથી પણ મીઠાં વચનોથી તો અન્ય ભ્રૂયુગલથી, કેટલાક શ્રીમસ્તકથી તો કેટલાક શ્રીજીના મુખચંદ્રથી, કેટલાક ભાલથી તો અન્ય કમલ જેવાં નયનોથી, કેટલાક ઉભય ગાલથી તો અન્ય જનો શ્રવણયુગલથી, કેટલાક શ્રીજીના બંને કુંડલથી તો કેટલાક અધરોષ્ઠથી, કેટલાક દાંતની કાંતિથી તો અન્યજનો મોતીની માળાથી શોભતા કંઠની શોભાથી, કેટલાક પ્રસાદીરૂપે આપેલા વસ્ત્રથી તો કેટલાક ફરફરતા કંચુકથી, કેટલાક મીઠી વાણીથી તો કેટલાક મનોહર ઉપરણાથી, કેટલાક મોજડીની જોડથી તો કેટલાક નિમ્ન વસ્ત્રની સુંદરતાથી. (૪૭ – ૫૨) કેટલાક સુંદરતાના કારણરૂપ અગરુના લેપની શોભાથી તો કેટલાક બાહુના વિલાસથી, કેટલાક શ્રીહસ્તની શોભાથી તો અન્યજનો આંગળીઓની મધુરતાથી, વળી કેટલાક વીંટીની શોભાથી તો કેટલાક શ્રીજીના ચરણકમલયુગલથી, કેટલાક ચરણતલ વડે તો કેટલાક ચરણકમલની આંગળીઓથી, સુંદર નખોથી અને તેમના તેજથી અને કેટલાક અશ્વની વિલાસપૂર્વકની ગતિથી તો બીજાઓને અન્ય અન્ય આકર્ષણો વડે પોતાના તરફ આકૃષ્ટ કરી અત્યંત કૃતાર્થ કર્યા. (૫૩–૫૫½) કેટલાક લોકો શ્રીજીનાં દર્શન કરીને અને નમન કરીને, તો કેટલાક શ્રીજીનાં ચરણનો સ્પર્શ કરીને, વળી કેટલાક મહાપ્રભુની સાથે વાર્તાલાપ કરીને, તો કેટલાક પાછળ પાછળ ચાલીને તો વળી કેટલાક આગળ દોડીને, કેટલાક આશ્ચર્યચકિત કરીને તો કેટલાક સંતોષ આપીને, વળી કેટલાક હસાવીને તો કેટલાક યથાયોગ્ય નર્મહાસ્યથી પ્રભુની અર્ચના કરીને, વળી કેટલાક શ્રીજીની આગળ રત્નોની, સોનાની, મોતીની ભેટ કરીને તો અન્ય લોકોએ સોનાની, મોતીની, મણિની, તુલસીકાષ્ટની, તુલસીદલની તથા સુંદર પુષ્પોની માલાઓ અર્પણ કરી; કેટલાકે પાઘની, ચંદનની, કુમકુમની, અગરની, કસ્તુરીની અને કપૂરની ભેટ ધરી. (૫૬થી ૬૦½) તદુપરાંત કેટલાકે અમૂલ્ય કુંડલની, કંઠાભરણની, નક્ષત્ર-

માલાની, રત્નમય બાજુબંધની તો કેટલાકે રત્નજટિત કડાંની અને મણિજટિત વીંટીની ભેટ ધરી. વળી કેટલાકે ઉપરણાની, ઉત્તમ વસ્ત્રની અને અમૂલ્ય બંડીની તો કેટલાકે શ્રેષ્ઠ કંદોરાની, કેટલાકે ફરવાળા ચણ્ડાતક વસ્ત્રની (લેંઘા કે ચડ્ડી જેવું અધોવસ્ત્ર) તો કેટલાકે મોજડીની ભેટ ધરી. (૬૧-૬૩½) વળી કેટલાકે ઘોડાઓની, હાથીઓની, ઊંટોની અને રથોની ભેટ ધરી. અન્ય લોકોએ મધુર ફળોની, ખીલતી કળીઓની, ફૂલોની અને તેવી અન્ય વસ્તુઓની ભક્તિપૂર્વક શ્રીજીને ભેટ ધરી, તરતજ અત્યંત કૃતાર્થ થયા. કેટલાકે તો શ્રીજીના આગમનની વાત સાંભળીને અને બીજાઓને કહીને, શ્રીજીનું સ્મરણ કરીને, સેવા કરીને, પૂજન કરીને, પ્રણામ કરીને, કેટલાકે પોતાને શ્રીજીના દાસ માનીને, સખા માનીને, આત્મનિવેદન કરીને તો વળી કેટલાકે પ્રભુનો આશ્રય મેળવીને, પ્રભુનું પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું. (૬૪-૬૭½) રસસાગર શ્રીમહાપ્રભુજીએ ત્યારે ત્યારે, ત્યાં ત્યાં, તે તે ભક્તોની સાથે રસલીલા કરી, તે તે જીવોનો ઉદ્ધાર કરી, કઠોર હૃદયવાળા જીવોને દ્રવીભૂત કરી, શુષ્ક અગ્નિ જેવા જીવોને રસાત્મક કરી, શીતલ જીવોને વિરહાગ્નિથી તપાવીને તથા તપ્ત જીવોને શીતલ કરી, માયાનો વિસ્તાર કરતા જીવોને માયામાંથી નિવૃત્ત કરાવીને, રસમાં સંકોચાતા એટલે રસહીન જીવોને રસમાં આનંદ લેતા કરીને, ચંચલ જીવોને સ્થિર કરી, સ્તંભિત જીવોને અત્યંત ચંચલ કરીને, હમેશાં સર્વત્ર સર્વપ્રકારથી નિર્મર્યાદ, નિરવધિ શૃંગારરસના સારસર્વસ્વરૂપ કારૂણ્યરસની સમુદ્રની વૃષ્ટિ કરીને, યોગ્યતારૂપી હાથ જેમને નથી, તેવાઓની પાસે પરમાનંદરૂપી મહામણિના પર્વતોની લૂંટ કરાવીને એટલે મહાનંદ આપીને અને જેમની પાસે સાધના રૂપી પગ નથી એવા જીવોને પરમાનંદ સ્વરૂપ મહામણિ પર્વતની ઉપર ચઢાવીને, આંધળાઓને નિજ સેવા માટે પોતાની લીલાનું દર્શન કરાવીને, હાથ વગરના જીવોની પાસે પોતાની સેવા કરાવીને, મૂંગા પાસે પોતાની સ્તુતિ કરાવીને, લંગડાઓને પર્વત પર ચડાવીને, બહેરાઓને પોતાનો યશ સંભળાવીને અને ગરીબોને શ્રીમંત બનાવીને, અને એ પ્રમાણે સર્વને આનંદિત કરતા અને સર્વને સર્વ કાંઇ આપતા મહાપ્રભુ શ્રીજી આમલખેડા નામના એક સુંદર ગામમાં આવી પહોંચ્યા અને તે ગામમાં પ્રભુએ રાત્રિ ગાળી. (૬૮-૭૬). ॥ મહા રસ દાતા ભોકતા શ્રીગોકુલેશજી જયતિ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો ત્રીજો તરંગ પૂરો થયો ॥ અબ ભયો નારાયણજી, રવિ પ્રકાશ ત્રીકમદાસ ॥ તેજ ભયો મોહનભાઈજી, શ્રી ગોકુલપતિકે પાસ ॥ હવે તરંગ ચોથો શરૂ થાય છે ॥

હવે શ્રીકલ્યાણ ભટ્ટજી આગળ કહે છે કે પ્રાતઃસમયે શ્રીમહાપ્રભુજી સ્નાન આદિ સર્વ કાર્ય કરી, ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા અને માર્ગમાં કૃપાપાત્ર અને ખ્યાતનામ વિષ્ણુદાસ ગઢવી સાથે વિવિધ પ્રકારની વાતો કરતા આગળ જવા લાગ્યા અને જલેસર નામના ગામમાં આવી, પહેલાંની જેમ રાતવાસો કર્યો. ત્યાં આવેલા ભક્તો પર શ્રીજીએ પ્રસન્ન દ્રષ્ટિથી અનુગ્રહ કર્યો. તે ભક્તોએ પ્રેમપૂર્વક અર્પણ કરેલી સીધાસામગ્રી અમર્યાદ કરુણારસસિંધુ પ્રભુએ સ્વીકારી. (૧-૩) તે ભક્તોના પ્રેમથી વશ થયેલા

શ્રીજીએ ત્રિલોકમણિરૂપ પોતાના સ્વરૂપથી તે ગામને બીજે દિવસે પણ શોભાયમાન કર્યું. (૪½) અહીયાં જલેસરમાં જ પ્રભુ ઉપયોગી ઘણા પ્રકારની સામગ્રી લઇને શ્રીગોકુલથી પ્રભુના ઘણા ભકતો સમૂહમાં આવી પહોંચ્યા, અને તેમણે શ્રીમહાપ્રભુનાં દર્શન કર્યાં. શ્રીગોકુલથી શ્રીમહાપ્રભુજીના પ્રસ્થાન સમયે જે શ્રીમહાપ્રભુના ભકતો મળ્યા હતા તે ગોધરા ગામવાસી રાજબાઇ આદિ સઘળા ભકતોએ ભેગા થઇ જલેસરમાં જ પ્રેમથી સુંદરવરોના ચક્રવર્તીરૂપ શ્રીજીનાં દર્શન કર્યાં. (૫–૭) નવયુવતી-ઓના સમૂહથી કે વખાણુથી જેનાં ચરણ પૂજાય છે, જે સુંદરીઓના મુકુટમણિ છે, તેવાં રાજબાઇ નામનાં ભકતસુંદરીના સૌંદર્ય, શીલ, વય, ગુણ, પ્રૌઢ પ્રેમ, પ્રિયનું અનુસરણ તથા મધુર ભાષણદ્વારા સઘળા ભકતો અત્યંત પ્રસન્ન થયા. તે રાજ-બાઈના સૌંદર્યાદિ ગુણ રસસાગર પ્રીતમ શ્રીજીને અત્યંત સુખી કરવા લાગ્યા. (૮–૯½) વિરહથી વ્યાકુલ થઈ રહેલા ગોવર્ધનદાસ આદિ અધિકારીઓને તથા ગોકુલના કાર્યોમાં ઉપયોગી એવા બીજા તેમના જેવા કેટલાક ભકતોને નોકરચાકરો સહિત શ્રી મહાપ્રભુજીએ ગોકુલમાં જવાની આજ્ઞા કરી. (૧૦-૧૧) જે અખિલ પૃથ્વીમંડલોના અધિપતિ છે, તેવા પોતાના પ્રભુની સ્પૃહણીય અને ટાળી ન શકાય તેવી આજ્ઞાને તે ભકતોએ પોતાના શિર પર ધારણ કરી અને પ્રાત:સમયે શ્રીમદ્ગોકુલ તરફ જવા લાગ્યા. અત્યંત વિરહથી વ્યાકુલ થયેલા અન્ય કેટલાક ભકતોને પ્રૌઢ અધિકારીઓએ આજ્ઞા આપી સમજાવ્યા અને આદેશ આપ્યો, છતાં પણ પ્રભુનો ત્યાગ કરી તેઓ ગોકુલ ગયા નહિ; તેથી પ્રાણુનાથ પ્રભુએ તેમને સાથે રહેવા અનુમોદન આપ્યું. (૧૨-૧૪) વિશ્રામ જલઘરિયો, ગોપાલ તથા ગિરિધર, મહાવજીભાઇ અને જેસો રજપૂત વગેરે અન્ય ભકતો શ્રીગોકુલ પાછા ફર્યા નહિ. (૧૫) તે મહાવજીભાઈને મંદહાસ્યથી શોભાયમાન મુખકમળવાળા શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું, “શ્રીગોકુલમાં મારા સર્વસ્વ શ્રીનાથજી બિરાજી રહ્યા છે. તમે ત્યાં જઇને રહો અને તેમની સેવા કરો. આવા ઘણા કલેશમય કઠિન માર્ગમાં શા માટે આવો છો? તેથી તમે પાછા ફરો.” (૧૬–૧૭) આ પ્રમાણે સાંભળીને, પ્રભુના ચરણકમલને નમન કરીને, મનોહર તર્જનીથી શ્રીચરણને દર્શાવીને, બંને હસ્તકમલ જોડીને, બંને નેત્રોમાંથી આંસુ વરસાવીને ઉછળતા પ્રેમવાળા અને વિરહથી વ્યાકુલ થયેલા ચિત્તવાળા તેમણે વિનયસહિત વિનંતી કરી કે હે પ્રાણુનાથ, હે પ્રભુ, આપે સત્ય કહયું છે. આપનું સર્વસ્વ શ્રીગોકુલમાં બિરાજે છે; પરંતુ મારૂં સર્વસ્વ તો અહીં જ બિરાજે છે. તેથી તેમને છોડીને કેવી રીતે પાછો જાઉં ? શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ તો મહાવજીભાઇનાં આવાં વચનો સાંભળીને, તેમના પ્રેમને અત્યંત વશ થઇને કશું પણ કહેવાને અસમર્થ થયા. (૧૮–૨૧) ત્યાર પછી કરુણાસિંધુ પ્રિયતમ શ્રીમહાપ્રભુજીએ તે ગામથી પધારીને રાત્રિ સમયે જરેરા નામના ગામને પોતાના નિવાસ વડે શોભાયમાન કર્યું. (૨૨) પ્રાત: સમયે ઈશ્વરેશ્વર તે ગામથી પધારી કોશ નામના ગામને પાવન કરવા લાગ્યા. ત્યાં હરિવંશ નામના વૈષ્ણવે પ્રભુની પાસે જઈ દંડવત્ પ્રણામ કરી, સીધાસામગ્રી અર્પણ કરી. અત્યંત પ્રેમથી અર્પણ કરેલી ઉત્તમ સામગ્રીની ભેટને પ્રિય પ્રભુ શ્રીજીએ પ્રેમથી અંગીકાર કરી.

૧૧ (૨૨–૨૪૬) તે ગામમાં હીરાભાઈ, પરમાનંદદાસ અને ભગવાનદાસ નામના ભકતો ત્યાં આવી, પ્રભુના શ્રીમુખારવિંદનું દર્શન કરવા લાગ્યા. પ્રેમને કારણે જેઓ સતત આંસુ વહાવી રહયા હતા, તેવા હીરાભાઇને પ્રેમથી વશ થયેલા શ્રીજી ભેટયા અને તેમના પર અનુગ્રહ કર્યો. અત્યંત નમેલા તેમના મસ્તક પર શ્રીજીએ પોતાનો શ્રીહસ્તકમલ મૂકયો અને પ્રત્યેક અક્ષરમાં કરોડ સુંદર અમૃતસાગર ઝરતાં હોય, તેવાં વચનો વડે તેમનું સમાધાન કર્યું. તેવાં પોતાના શ્રીહસ્ત વડે પત્ર લખી શ્રીગોકુલમાં રહેતા સઘળા લોકોના સમાધાન માટે દયા કરીને તે તેમના હાથમાં આપ્યો. (૨૫–૨૯) પ્રાતઃકાળમાં શ્રીજીએ તેમને વિદાય કરીને કહયું કે તમે ચિંતાસાગરમાં વૃથા ના ડુબશો. હું કાશ્મીર જઇ કાર્ય પૂર્ણ કરી, શ્રીગોકુલમાં જલ્દીથી પાછો આવીશ. હવે તમને કાળનો પણ ભય રહેશે નહિ. (૩૦૬) તપાનામ નામનો વનમાં વસતો તપસ્વીદાસ કોર નામના ગામથી આગળ ચાલીને પ્રાણનાથ પ્રભુની પાસે આવ્યો, અને તેણે શ્રીજીના ચરણકમલમાં પ્રણામ કર્યા. ત્યારે ગુણસાગર શ્રીમહાપ્રભુજીએ તે તપસ્વીને જોઇને પોતાના ઘોડાની લગામ ખેંચી, અને દયા કરી ત્યાં થોભ્યા, અને તેનો અત્યંત આદર કર્યો. જેણે કંતાનનાં વસ્ત્ર પહેર્યાં છે, એવા તે તપસ્વીએ 'આપ યજ્ઞપુરુષ છો' એવી પ્રભુની સ્તુતિ કરી, અને તે પ્રભુનો તથા પ્રભુના દાસનો કૃપાપાત્ર થયો. (૩૧–૩૩૬) આ તપાનામ તપસ્વી ઘણું કરીને દર વર્ષે વનમાંથી શ્રીગોકુલમાં આવીને શ્રીજીના શ્રીમુખનાં દર્શન કરી, ભકિતથી શ્રીજીનાં ચરણકમલને પ્રણામ કરીને, પ્રેમથી આપના ચરણકમલને ગંગાજળથી પખાળીને, તેમાંથી ગળતા અમૃતનું પાન કરીને, મસ્તકમાં ધારણ કરીને, તે મહાભાગ્યવાને કૃતાર્થતા પ્રાપ્ત કરી. કૃપાસિંધુ શ્રી મહાપ્રભુજી ચરણકમલ પ્રેમથી, આદર સહિત આપતા તેનાં મેં દર્શન કર્યાં છે એવું શ્રીકલ્યાણ ભટ્ટજી કહે છે. (૩૪–૩૭) ત્યારપછી ચંડોરા નામના ગામમાં શ્રાવણસુદ પડવાને દિવસે, મનોહર કમલોવાળા તળાવને કિનારે, મદનફલ નામના વૃક્ષની પાસે ભોજનલીલાને શોભાયમાન કરી, શ્રીજીએ પોતાના ભકતોને આનંદિત કર્યા. બીજને દિવસે રાત્રે સૂરજપુર નામના ગામમાં પધાર્યા. શ્રીમહાપ્રભુજી દિલ્હી નામના નગરને કે જે શાસ્ત્રોમાં ઇન્દ્રપ્રસ્થ નામથી પ્રખ્યાત છે, તેને શોભાયમાન કરવા લાગ્યા. ત્યાં બગીચામાં પોતે નિવાસ કર્યો, તે વખતે અનેક સ્ત્રીઓ અને પુરુષો પ્રેમથી ત્વરાથી દોડતાં આવીને પ્રભુને પ્રણામ કરી કૃતાર્થ થયાં. (૩૮–૪૧) હરરામકોછડ, બલરામ, મુકુંદદાસ, કૃષ્ણદાસ પંડિત વગેરે ભકતોએ પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. તેઓ ઘણાજ પંચશબ્દવાદ્યો પ્રભુની પાસે લાવ્યા કે જે મહાપ્રભુજીના તેમજ આપના ભકતોના કાનને અત્યંત સુખી કરવા લાગ્યા. તેમાં જે કૃષ્ણદાસ ગોવિંદદાસ નામના પ્રિય ભકતો હતા, તેમની પુષ્કળ સીધાસામગ્રી શ્રીજીએ અંગીકાર કરી. (૪૨–૪૪) રાત્રીના સમયે, ગોકુલદાસની મથુરીબાઇ નામની પત્નીએ પ્રિય પ્રભુને પ્રાર્થના કરી, પોતાના ઘરમાં પધરાવ્યા. શ્રીજીએ ત્યાં પધારી તેને અત્યંત કૃતાર્થ કરી. પોતાના ભકત તારાચંદના ૧૧
કાકા ભકત કૃષ્ણદાસ પંડિતે પણ પ્રભુને પોતાને ઘેર પધરાવ્યા અને પ્રસંશા યોગ્ય ભાગ્યવાળા તેમણે પ્રભુની યથાયોગ્ય સેવા કરી.

શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેમને તારાચંદનો વૃતાન્ત પૂછયો ત્યારે કૃષ્ણદાસજીએ હાથ જોડીને તારાચંદનો વૃતાન્ત કહી સંભળાવ્યો; "મહાપ્રભુ, મધુસુદનના મુખથી આપનું અન્ય માર્ગે પધારવાનું સાંભળીને આપના ચરણકમળમાં પ્રણામ કરવા માટે, આપના શ્રીમુખચંદ્રના દર્શન માટે ઉત્કંઠિત થયેલા તે પ્રાતઃકાળમાં તે જ માર્ગે આગળ ગયા છે." આ સાંભળીને શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના સેવકને મોકલીને, નરેશ ગામ સુધી પહોંચેલા તારાચંદને બોલાવી મંગાવ્યા અને કરૂણાના લાખો અબજો સમુદ્રની વર્ષા કરી. પોતાના કટાક્ષોથી કરોડ અમૃતના સમુદ્રોની વર્ષા કરી, તેમને કૃતાર્થ કર્યા, તેમનું સમાધાન કર્યું. (૪૫–૫૧) પછી પ્રિય પ્રભુ ચોથને દિવસે નરેશ ગામમાં પધાર્યા. ત્યાંથી આસફખાન તથા ભકત રાય મુકુંદદાસના કાનમાં નિજ આગમનના વૃતાન્તકથનથી અમૃતવર્ષા કરવા માટે, તથા ત્યાંથી પાછા આવતાં તેમની વિનંતી સાંભળવા માટે પોતે ગાંગુ નામના ઉત્તમ સેવકને કાશ્મીર મોકલ્યો. નારાયણદાસ જે પ્રસિદ્ધ વાનરાવંશી હતા, જે કાશ્મીરથી પાછા આવેલા તેમણે નરેશ ગામમાં અહીં આવી પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. (૫૨–૫૪ફ઼) કરહલા નામના ગામ નજીક, ગાવામાં ઘણો જ પ્રસિધ્ધ અને હોંશિયાર એવો વલ્લભા નામનો નર્તક હતો. તે દુષ્ટ સંન્યાસીએ તેને કારાગારમાં ધકેલ્યો હતો, તેથી તે ભકતને છોડાવવા માટે યવન પતિનો પત્ર તે નારાયણદાસ લાવ્યો હતો. છતાં પણ તે સ્વતંત્ર દુષ્ટ સંન્યાસીએ તેને છોડયો નહિ. અંતમાં કૃપાસિંધુ પ્રભુ શ્રીજીએ જ તેને બળજબરીથી છોડાવ્યો હતો. (૫૫–૫૭ફ઼) પછી શ્રીમહાપ્રભુજી પાંચમે ગુન્નોર નામના ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં શ્રીમહાપ્રભુજીના કેશવદાસ આદિ સુહૃદભકતો તથા કૃષ્ણ પારેખ, નાથભાઇ, ભગવાનભાઇ, મોહનદાસ, હરજીભાઇ, નાગજીભાઇ, જીવરાજ ગાંધી, જયરામ મેઘજીભાઇ, ગોપાલદાસ, સિંગજીવહોરા વગેરે જેઓ શ્રીજીની પછી શ્રીગોકુલથી નીકળ્યા હતા, તેઓએ શ્રીગોકુલથી પ્રેમપૂર્વક આવી પ્રભુના શ્રીમુખનાં દર્શન કર્યાં. જો કે તેઓ સીધા માર્ગે પ્રભુની નજીક આવવાની અભિલાષા રાખતા હતા, છતાં પણ શ્રીમહાપ્રભુજી તો વિશિષ્ટ જીવોના સમૂહને પાવન કરવા માટે વક્ર માર્ગથી પધારતા હતા. તેમાં સુભક્તિવાનોમાં શ્રેષ્ઠ એવા જગન્નાથભાઇ કહેવા લાગ્યા, "જો આપણા પ્રભુ કયારેય પણ વિલંબ કરે, તો પ્રભુની પાછળ અનુસરતાં દર્શન આદિ સુખથી વંચિત થયેલા આપણે સીધે માર્ગે આગળ જઇને શું કરીશું ? તેથી જે માર્ગે પ્રભુ પધાર્યા, તે માર્ગે ચાલવું જોઇએ." આ પ્રકારના જગન્નાથભાઇના સદ્વચનોમાં વર્ણવેલા અને પ્રભુએ પસંદ કરેલા માર્ગનો આધાર લઇને ચાલી આવેલા અને પ્રભુના ચરણકમલના પરાગાદિથી પાવન થતા બધા જીવો જલ્દીથી પ્રભુને મળવા આવ્યા. ઉછળતા કૃપાસમુદ્ર પ્રભુ શ્રીજીએ આ ભકતોનું અમૃતના કોટી સમુદ્રની વર્ષા કરતી દૃષ્ટિથી, વાણીથી ઘણા પ્રકારે સમાધાન કર્યું. (૫૮–૬૭) પછી ગુણસાગર શ્રીમહાપ્રભુજી વહેલી પ્રભાતે વેગથી સ્વયં ઉઠી, મંદ મંદ હસતા આજ્ઞા કરવા લાગ્યા કે આળસ છોડી જલ્દીથી ઉઠો. યાત્રીને પ્રસ્થાન કરવાનું ને વિદ્યાર્થીને ભણવાનું પ્રાતઃકાલમાં જ સારૂં છે; જો કે પહેલાં તો તે દુઃખદાયક લાગે છે, છતાં અંતમાં મધુર ફલને જ પ્રગટ કરે છે. (૬૮–૬૯) ઉછળતા અતુલ પ્રેમથી

૧૩ શોભાયમાન લાગતા તે પ્રભુજી વડે રસનારૂપી કરકમલ વડે ગંભીર, મધુર, સંસ્કારી સ્વરોવાળાં, અમૃતસાગરથી પણ અધિક મહામધુર વચનામૃતો ભકતોમાંથી જેમનાં કાનમાં પ્રવેશ કરાવાયાં, તે કાનોની ઉત્તમતાનાં હું શું વખાણ કરૂં ? (૭૦–૭૧) શ્રીજીએ છઠ્ઠને દિવસે પાણીપન્થ નગરને (પાણીપત) શોભાયમાન કર્યું. સાતમને દિવસે જગત્પ્રભુ કર્ણાલગામને સ્વયંપાવન કરવા લાગ્યા. જગત્પતિ શ્રીજીએ ત્યાં દીર્ઘ શ્રીયમુનાજીના પ્રવાહમાં સ્નાન કરી તેને સઘળા તીર્થોમાં અધિક ભાવ વાળું કરી દીધું. (૭૩–૭૪)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો ચોથો તરંગ પૂરો થયો ॥ "મેરો મેરો કરત સબે એસો હી દિન જાય । બુડયો લોભ સંસારમે, કરત ફીરત જી હાય ॥ હવે તરંગ પાંચમો શરૂ થાય છે ॥

આઠમે ત્યાંથી આગળ ચાલીને રસસાગર શ્રીજી માર્ગમાં શોભાયમાન થઈ રહયા છે; ત્યારે ઊંધા વળી ગયેલા ગાડામાંથી કાદવમાં પડેલા અને ફરી ઉઠીને બીજા ગાડામાં બેઠેલા પુરૂષોત્તમદાસ મહેરાને જોઈને ટોડુ નામના સેવક હસતાં હસતાં પ્રભુની નજીક આવીને વિનંતી કરવા લાગ્યા; "હે પ્રભુ, જન્માષ્ટમીના પ્રભાતે વૈષ્ણવો અત્યંત ઉત્સાહથી દહીં–કાદવ નામનો જે સુંદર મહાન ઉત્સવ કરે છે, તે જ ઉત્સવ પુરૂષોત્તમદાસ આ પાસે આવેલા દહીં રૂપી કાદવમાં સારી રીતે ખેલીને મથુર નામના સેવકની સાથે હવે શોભાયમાન થઇ રહયા છે. તેમને આપ આદરપૂર્વક જુઓ." (૧-૪) આ સાંભળી રસાર્દ્ર દષ્ટિથી તે પુરુષોત્તમદાસને શ્રીજીએ જોયા અને વાણીના પતિ એવા પોતે મધુરતાથી કહેવા લાગ્યા કે અરે પુરૂષોત્તમદાસ, પોતાના અન્ય સર્વે મિત્રોને મૂકીને શું એકલા જ સારી રીતે ખેલ્યા ? આ પ્રકારના શ્રીમહાપ્રભુજીનાં વચન સાંભળીને પુરુષોત્તમદાસ વિનોદમાં કહેવા લાગ્યા કે આપની આવી કૃપાથી જ એમ બની શકયું છે. (૫–૬½) ત્યાર પછી કુરૂક્ષેત્ર નગરના નિવાસીઓ બદરીદાસ, સુંદર ગુણોથી પ્રસિધ્ધ સુંદરદાસ, શાલીવાહન, ગિરિધરદાસ તથા અન્ય ભકતોએ પંચશબ્દવાદ્યોના સમૂહથી કીર્તન, ગાન અને વિવિધ પ્રકારનાં નૃત્ય કરતા પ્રભુની પાસે આવીને પ્રણામ કરીને, શ્રીમહાપ્રભુજીને અંતરંગ સેવકદ્વારા પ્રાર્થના કરીને ગિરિધરદાસના ઘરમાં પધરાવ્યા. ત્યાં તે ગિરિધરદાસે તથા અન્ય ભકતોએ શ્રીજીની સારી રીતે સેવા કરી. પ્રિય શ્રીમહાપ્રભુજી પોતાના સેવકો સાથે કુરૂક્ષેત્રના સુંદર કમળોવાળા તળાવ પર સ્નાન નિમિત્તે એ સૌને પાવન કરવા માટે પધાર્યા. તે તળાવ પર શ્રીજીએ વેદવિધિ પ્રમાણે પૂજન કરી, સુવર્ણ અને રત્નાદિનું દાન આપી પોતાના પુરોહિતનું દારિદ્ર દૂર કર્યું. (૭–૧૨) આ કુરુક્ષેત્રમાં રાત્રિ પસાર કરીને, નોમને દિવસે શ્રીજીએ ત્યાંથી પ્રસ્થાન કર્યું, અને કોટકછુવા નામના ગામને કૃતાર્થ કર્યું. અહીં પ્રભુના સેવક રતનજી પાસેથી પોતાના પ્રભુ શ્રીગોકુલેશ પધાર્યા છે, એવું સાંભળીને તે ગામનો કોઇ વેપારી આશ્ચર્યચકિત થયો. આ સુપ્રસિધ્ધ વેપારી મીસરી લઇને મહાપ્રભુના ચરણકમળમાં ભકિતભાવથી ભેટ કરવા લાગ્યા, પ્રમાણ કર્યા, અને શ્રીજીના શ્રીમુખચંદ્રના લાંબા સમય સુધી એકીટસે દર્શન કર્યાં. તેણે મધુરતાથી કહયું કે અમારા પ્રબલ ભાગ્યો વડે તો હું દૂર કરી ૧૩

૧૪ દેવાયો હતો, પણ આપની એવી કૃપા તો અધમને પણ તારે. હે પ્રભુ, અમારું હૃદય તે અત્યંત અધમ અને દુષ્ટ સંન્યાસીને પ્રણામ કરવાની અભિલાષા રાખે છે; કારણ કે શુભસ્વભાવવાળા ગુણનિધિશ્રી આપે વિશ્વને કૃતાર્થ કરવા માટે અહીં પધારવામાં તે સંન્યાસીને નિમિત્ત બનાવ્યો છે. (૧૩–૧૮) ત્યાર પછી દશમને દિવસે અહીંથી પ્રસ્થાન કરીને પોતે અંબાલા નામના નગરમાં પધાર્યા. ત્યાંના નિવાસી જે જે ભકતો હતા. તેમણે પ્રાર્થના કરીને કરુણાસિંધુ શ્રીજીને પોતપોતાના ઘરમાં પધરાવ્યા. સુંદર બુદ્ધિવાળા ભાગીરથીભાઈ, સુભદ્રાબાઇ, જટીબાઇ, મુખીભાઇએ પોતપોતાના ઘરમાં પ્રાર્થના કરીને પધરાવ્યા; અને અમૂલ્ય સુંદર વસ્ત્રોની પહેરામણી કરી, અને શ્રીગોકુલાધીશે તેને અનુમોદન આપ્યું. (૧૯–૨૧) ત્યાંથી પછી રસિક શ્રીજીએ અલૌવા નામના ગામમાં જઇને નિવાસ કર્યો. ત્યાં સુંદર તળાવમાં બધા લોકોને તરતાં જોઇને, શ્રીજી પ્રસન્ન થયા. પોતાના આદેશથી પોતાનો ચોકીદાર યાદવાર તે બધાંને જીતીને સત્વર તળાવની પાર નીકળી ગયો, તે જોઇને પોતે સંતુષ્ટ થયા. (૨૨–૨૩૧/૨) અગિયારસને દિવસે પ્રભુ અલૌવા નામના ગામથી સિંહનદમાં પધાર્યા. આપનું પધારવાનું સાંભળીને આપના ભક્ત રુપમુરારિ, સાગરવહલ, હરિપ્રસાદ, ગિરિધરદાસ, મોહનદાસ, હરરામ કોછડનો પ્રહલાદ, મેંગીબાઇ, સુંદરદાસ છકડા આવા અન્ય અસંખ્ય પોતાના ભકતો સંગીતવાદ્યોની સાથે પ્રભુની આગળ ભકિતપૂર્વક ત્રણ કોશ સુધી સામા આવ્યા. અનેક પ્રકારનાં સુંદર રેશમી વસ્ત્રો રાજમાર્ગ પર બિછાવ્યા. તેની ઉપર સુંદર ચંદરવા બાંધ્યા, તેથી રાજમાર્ગ અત્યંત શોભવા લાગ્યો. શ્રીગોકુલરાજના મનોહર પુરપ્રવેશને માટે સુવર્ણ, મણિ, મોતીની માલાઓથી ગજરાજને સુંદર રીતે શણગારી મંગલ અર્થ માટે આગળ લાવી. સઘળા ભકતોએ વિનંતી કરી અને ઘણા જ આદર સહિત શ્રીમહાપ્રભુજીને અત્યંત ભકિતવાળા શ્યામદાસના ઘરમાં પધરાવ્યા. ત્યાં અનેક પ્રકારનાં સુંદર વસ્ત્રોની પહેરામણી થઇ. ત્યાં ભેટ કરાયેલાં સુવર્ણ, મણિ અને મોતીનો તો ઢગલો થયો. ત્યાં પ્રેમવાળાં કૃષ્ણાબાઇ તથા ભામાબાઈએ આનંદ સહિત, ગીત અને વાજિંત્ર સહિત, પ્રેમ ઉત્સાહ સહિત સુંદર નૃત્યથી પ્રભુની મંગલ આરતી કરવા લાગ્યાં. બીજા અનેક ભકતોએ પણ મહાપ્રભુને ભકિતપૂર્વક પોતાને ઘેર પધરાવી વિવિધ રીતે સેવ્યા, તેમનું પૂજન કર્યું, તેમને પ્રણામ કર્યા. ગીત, નૃત્ય અને વાદ્યથી, ભેટથી, વિનયથી, પ્રેમથી, સેવાથી તે મહાભાગ્યવાનોએ પ્રભુને અત્યંત પ્રસન્ન કર્યા. (૨૪–૩૪) ઉછળતા, અતુલ, નિર્મર્યાદ, અપાર કૃપાસમુદ્રના અબજો સમુદ્ર જેમાં છે, એવા મહાઉદાર શ્રીજી તેમના મનોરથો પર અધિક અનુગ્રહ કરી, ગોપાલવાડી નામના બગીચામાં અહીંથી પધારી, પોતાની સુંદર શિબિરમાં બિરાજમાન થયા, ફળાહાર પણ અહીં કર્યો. (૩૫–૩૬) બારશને દિવસે સઘળાં જરૂરી કાર્યો કરીને શ્રી મહાપ્રભુજી બિરાજ્યા હતા, ત્યારે સદ્‌ભકતજનો અતિભકિતપૂર્વક સુવર્ણ, મણિ અને મોતી જડેલાં સુંદર રેશમી પવિત્રાં પ્રેમથી લાવ્યા અને જમણા હસ્તકમલમાં બાંધ્યાં. તે પવિત્રાં શ્રીજીએ કૃપાથી અંગીકાર કર્યાં. (૩૭–૩૮) તેઓ અનેક પ્રકારના અમૂલ્ય, અતુલ, સુંદરરત્ન, ૧૪

૧૫ સુવર્ણહીરાના હાર વગેરે ભેટ કરવા લાગ્યા. તે ભેટોને શ્રીજીએ કૃપાદષ્ટિથી અંગીકાર કરી. (૩૯) તેમાં વળી નર્તક સમૂહની સાથે નૃત્ય કરીને, ગાયક ચતુરોની સાથે ગાઈને, વાદકસમુહની સાથે વાજિંત્ર વગાડીને; સેવકોની સાથે સારી રીતે સેવા કરાવીને, હર્ષિત ભકતોની સાથે પ્રસન્ન થઈને, બંદીજન ચારણોની સાથે સુંદર સ્તુતિ કરીને, અત્યંત સુંદર ભકતો સાથે સુંદર બનીને, ચતુરોની સાથે અત્યંત ચતુર, ગુણવાનોની સાથે ગુણવાન, સારા કવિઓની સાથે સુકવિ અને પંડિતોની સાથે પંડિત, દોડતા ભકતોની સાથે દોડીને, કૂદતાની સાથે કૂદીને, દાન કરી રહેલા ભકતોની સાથે દાન કરીને, હસતા ભકતોની સાથે અત્યંત હસીને, નર્મપરાયણની સાથે નર્મહાસ્ય કરીને, ભકતોની સાથે અત્યંત ભકિતવાન્ બનીને, પ્રિય સમુદાયની સાથે અત્યંત પ્રિય બનીને, મંગલની સાથે અત્યંત મંગલ કરીને, ગુરુની સાથે ગુરુ બનીને, વધારે શું કહું ? ગોકુલરત્ન શ્રીજીથી કરાયેલો મનોહર ભાગ્યવાળો, પ્રિય ચતુર પવિત્રાત્સવ સઘળા ભકતોને અને પ્રીતમ શ્રીજીને પણ અત્યંત સુખદાયી બન્યો. (૪૦–૪૫) ત્યાર પછી પ્રિય શ્રીજી શ્રાવણ સુદ તેરસને દિવસે સિંહનદ ગામથી દુરાહ નામના ગામમાં પધાર્યા. પ્રભુએ વારંવાર અત્યંત રોકવા છતાં જેઓ પ્રભુની પાછળ ગયા, તે રસિકદાસ અને મેહરા જ્ઞાતિના ગોકુલદાસ પટ્ટી ગામ પર્યંત સાથે જઈને પાછા ફર્યા. તેમણે એવું કહ્યું કે માર્ગને ન જાણનારા અમે મુખ્ય માર્ગ જણાવવા માત્ર અહીં આવેલા, આમ શ્રીજી સાથે ઉપહાસ કરવા લાગ્યા. તે દુરાહ નામના ગામમાં રસિકવર શ્રીજી પોતાના રત્નોથી ભોજનઘરને શોભાયમાન કરવા લાગ્યા, ત્યારે કુરુપ આંખવાળા ભકત કલ્યાણ પાણ્ડેય દેખાવમાં સુંદર ઇન્દ્રવારુણીના ઘણાં જ ફળો પોતાના વસ્ત્રમાં આનંદથી મૂકીને, અન્ય સઘળાંને દુર્લભ એવાં આ ફળો મને મળ્યાં છે, એવા વિચારથી દોડીને પ્રભુની પાસે આવીને, વિનંતી કરવા લાગ્યા; કે હે પ્રભુ! માર્ગમાં આપનાં વ્યંજન માટે શોધતાં મને આ સુંદર મનોહર ઘણાં ફળો મળ્યાં છે કે જે બીજાને દુર્લભ છે, તો હે પ્રભુ, મારા ઉપર કૃપા કરી આજે બીજાં શાક છોડી, આ પાકાં સ્વાદિષ્ટ, ઇદ્રફલનું જલ્દી શાક બનાવીને શ્રીનાથજીને સમર્પી, આપ જલ્દી લો. હે કૃપાનિધિ, ભોજન કર્યા પછી બાકી રહેલો સઘળો મહાપ્રસાદ મને જ આપશો અને બીજા માગનારાઓને થોડોક જ આપશો. તેને લાવનારો હું છું, તેથી એકલો જ તેમના બધાંનાં દેખતાં હસતાં હસતાં તે પ્રસાદ લઈશ. આવું કહીને કલ્યાણે અભિમાન સહિત તે ફળોને પ્રભુની આગળ ધર્યાં; અને શ્રીમહાપ્રભુજી તો તે ફળોને જોઈને અત્યંત હસીને તેને કહેવા લાગ્યા કે મૂર્ખ, પાપી, આ ફળો ભોજન યોગ્ય નથી. ઘણાં જ કડવાં છે, કાલકુટ વિષથી ભરેલાં છે. ત્યારે લજ્જિત, દુઃખી થતા અને નીચું માથું કરતા કલ્યાણને સઘળા ભક્તો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યા કે તમે એકલા જ તેનું ભોજન કરો. કૃપાસાગર પ્રિય શ્રીજીએ તો બીજાં કોઇ પણ તેને ન ખાય એવા વિચારથી પોતાના ભકતોદ્વારા તેને ખાડામાં નંખાવી, ઢંકાવી દીધાં. ૧૫
(૪૬–૬૦) પછી ત્યાંથી શ્રીજી ચૌદશને દિવસે ફુલોર ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં રાજમલ્લ નામના પ્રભુના પરમ ભકત હતા. તેમણે

પોતાના સઘળા સંબંધીઓની સાથે પ્રભુની આગળ આવીને, પ્રેમથી સુવર્ણ, માણેક અને સુંદર વસ્ત્રો વડે શિબિરમાં પ્રભુનું અત્યંત પૂજન કર્યું. (૬૧–૬૨) આગળ જતાં માર્ગમાં શ્રીજી શતદ્રુ (સતલજ) નામની નદીમાં સ્નાન કરતા હતા ત્યારે પોતાના ભકત ગિરિધર દરજીને દુષ્ટ પહેરગીરે અત્યંત માર્યો, તે સ્વયં દેખીને શ્રીજી પહેરગીરને ધિક્કારવા લાગ્યા. પ્રાણનાથ, કૃપાના સાગર શ્રીજીએ પોતાના કોશાધ્યક્ષને આજ્ઞા કરી કે જ્યારે હું ગોકુલ પધારૂં, ત્યારે અમારા ઘરની રીતિને ન જાણનાર આ મૂર્ખને તરત દૂર કરજે. (૬૩–૬૫) આ ફુલોર ગામમાં મથુરાથી ચતુરાનાગા, ચતુરાગલમલ વગેરે ઘણા વિરકત આવ્યા અને શ્રીમહાપ્રભુજીના શ્રીમુખનાં દર્શન અતિ ઉત્સુકતાથી કરવા લાગ્યા. જેમની ચરણરજ બ્રહ્માને પણ દુર્લભ છે એવા પ્રાણનાથ શ્રીજી જગતમાં ભાગ્યશાળી એવા વિરકત લોકોમાં પ્રસન્ન કૃપાદષ્ટિ કરવા લાગ્યા અને વાણીથી સમાધાન કરવા લાગ્યા. (૬૬–૬૭½) ॥ અપની ઓર વિચારકે, મોહનભાઇ રસફુલ । વલ્લભદાસ પર અતિ કૃપા, શ્રીગોકુલેશ રસ છેલ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો પાંચમો તરંગ પૂરો થયો ॥ શ્રી વલ્લભ ચરણ પ્રતાપ વિના, મિથ્યા સબે વિચાર । બૈઠે કાગદ નાવમે, કયો, ઉતરેંગે પાર ॥ હવે તરંગ છઠ્ઠો શરૂ થાય છે ॥

ત્યારપછી તે નદીની નજીક રહેલો કોઇ સૈયદ જાતિનો મ્લેચ્છ કે જે પરમ ભકત અને ઉછળતી પ્રીતિવાળો હતો, તે પ્રિય પ્રભુનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી પ્રભુની પાસે આવ્યો, અત્યંત સ્વાધીન પ્રિય શ્રીજીએ તે મ્લેચ્છને સર્વોપરી વિરાજમાન બધી રીતે મધુર એવા પોતાના સ્વરૂપમાં દર્શન સારી રીતે કરાવ્યાં. તે સ્વરૂપનાં દર્શન કરીને સુંદર બુદ્ધિવાળો તે મ્લેચ્છ પોતાના સંબંધી યવનોની સાથે વાત કરવા લાગ્યો, "મિત્રો, તમે તો જાણો છો કે દુષ્ટ સંન્યાસીના ઉપદ્રવને કારણે, મ્લેચ્છસમ્રાટના બોલાવવાથી આ શ્રીજી તેની પાસે જઇ રહ્યા છે. પણ એ વાતને સાચી ન સમજશો. (૧–૪) એ તો માત્ર બહાનું છે. વાસ્તવમાં આ તો ભગવાન છે. તે સંન્યાસી તેમને શું કરી શકે? આ પ્રભુ તો મનોહર ભાવવાળા કેટલાક ભકતોના જાગેલા ભાગ્યથી આકર્ષાઈ, તેમનાં નયનોને ટાઢક આપવા માટે વિલાસ સહિત પધારી રહયા છે. (૫½) મધુરતા, સુંદરતા, ચતુરાઇ, વિલાસ અને નિર્દોષ ગુણોથી, સામર્થ્યથી, અમંદ શૃંગારમયી, અત્યંત અદ્ભુત લીલાથી, કરૂણાથી, મદદની અપેક્ષા રહિત, પ્રભુતાથી, સુશીલતાથી, નિષ્કપટ પ્રેમના ધર્મથી, અત્યંત ઉજ્વલિત યશથી, સર્વાતીત લક્ષ્મીથી, વિનય, ગંભીરતા, ઉદારતા તેજ, ક્ષમા, અહંકાર રહિત જ્ઞાન, સત્ય અને ઉત્તમ વિદ્યાથી યુકત એવું આ કોઇ પરાત્પર તત્ત્વ સ્ફુરિત થઇ રહ્યુ છે. (૬–૯½) પોતાના સમાન પ્રેમના પાત્ર, નિષ્પાપ તથા હાથમાં લાલ લાકડીવાળા, અમારા જેવાને પણ આર્દ્ર કરનાર એવા ભકતોથી જે વીંટળાયેલા છે, એવા સ્વરૂપ સંબંધી અત્યંત તીક્ષ્ણ ધારવાળા ગુણસમૂહરૂપ શ્રેષ્ઠ ટાંકણાંથી, વજ્રસમૂહથી પણ અત્યંત કઠિન એવા ચિત્તને જે કારણ વગર ભેદે છે, (જે નિષ્કારણ કૃપા કરે છે.) એવા આ વિલસતા સર્વોપરિ પરાત્પર

અનિર્વચનીય તત્ત્વનાં દર્શન કરવાનું ભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું છે. (૧૦-૧૨) તેનું વર્ણન કરવાને હું સમર્થ નથી; મારા સિવાય બીજા તો કેવી રીતે કરી શકે? વધુ શું કહું? નયનોમાં, મનઇન્દ્રિયસમૂહના આંતર્બાહ્યમાં, રોમરોમમાં, પ્રત્યેક અંગમાં દીર્ઘ અત્યંત અમૃતધારાની વર્ષા થઈ રહી છે ઈત્યાદિ વચન કહીને તે હૃદયમાં પરમ ઉચ્છલિત થઇ રહયો; વધારે બોલવાની ઇચ્છા છતાં બોલવાને અસમર્થ નીવડ્યો અને ગદ્‌ગદ્ વાણીથી તેનો કંઠ રુંધાઈ ગયો. (૧૦–૧૪½) પ્રાત: સમયે શ્રીજી ફુલોરથી ઉત્પલ ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં રહેતા શ્રેષ્ઠ ભકત ગિરિધરદાસ અને મુકુંદદાસ ભકિતપૂર્વક, મનોરથ સહિત, ગીતવાદ્ય સાથે, અસંખ્ય સ્વજનો અને ભકતોની સાથે આવ્યા અને સુંદર મંગલ નૃત્ય અને ગીતમય એવા પોતાના ઘરમાં પ્રેમથી શ્રીમહાપ્રભુજીને પધરાવ્યા, અને સવિશેષ સેવા કરીને ઇશ્વરેશને સંતુષ્ટ કર્યા. પછી ઘણા પ્રકારની ભોજન સામગ્રીની ભેટ કરી, જે શ્રીજીએ અંગીકાર કરી, અત્યંત આનંદથી આરોગી. ત્યાં આ શ્રેષ્ટ ભકતોએ મહાપ્રભુના ચરણોમાં બીજી અનેક પ્રકારની ભેટો, સુવર્ણ, મણિ, મોતી, નિર્મળ અમૂલ્ય સુંદર વસ્ત્રોની ભેટ કરી. (૧૫–૧૯½) ભાદરવા વદ એકમે શ્રીજીએ ઉત્પલ ગામથી પ્રસ્થાન કર્યું. તે સમયે સુલતાનપુરમાં રહેતા હરગોવિંદદાસ ગીતવાદ્યસાથે, વૈષ્ણવસમુદાય સહિત ઘણે દૂર સુધી ભકિતપૂર્વક પ્રભુની સામે આવ્યા અને પોતાના ઘરમાં શ્રીજીને પધરાવી પ્રેમથી અનેક પ્રકારની સેવા કરી. શ્રીમહાપ્રભુજીએ હરગોવિંદને પોતાનું નામ આપ્યું. તેમણે શ્રીમહાપ્રભુજીને પોતાનું સર્વસ્વ નિવેદન કરી આત્મસમર્પણ કર્યું. કૃપાસાગર શ્રીમહાપ્રભુજીએ મનથી તે સર્વસ્વનો અંગીકાર કર્યો. (૨૦–૨૨½) સુલતાન-પુરથી બીજને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી ગોવિંદબાલમાં પધાર્યા. ત્યાં રહેતા બદરીદાસ, વિહારીદાસ, લાલદાસ આદિ સઘળા ભકતોએ દુર સુધી સામે આવી, ભકિતપૂર્વક પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. ત્યાં પરમાનંદની બાલી નામની પુત્રી ઘરને શોભાયમાન કરતી હતી. તેના ચારિત્ર્યથી રસિક શ્રીજી અત્યંત પ્રસન્ન થયા. (૨૩–૨૫½) સઘળાં ઉત્તમ તીર્થો જેના ચરણરજની ઈચ્છા રાખે છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીના ત્યાં યથાવિધિ સ્નાન કરવાથી, વિપાશા નદીનો અત્યંત આદર થવા લાગ્યો. (૨૬½) પટ્ટી ગામમાં રહેતા ભગવાનદાસના દત્તક પુત્ર ઉછળતા ભકિત આવેગવાળા હોવાથી, વાજિંત્ર, ગીત અને નૃત્યસહિત, વૈષ્ણવસમાજ સાથે મળીને, અનંત એવા શ્રીમહાપ્રભુજીને પોતાના ગામમાં પધરાવવા માટે અહીં આવ્યા. (૨૭–૨૮) ભાદરવા વદ ત્રીજને દિવસે ચૌદ લોકના નિયન્તા શ્રીગોકુલભૂપાલ પટ્ટી ગામને શોભાયમાન કરવા લાગ્યા. (૨૯) ત્યાં સદ્‌બુદ્ધિવાળી ભગવાનદાસની પત્ની કેસરદે વિવિધ મનોરથ સેવતી પ્રભુની પાસે આવી. તેમના સાથમાં સુંદર ગીતો, વાદ્યો અને અનેક પ્રકારનાં નૃત્યો કરતો, ચતુર અને રસિક, અને સેવા કરવામાં પ્રવીણ એવી મૃગનયનીઓનો સમૂહ હતો. (૩૦–૩૧) વિવિધ પ્રકારના સુંદર ચંદરવાથી, અનેક પ્રકારના મંગલમય દેશદેશનાં રેશમી વસ્ત્રોથી, કામળાના અત્યંત મનોહર અને અમૂલ્ય એવા ઘણા બિછાનાના સમૂહથી માર્ગને યોગ્ય રીતે પ્રભુ માટે તેઓ સજાવવા લાગ્યાં અને પોતાનો જન્મ સફળ માનવા લાગ્યાં. (૩૨–૩૩) અનેક પ્રકારના સુંદર રંગવાળા

સુંદર દેશદેશના ઉલ્લસિત અદ્ભુત સુંદર ચિત્રોથી યુકત, અગણિત અમૂલ્ય વસ્ત્રસમૂહથી, રેશમી વસ્ત્રોથી, અદ્ભુત રચનાવાળા, દેશાંતરથી મંગાવાયેલા અત્યંત મુલ્યવાળા, કોમળ સ્પર્શવાળા મખમલ નામના વસ્ત્રથી, લાલ રંગના વસ્ત્રથી, નયનને આનંદકારી એવા રૌમિક (રૂવાંટીવાળા) વસ્ત્રથી ઢંકાયેલી, ઘણાં જ સુગંધી પુષ્પોના સમૂહથી અલંકૃત થયેલી સઘળી ગલીઓ સુંદર શોભવા લાગી. (૩૪–૩૬) તે ગલીની ઉપર બાંધેલા મનોહર, અત્યંત દીર્ઘ, ખૂબ જ વિસ્તારવાળા વિવિધ પ્રકારના ચંદરવા શોભી રહયા હતા. (૩૭) સુંદરવર, અત્યંત સુખદાયક, પરમ કોમળ, સર્વ પ્રકારે મધુર, રસિક મૃગાક્ષી સ્ત્રીઓના જીવનરૂપ, સુંદર મંગલરૂપ, અત્યંત હિતરૂપ એવા શ્રીમદ્ગોકુલરાજની પૂજાને માટે ઇન્દ્ર, બ્રહ્મા, શિવ, આદિ દેવો અયોગ્ય છે, કેમકે તેમની રીત પ્રેમ વગરની, કઠોર અને ભાગ્યરહિત છે એટલે તેમની દૃષ્ટિથી જાણે શ્રીજીને દૂર રાખવા માટે તે સઘળા ચંદરવા, મહાપ્રેમથી આકાશમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યા હતા. (૩૮–૪૦) મંગલ કળશને ધારણ કરવાથી શોભાયમાન લાગતી, નિર્દોષ સૌભાગ્યશાળી, પરમ ચતુર, જેમનાં નયનવિલાસ તીવ્ર અને નિર્મર્યાદ છે, જેની શોભા અદ્ભૂત છે એવી, મધુર મંગલ વિવિધ પ્રકારનાં ગીતો ગાતી સુંદર ચંદ્રમુખી સુંદરીઓ સાથે મળીને, જે મૃગનયનીઓના સમૂહની શિરોમણિ છે, તે ઉછળતી પ્રીતિવાળી ભગવાનદાસની પત્ની કેસરદે તે રસિક, ચતુર, મનોહર, સાર્વભૌમ મહાપ્રભુની સન્મુખ ગયાં; પરંતુ લજ્જાવંત થતાં, તેઓ શ્રીમહાપ્રભુની પૂજા કરવાને સમર્થ થયાં નહિ. (૪૧–૪૪) તથાપિ તેમની દૃષ્ટિથી, મંદહાસ્યથી, ભકિતઆદરથી, નૃત્યના વિલાસથી, સ્તંભથી, સ્વેદથી, રોમાંચથી, ગદ્ગદ વચનોથી, પ્રકંપથી, વર્ણાન્તરથી, ઉછળતા હર્ષનાં આંસુઓથી, જરાક ઉઘાડા ક્રીડાપૂર્ણ મુખકમળથી, કંપિત અધરની કાંતિથી, તેવા પ્રફુલ્લિત ગાલથી, કાળી અને લાલ એવી દાંતની શોભાથી, પ્રેમથી, પ્રેમના ઉન્માદથી તે પ્રિયને લાજ છોડી ભેટવા માટે દોડતાં કેસરદેએ પ્રભુનું જાણે અર્ચન કરી જ દીધું હતું. તેમના સૌન્દર્યનું વર્ણન કરતાં કવિ કહે છે કે હર્ષોદ્રેકરૂપ ઔષધનું પાન કરવાથી અત્યંત પુષ્ટ થયેલાં એમનાં અંગોનું લાવણ્ય સઘળાં ભુવનોમાં પણ સમાતું ન હતું. રત્નખચિત આભરણોના પ્રકાશથી અને તેમના ઝણકારથી, ઉપર પહેરેલા વસ્ત્રની પીળી કાંતિથી, શોભાયમાન વક્ષ:સ્થલના સૌષ્ઠવયુકત (૪૫–૪૯) તથા ચોળીની લાલિમા યુક્ત, શ્વેત હારની શોભાના તરંગોના નૃત્યયુકત, શ્રીમુખરૂપ સરોવરમાં નયનરૂપ નીલકમલરૂપી મહાનિધિ પ્રગટ થઇ રહયો હતો. (૫૦) વક્ષસ્થલ રૂપ તળાવ પર વિરાજમાન ઉચ્છલિત કુચચક્રથી તેઓ સુમેરુપર્વતની શોભા ધારણ કરતાં હતાં; નાભિરૂપ સરોવરમાં પ્રગટ થયેલી રોમાવલિ રૂપ લતા પર ઉદય થયેલા સૂર્યનાં કિરણો વડે જાણે શરીર શરદઋતુની ચંદ્રિકાના ચમત્કારોથી મંડિત થતું હતું; કંઠરૂપ આંબાના ઝાડ પર બિરાજમાન કોકિલાના ગીતથી જાણે અમૃતની લહરીઓ વહેતી હતી. (૫૧–૫૨) લજ્જારૂપ સદા નિવાસ થઈ શકે તેવા ઘરમાં ઔત્સુકય રૂપ બારીમાંથી દૃષ્ટિરૂપ હાથથી તેઓ પ્રિયશ્રીજીના સ્વરૂપરૂપી અમૃતસમુદ્રનું પાન કરી રહ્યાં હતાં. (૫૩) કૃશતારૂપ ક્ષીરસમુદ્રની મધ્યમાંથી જાણે અમૃતનું માધુર્ય પ્રગટ

થતું હતું; ગજને પણ જિતનારી ગતિરૂપ પર્વત વડે રત્નોનાં કિરણોના સમૂહને પણ તેઓ ઝાંખા પાડતાં હતાં; (૫૪) નયનોની શ્વેત, શ્યામ અને લાલ કાંતિરૂપ ત્રિવેણીએ જાણે તેમને મુકિત આપી હતી; એમની નાભિની ગંભીરતા રૂપ સરોવરના કમલમાં લક્ષ્મીનો ઉત્સાહ નિવાસ કરતો હતો; (૫૫) સ્મિત સહિત કટાક્ષથી તેમને જોવાને કારણે જાણે કલ્પવૃક્ષનાં પાકાં ફળોની રસવૃદ્ધિ થઇ રહી હતી; રસાત્મક ભકિતરૂપ કામધેનુના દૂધથી જાણે તેમના દેહની સઘન કોમળતા વ્યકત થતી હતી. (૫૬) લક્ષ્મીના ખંડન કરેલા ગર્વરૂપ હાથીના કુંભમાંથી પડતા મોતીઓની માલાથી જાણે શોભાયમાન ભવાંથી તેમના શ્રીઅંગની સુંદરતા વધી હતી. તે સુંદરતા રૂપી સિંહ જાણે ગર્જના કરી રહયો હતો; (૫૭) નિપુણ મનોરથોના સમૂહથી અત્યંત રમણીય બનેલી તેમની પ્રીતિનું અમાપ માધુર્ય ઉચ્છલિત થયું હતું. (૫૮) રોમહર્ષસહિત મનોરથ રૂપ હસ્તકમલમાં જાણે છત્રની શોભા ધારણ કરી હતી, વિરહના અવશેષથી પ્રગટેલા શ્વાસથી જાણે તેમને ચમરી ઢોળવામાં આવી રહી હતી, (૫૯) રતિના મદરૂપ સાગરના સૌંદયનું પાન કરવાથી જાણે તેમનો મહિમા વધ્યો હતો; તે તે ઉપમાના ગર્વરૂપ અંધારસમૂહનો નાશ કરનાર તેમના સ્વરૂપ રૂપી સુર્યનાં ઝળહળતાં કિરણોનો વૈભવ પોતાનાં સ્વજનોના હર્ષરૂપ કમલસમૂહને પ્રફુલ્લિત કરવાની નિપુર્ણતા ધરાવતો હતો, અને સઘળાભુવનમાં પ્રસરી રહયો હતો. (૬૦-૬૧) સુવર્ણના પર્વતની શોભા સમૂહને જીતનાર તેમના ઉછળતા કુશયુગલની પુષ્ટતા અને ઉચ્છતાથી નયનકમલમાંથી પ્રગટેલા અને લાખો કરોડ અમુદ્રસમુદ્રમાંથી વરસી રહેલા તે તે રસનું શું વર્ણન કરીએ અને તેની સ્તુતિ શી કરીએ? (૬૨–૬૩) તેઓ સ્નેહથી અભિસિંચિત હોવાથી બાહયાંભ્યંતરમાં જાણે કોમળ મધુર નયન કટાક્ષો પ્રગટ થઇ રહયા હતા; અને તે ક્ષણે જાણે શિશિર ઋતુમાં થતો હોય તેવા અતુલ પ્રેમરૂપ પવનને કારણે તેમને સુંદર કંપ થતો હતો. પ્રિયતમના અનુભવરૂપ પવનથી કંપાયમાન થયેલા તેમના વસ્ત્રસમૂહની સુંદરતાથી ગરી રહેલા મોતી જેવા મંદ-હાસ્યવાળું તેમનું મુખારવિંદ હતું. (૬૪–૬૫) અતિ આનંદથી ડોલાયમાન સુંદર કંકણ અને નુપૂરનો નાદ થતો હતો; શુભ અને ઊંડા લજ્જારૂપ કમલમાંથી મધુરતાસિંધુના રત્નસમૂહો પ્રગટ થતા હતા; (૬૬) અત્યંત પ્રેમરૂપ ચિંતામણિમાંથી અનેક વાંછિત અર્થની શોભા પ્રગટ થતી હતી; હૃદયરૂપ સરોવરમાં અત્યંત હર્ષ થવાથી ખીલેલાં કમળોની શ્રેષ્ઠ સૌરભ અનુભવાતી હતી;(૬૭) પ્રિયના વદનચંદ્રના ઉદય થવાથી ઉછળી રહેલા પ્રેમસમુદ્રનાં હજારો મોજાં જાણે આકાશને સ્પર્શ કરતાં ચારે બાજુ પ્રસરી રહયાં હતાં. (૬૮) ઉત્કંઠા રૂપ કામધેનુથી ઉછળતા કટાક્ષ રૂપ દુધનું પૂર લજ્જારૂપ પર્વત પર અથડાવાથી ઉત્પન્ન થયેલો ધ્વનિ સકળ જગતને બહેરું બનાવી દેતો હતો. (૬૯) હર્ષરૂપ પર્વતથી ગરતાં આંસુસમુહ રૂપ ઝરણાંઓનો ઝંકાર ત્યાં થઇ રહયો હતો; દેહરૂપ ચંપાની લતા પર સોનાના આભરણરૂપ પુષ્પોનો રસ પ્રગટ થઈ રહયો હતો; (૭૦) શ્રી હસ્તરૂપ કલ્પવૃક્ષના કંકણના પ્રભા રુપ જલની શીત-લતા પ્રવર્તતી હતી; તેમના બાહુ રૂપ લતાના બાજુબંધમાં પ્રકાશતા વિશાળ મણિરૂપ પુષ્પની ઉત્તમ સૌરભ સ્ફુરી રહી હતી; (૭૧) મુખરૂપી

શૃગારરસસિંધુમાં તાટકરૂપ વમળનો વિલાસ પ્રગટ થઇ રહયો હતો; શ્રીઅંગમાં લેપ કરવાથી વિરાજમાન ગૌરભાવરૂપ અત્યંત પીળા અંગરાગની સુંગધ ફેલાઇ રહી હતી; (૭૨) આચ્છાદિત નિતંબની અત્યંત મદને પ્રાપ્ત કરેલી વિપુલતાથી એક પ્રકારની કાંતિ ઉદિત થઇ રહી હતી; દેહરૂપ કદલી સ્તંભના અંતર્વસ્ત્ર રૂપ પલ્લવમાંથી મંદહાસ્ય રૂપ ચંદ્રનું સૌંદર્ય પ્રગટ થતું હતું; (૭૩) રમતમાં મંથન કરેલા અમૃત સમુદ્રના રુધિર જેવા લાલ એટલે કે રકત યાને પ્રેમસભર હર્ષવાણી વ્યકત થતી હતી; આ પ્રમાણે બીજા અનેક અત્યંત રસાત્મક ભાવ અને ક્રીડા પ્રગટ થઇ રહયાં હતાં; (૭૪) જેમને મારી વાણી વર્ણવી શકતી નથી એવા ચતુર, પરમ મનોહર સર્વભાવ વડે ઘણા જ આદરથી પ્રણામ કરી કેસરદેએ પ્રિયતમનું અર્ચન કર્યું; (૭૫) ત્યાર પછી નિર્મર્યાદ કરુણાના સાગર શ્રીજી મુખ્યભવનની મધ્યમાં પધારી કેસરદેએ બનાવેલા મોટા સુંદર આસન પર બિરાજ્યા; (૭૬) ત્યાં પ્રેમરૂપ મહાસમુદ્રનો બલવાન તરંગ સમૂહ પ્રગટયો હતો, તેણે તે કોમલાંગીને મહામુશ્કેલીથી લજ્જાના હાથમાંથી છોડાવી, ત્યારે પ્રિય શ્રીજીની નિકટ પધારી, વિનય સહિત તે કોમલાંગી કેસરદેએ સુવર્ણરત્નરૂપ ફુલોથી, સુંદર સુગંધીવાળા ફુલોનાં મનોહર મોતીથી, સુવર્ણ, મણિ, સુંદર પુષ્પ તથા મોતીની વિવિધ માલાઓથી, (૭૭-૭૮½) અનેક પ્રકારની ભેટોથી ભક્ષ્ય, ભોજ્ય, લેહય અને ચોષ્ય એવા વિવિધ પ્રકારના ભોજનના પદાર્થોથી, વિવિધ પ્રકારના મીઠા ફળોથી, સુંદર ધૂપોથી, સુગંધી દ્રવ્યોના અંગરાગથી, વસ્ત્રોથી, આભૂષણોથી, મંગલ આરતીથી, જયશબ્દોથી, અત્યંત આનંદદાયક બગીચાના દર્શન આદિથી પ્રભુની અત્યંત સેવા કરી. (૭૯–૮૦½) તે કેસરદેના પતિએ બીજે દિવસે સત્વર લાભપુરથી (લાહોરથી) આવીને, ઘણા જ પ્રેમથી શ્રીગોકુલના પ્રાણરૂપ શ્રીજીને પ્રણામ કર્યા. શ્રીજી ભગવાનદાસ પર અત્યંત પ્રસન્ન થયા. (૮૧½) અહીંયા જ પટ્ટી ગામમાં વટાલા ગામથી, રહેલા અને લવણુ ગામથી, ઉદમડ અને અદાડા ગામથી, પલાયચા અને કલાનૌર ગામથી, તેવા બીજા ઘણા પ્રદેશોમાંથી, મયાણી ગામથી અનેક હજારો, કરોડો ભકતો ઘણા પ્રેમથી આવી પ્રભુને પ્રણામ કરી કૃતકૃત્ય થયા. (૮૨–૮૪) ત્યાં શ્રીજીએ જન્માષ્ટમીનો મહોત્સવ ઉજવ્યો. અષ્ટમીને બીજે દિવસે સવારે શ્રીપુરુષોત્તમ પ્રભુએ અત્યંત ઉત્સાહથી ભકતોએ આણેલા દહીંથી ભરેલા કલશોથી, અસંખ્ય વાદ્ય, નૃત્ય અને ગીતથી, મનોહર અનેક પ્રકારના નર્તકોથી, મનોહર સ્વચ્છ અનુરાગ ભકિતથી પૂર્ણ, સુંદર અને વૈરાગ્યવાળા નિપુર્ણ કીર્તનકારોથી શ્રીભગવાનના સેવામંદિરમાં વિરાજમાન પોતાના સ્વરૂપ સાથે દહીં-કાદવનો ઉત્સવ કર્યો; અને જેટલાં કેસર, કુમકુમ, અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્રો, કસ્તુરી, કપૂર, અગરનાં સત્વો, ચંદન, મિસરી, લવીંગ, મરચાં, દૂધની વસ્તુઓ, વિવિધ ભોજનો અને બાજી જેટલી વસ્તુઓ ભકતોએ ઇચ્છી, તે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વણિકનીદુકાનેથી લાવ્યા. તે વસ્તુઓનું ઘણું મૂલ્ય ભગવાનદાસે તેને આપ્યું; અને એ પ્રમાણે પ્રાણપતિ શ્રીજીની તથા શ્રીજીના ભકતોની બહુવિધ સેવા કરી. (૮૫–૯૧)

॥ શ્રી વિઠ્ઠલગૃહ પ્રગટ હોયે, કીયો સુખસો વ્રજવાસ । શ્રીગોકુલ નામ કૃપાલ પ્રભુ, અઘ મોચન સુખ રાસ ॥ શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો છઠ્ઠો તરંગ પૂરો થયો ॥ પ્રિતમકે હિત આપહી પ્રગટે, રસ સેવા ઉરધાર । દાસ ગોપાલકુ સરવસ માઇ, કેવલ પર ઉપકાર ॥ હવે તરંગ સાતમો શરૂ થાય છે ॥

ત્યાર પછી નોમને દિવસે ભગવાન શ્રીજી આ ગામમાં પોતાની અલૌકિક ભોજનલીલા પ્રગટ કરીને ત્યાંના ભક્તોને ઘણું જ આશ્વાસન આપી, કરુણાસાગર શ્રીજીએ તે સ્થાનથી પોતાના સેવકો સાથે પ્રસ્થાન કર્યું. તે સમયે ભાર ઉઠાવવામાં સમર્થ એવા ઘણા ઊંટોની ભેટ ભગવાનદાસે શ્રીમહાપ્રભુની આગળ કરી. તેનો શ્રીજીએ અંગીકાર કર્યો. (૧–૨¾) રુદ્રાક્ષાદિ જેને પ્રિય છે તેવા દુષ્ટ સંન્યાસીને અત્યંત અપ્રિય એવા ભગવદ્‌ભક્તિ માર્ગની રક્ષાર્થે અને ત્રિલોકના માંગલ્યાર્થે, અત્યંત ઉગ્રદંડધારી મ્લેચ્છપતિની સભામાં મંગલરૂપ અને કોમલ પ્રભુ પ્રવેશશે ત્યારે શું થશે ? એવા પ્રકારની ચિંતાથી પ્રગટેલા જ્વરે જ પ્રિય પ્રભુના સેવક વીરપાલભાઈ, કૃષ્ણદાસભાઇ અને નાગજીભાઇને પીડ દેવાની ઇચ્છા કરી. (૩–૬) તે જ્વરનો અત્યંત ઉપચાર કરવા માટે શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેમની પાસે જીવરાજ નામના શ્રેષ્ઠ સેવકને તે પટ્ટી ગામમાં મૂક્યા અને ઘણા પ્રકારથી પોતાના તેવા તેવા વિવિધ વચનોથી સમાધાન કર્યું. પ્રિય ભગવાન શ્રીગોવર્ધનધારી સ્વયં પ્રિય મહાપ્રભુજીની રક્ષા માટે હમેશાં પ્રિયશ્રીજીની સાથે ચાલે છે આવા પ્રકારના સ્વપ્નોથી તેમનું સમાધાન કરવા માટે, આવાં સ્વપ્નો દેખાડયાં; અને શ્રીમુખથી આજ્ઞા કરી કે તમે ચિંતાસાગરમાં ના ડૂબશો. અમારી રક્ષાને માટે સદાસાવધાન એવા ગોવર્ધનધારીજી માર્ગમાં અમારી સાથે જ ચાલે છે. આ પ્રમાણે સમાધાન કરી શ્રીજી આગળ પધાર્યા. (૭–૧૦) પટ્ટીગામથી નવસહરા ગામમાં શ્રીજીના પધારતાં, ભગવાનભાઈને ઉદરમાં શૂળ થવા લાગ્યું, તેને શ્રીજીની કરુણાએ શાંત કરી દીધું.(૧૧) પછી નવસહરા ગામમાં, શ્રીમહાપ્રભુજી ત્યાંના જીવોને તે તે પ્રકારથી કૃતાર્થ કરવા ત્યાં રાત્રિનિવાસ કર્યો. ત્યાંથી શ્રીજી પ્રસ્થાન કરીને, લાભપુર નામના સુંદર નગરમાં (લાહોરમાં) પધાર્યા. જો કે અહીં શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાનું આગમન અત્યંત છુપાવ્યું હતું, છતાં પણ પોતાના સર્વે ભક્તો તે જાણીને સુંદર બગીચામાં તેમની પાસે આવ્યા. ત્યાં શ્રીજીએ પોતાના ભક્તોને પોતાની ભોજનલીલાની મનોહર અને લલિત મધુરતાનું દર્શન કરાવ્યું. (૧૨–૧૪¾) ત્યાં ભગવાનદાસ, ધનશ્યામદાસ, નારાયણદાસ આદિ ભક્તોએ શ્રીજીના શ્રીમુખનાં દર્શન કર્યાં. પ્રભુના ભક્તોએ સુંદર પાકેલાં અસંખ્ય દાડમનાં ફળો આપના ચરણોમાં ભેટ કર્યાં, તેમનો શ્રીજીએ અંગીકાર કર્યો. (૧૫–૧૬¾) તેમાં ધનશ્યામદાસ અત્યંત પ્રાર્થના કરતા હોવાથી કરુણાસિંધુ શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેમના ઘરને પોતાના ચરણકમલથી સુગંધિત કર્યું. (૧૭¾) ત્યાં અમુલ્ય દિવ્ય આસન પર શ્રીમદ્‌ગોકુલના સુંદર મણિરૂપ શ્રીજી બિરાજમાન હતા અને અસંખ્ય ભક્ત-સમૂહના દર્શન કરતા હતા. તેમાં છ સાત પરમ ચતુર ક્ષત્રિયાણી સુંદરીઓ પણ આવી હતી. (૧૯) તેઓ પોતાના અતુલ્ય, અતિશય સૌંદયને પોતાના સ્પૃહાત્મક કટાક્ષોથી અને શ્રીજીએ પોતાના મુખારવિંદથી તેમને તે તે નામથી બોલાવ્યાં. તેથી સફલ

માનવા લાગી. (૨૦) ત્યાં એકાદશીને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી ભક્તોની સાથે અત્યંત દુર્લભ એવી ફળાહાર લીલા કરી, ભક્તોને કૃતાર્થ કર્યા. (૨૧) ભગવાનદાસની માતાની વિનંતીને માનીને કમલનયન શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના સ્વરૂપથી તેમના ઘરને શોભાવ્યું. (૨૨) જે ક્ષણુક્ષણુનાં દર્શન બ્રહ્માને પણ દુર્લભ છે, એવી રાત્રિસમયની શયનલીલા શ્રીજીએ તે ઘરમાં જ કરી; (૨૩) અને બારશના દિવસે જેનાં ચરણકમલની રજને સઘળા દેવો પણ દેખી શકતા નથી, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાની ભોજન-લીલાના તે તે વિલાસો પ્રગટ કર્યા; (૨૪) તે ભગવાનદાસજીએ અનેક પ્રકારના સુંદર વસ્ત્રોથી ચંદ્રમુખ પ્રભુને પહેરામણી કરી અને મન જેવા વેગવાળા, અદ્‌ભુત નીલા ઘોડાને સજાવીને ભેટ કરી; (૨૫) શ્રીમહાપ્રભુ પાસેથી અતુલ, અત્યંત મનોહર અત્યંત દુર્લભ એવા જે જે પુરુષાર્થસમૂહ ભગવાનદાસજીએ પ્રાપ્ત કર્યા, તેની ગણુના કરવામાં કોણ સમર્થ છે; (૨૬) ત્યાં બીજા અસંખ્ય શ્રેષ્ઠ ભક્તોએ અનેક પ્રકારની સુંદર વસ્તુઓની ભેટ કરી કૃતકૃત્ય થયા; (૨૭) સુંદર બુદ્ધિવાળા અને સુભાગ્યશાળી શ્રીમાન ઘનશ્યામદાસજીએ પ્રિય શ્રીજીને યાત્રામાં ઉપયોગી, બેસવામાં સુખદાયક અને મનોહર સુખપાલ પ્રેમથી ભેટ આપી, તથા આગળ યાત્રામાં ઉપયોગી થાય તેવી સઘળી મનોહર નવીન સામગ્રી પણ ભેટ કરી. (૨૮–૨૯) ત્યાંથી પધારી, શ્રીજી ઉત્તમ ઇરાવતી નદી નાવમાં બેસી પાર કરીને, રાત્રિ સમયે ફજિલાબાદ ગામમાં બિરાજી તેને પાવન કર્યું. (૩૦) બીજે દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી ઇમિનાબાદ નામના નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં પરમાનંદદાસના પૌત્ર ગોપાલદાસ પ્રભુની આગળ આવીને, પ્રભુને પધરાવી મનોહર બગીચાને શોભાયમાન કરવા લાગ્યા. અને પ્રભુની સેવા પ્રેમથી અનેક પ્રકારે કરી. (૩૨) પછી ઘીથી ભરેલા ઘણા જ સુંદર જસતના ઘડા અને સઘળી ભોજનસામગ્રી પણ તેમને ભેટ કરી. (૩૩) ભાગ્ય-નિધિ ઘનશ્યામદાસે ભેટ કરેલી સુખપાલ પર પ્રેમથી બિરાજી કરુણાસાગર પ્રિય શ્રીજી ચૌદશને દિવસે ઇમના-બાદથી ચીમાગખંડ ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં બધાંથી ઉપેક્ષા કરાયેલું એક તળાવ હતું, જે શ્રીજીએ તરત જ પોતાના સ્નાન આદિથી સુંદર જળવાળું, સુંદર તીર્થરૂપ, રમણીય અને બધા યાત્રીઓને માટે સંમાન્ય બનાવી દીધું. વધારે શું કહું? (૩૪–૩૬) તેના જલથી બીજો સઘળો વ્યવહાર સ્વયં કરવા લાગ્યા, અને બીજા સઘળા ભક્તોનો સઘળો વ્યવહાર તે જલથી કરાવવા લાગ્યા. (૩૭) આટલાથી જ ત્યાંના તથા તે તલાવની નજીક સ્થાયી રહેતા જીવસમૂહનો શ્રીજીએ જેવી રીતે ઉદ્ધાર કર્યો, તે વિચાર કરવા યોગ્ય છે. (૩૮) તે ગામમાં કોઇ એક અત્યંત દરિદ્ર, સર્વને અપરિચિત એવો બ્રાહ્મણ આ પ્રભુની પાસે આવ્યો અને જણાવ્યું, "જ્યારે હું ગયા તીર્થ જઇને શ્રીગોકુલમાં પાછો આવ્યો, ત્યારે આપશ્રીનો હું દાસ બન્યો' આ પ્રમાણે હાથ જોડીને વિનંતી કરતો તે અત્યંત દીન બ્રાહ્મણ છટાંકભર મિશ્રી દીનબંધુ પ્રભુની આગળ ભેટ કરી, પ્રણામ કરવા લાગ્યો. (૩૯–૪૦½) કૃપાસાગરનિધિ પ્રિય શ્રીજી રોમહર્ષ સહિત મિશ્રીને શ્રીહસ્તથી ઉઠાવીને થોડીક શ્રીમુખારવિંદમાં ધારણ કરી, 'આ

૨૩ તો અત્યંત સ્વાદિષ્ટ છે, તેને પછી આરોગીશ.' આ વિચારથી થોડીક કૃષ્ણદાસના હાથમાં મૂકી. (૪૧-૪૨) પછી ભાદરવાની અમાસને દિવસે શ્રીજી ગુજરાત નામના નગરમાં પધાર્યા; ત્યાં શ્રેષ્ઠ ભક્તોના સમૂહ સાથે સભાગ્રહમાં બિરાજી, મંદહાસ્ય સહિત પૂર્ણચંદ્રમુખવાળા શ્રીજી 'આ ગામ તો ગુજરાત દેશનું નામ ધારણ કરે છે, પરંતુ તેના તે તે સૌંદર્યને નહિ,' એવું ખાસ હેતુપૂર્વક કહી તે ભક્તોમાં ચિંતામણિના કરોડ લાખો સમુહના અમૃતસિંધુની વર્ષા કરવા લાગ્યા, ત્યારે નિહાલચંદે મંદ મંદ હસીને રસસાગરના સાગર શ્રીજીને કહ્યું કે જેવી રીતે સુવર્ણ, ચંદન, રત્નાકર અને ચંદ્ર પોતાના ગુણ છોડતાં નથી તેવી રીતે મહાત્માઓ પણ પોતાનો ગુણસમૂહ તજતા નથી. આવા અર્થવાળો લોકભાષામાં શ્લોક કહીને જણાવ્યું કે હે પ્રભુ, આ ગામમાં નામને યોગ્ય કશુંક સુંદર અવશ્ય હશે. (૪૩-૪૭½) આમ વિનોદ ચાલતો હતો ત્યારે તે સુંદર સમયે, આવા ભક્તની ઇચ્છાના બલથી, ચંચલ નયનવાળી, સુંદર લાંબા વાળવાળી, પૂર્ણચંદ્ર જેવા સુંદર મુખવાળી, મંદહાસ્યથી મનોહર અધરબિંબવાળી, પુષ્ટ ઊંચા સ્તનવાળી, ભારે નિતંબવાળી, સુંદર કૃશ ઉદરવાળી, સુંદર કમરવાળી, હાથીની સૂંઢ જેવી સુંદર સાથળવાળી, સુંદર બાહુલતાવાળી, સર્વ અંગોમાં આભરણ ધારણ કરતી, સૌંદર્યથી સુંદર વયવાળી, ગાંભીર્યથી પણ ચતુર, તેવા બીજા સઘળા ગુણો સ્પર્ધાને કારણે દૃઢતાથી ગ્રહણ કરતી એવી કોમલાંગી મનોહર, સુંદર બુદ્ધિવાળી સુંદરી તે પ્રિયવર ભગવાન કમલાક્ષ પરબ્રહ્મ શ્રીજીની નિકટ આવીને, દાસીરુપે પોતાને તથા પોતાના સર્વસ્વને તે મહારસિકરાય પ્રભુને અર્પણ કર્યું; ત્યારે શ્રીજી પ્રસન્ન થઇને, ચંદ્રમાને પણ જીતે તેવા સુંદર કોમલ મંદહાસ્યવાળા શ્રીમુખ કમલથી પોતાનાં નામવાળી પંચાક્ષરી કહેવા લાગ્યા. (૪૮-૫૩½) પછી કામદેવના પંચબાણના પ્રભાવથી સુંદર દાંતવાળી તે કાઇ અનિર્વચનીય મનોહર રસાત્મક દશાને પ્રાપ્ત થઇ. તેમાં જ્યારે સખીએ તેનો કરકમલ પ્રેમથી પકડયો ત્યારે તે સુનમુન, ગાંડાની જેમ, ઉન્મતની જેમ, ગ્રહોથી અત્યંત ગ્રહણ કરાઈ હોય તેમ, "આ દિવસ છે કે રાત્રિ, આ સુખ છે કે દુઃખ, આ શું છે? આ શ્રીજી કોણ છે? હું કોણ છું?" એમ કશુંય ન સમજતી તે કોમલાંગી પોતાના ઘરમાં ગઇ. (૫૪-૫૬½) ત્યારે તે હાંસીનર્મના મંત્રી, શ્રેષ્ઠ ભક્ત નિહાલચંદજીએ હસતાં હસતાં કોમળ વચનથી ધીરે ધીરે પ્રિય શ્રીજીને વિનંતિ કરી કે હે પ્રભુ, મેં જે મૃદુ વિનંતી કરી હતી કે આ ગામમાં જ નામને યોગ્ય કોઇ વસ્તુ હશે, તે સત્ય થયું કે નહિ? ત્યારે પ્રિય શ્રીજીએ મંદહાસ્યસહિત કહ્યું કે હાં, તદ્દન સાચું છે. (૫૭-૫૯)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુના સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો સાતમો તરંગ પૂરો થયો ॥ મહદ્ કાનિ મન આની કે. છાંડે નહિ નિરાશ । શ્રીગોકુલનાથકી બાનીએ, નાગર જે નિજ દાસ ॥ હવે તરંગ આઠમો શરૂ થાય છે ॥

આ પ્રમાણે શ્રીગોકુલના રત્ન, અત્યંત મનોહર પ્રિય ભગવાન શ્રીજી કૃપારસદ્રષ્ટિથી અને તેવા તેવા મધુર પ્રકારથી ૨૩
દેશ, ગામ, નગરીને, ક્ષુદ્ર કે મોટા મહાન સૌ જીવોને પાવન કરતા, ઉધ્ધાર કરતા, પોતાના પરમ પદને પ્રાપ્ત કરાવતા,

કાશ્મીર પધારી રહયા છે અને પોતાનો ઉજ્જવલ યશ સઘળા મલિન જગતને પાવન કરવા લાગ્યો. (૧–૩) ત્યારે તે અત્યંત લુચ્ચો, પાપી, કુટિલ, ક્રૂર, દુષ્ટ અસુર સંન્યાસી શ્રીમદ્‌ગોકુલમાં રહેતા પાપી, નીચ ક્ષત્રિય હરુના જમાઈ છીતરને એકાંતમાં બોલાવી સ્વયં કહેવા લાગ્યો કે શ્રીગોકુલનાથ તો પોતાના યશથી સઘળા ભૂમિમંડલને ઉજ્જવલ કરી કાશ્મીરમાં પધારી રહયા છે. તેમનાં દર્શન કરી મ્લેચ્છપતિ અત્યંત પ્રસન્ન થશે. (૪-૬) અને મારા ઉપર અને મારા આશ્રયે રહેલા તમારા જેવા અન્ય લોકો ઉપર અવશ્ય અત્યંત ક્રોધે ભરાશે; તેથી તમે એવું વિચારો કે જેથી આ સઘળું વિપરીત ન થાય. તમે તો સઘળા બુદ્ધિમાનોમાં શ્રેષ્ઠ છો. તેથી કંઈક વિચાર કરો. (૭½) સંન્યાસીનાં આ વચનો સાંભળીને, તે છીતરે સઘળા કર્તવ્યનો વિચાર કરી તેના કાનમાં કંઈક કહયું. તે સાંભળી તે ક્રોધી થએલો અસુર પ્રસન્ન થયો. (૮½) ત્યાર પછી પોતાના નિવાસમાં બેસીને, ત્યાં જ તે પાપી સન્યાસીએ સઘળા મ્લેચ્છોને, મથુરાવાસીઓને અને અન્ય દુષ્ટોને બોલાવીને કહયું કે અહીંથી કાશ્મીર જતી વખતે શ્રીગોકુલના પતિએ મને મારી નંખાવવા માટે જેમને ખૂબ ખૂબ ધન આપ્યું છે તેવા તેમના અસંખ્ય શસ્ત્રધારી ગ્રામવાસીઓને હું આંગળીથી બતાવું છું તે જુઓ. તેમણે પાપી છીતરની સંમતિથી એ બધાને યમુનાને સામે કિનારે મુકયા છે. પછી તે ભ્રષ્ટ દુષ્ટ આશયવાળા સંન્યાસીએ બીજે દિવસે ત્યાં આગળ રહેલા બધા લોકો સમક્ષ આ મતલબનો પત્ર યવનો પાસે લખાવ્યો; શ્રીમદ ગોકુલનાથજીએ સંન્યાસીના વધ માટે દુષ્ટ ગ્રામવાસીઓને તથા પોતાના સેવકોને ઘણું જ ધન આપ્યું છે' આ પ્રમાણે લખાવીને તેની ઉપર અધિકારીઓની, પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષોની, સ્વામીઓની, સેનાપતિઓની, ચોધરીની, મ્લેચ્છ ખજાનચીની, માથુર બ્રાહ્મણોની, લાલા નામના વૈદ્યની, તેના અત્યંત દુષ્ટ ભાઈ દામોદરની તથા અત્યંત કુટિલ પાપી એવા મિતનમિશ્રની સહી કરાવી. વળી અહીં જેમનાં નામ કહયાં છે અને જેમના નથી કહયાં, તે સઘળા પાસે લખાવ્યું કે ઉપરનું લખાણ સત્ય છે. (૯–૧૭½) ઇતબારખાને જેને સઘળાં કાર્યોનો અધિકારી બનાવ્યો હતો, તે કતદીં (કુતુબુદ્દીન) નામના મ્લેચ્છને, સંન્યાસીએ વારંવાર પ્રાર્થના કરી, છતાં તેણે 'આ પત્ર સત્ય છે' તેવી મુદ્રા પત્રની ઉપર સહી ન કરી, ત્યારે સંન્યાસીએ તે પત્રને સેનાપતિ ઇતબારખાન ઉપર મોકલ્યો. (૧૮–૨૦) ઇતિબારખાને તે પત્ર કાશ્મીર પ્રદેશની મધ્યમાં રહેતા ઉગ્રદંડ દાતા, ચક્રવર્તી મ્લેચ્છપતિને બતાવ્યો. (૨૧) પરંતુ પરમ ચતુર સમ્રાટે તે પત્ર વાંચીને પ્રભુ ઉપર ક્રોધ ન કર્યો અને ઇતબારખાનને કહયું કે આ પત્રમાં લખેલું સર્વથા મિથ્યા છે. આ શ્રીગોકુલેશ્વર તો પરાત્પર ભગવાન જ આ ભૂતલ પર પ્રગટ થયા છે. અગાધ અપાર કરુણાના સાગર છે, રસરૂપ છે, નિષ્પાપ અને પુરૂષોત્તમોત્તમ છે. વાણીથી કોઇને ય પીડે તેવા નથી; કમલનયન, અનંતગુણસાગર, અખિલ જગતના મંગલરૂપ શ્રીમાન્ હરિ આ જ છે. (૨૨–૨૪) તેઓ જ દીન-જનના બાંધવ છે, પતિતને પાવન કરનાર છે, મનોહર છે, મોટા અપરાધોને પણ ક્ષમા આપનાર તેઓ કદીય કોઇનું અપમાન

કરતા નથી; પણ તેમના પ્રબલ અપરાધોની જ શિક્ષા કરે છે. આ દયાનિધિ તો ભગવદ્નામનો ઉપદેશ આપી, કૃપાથી અંગીકાર કરેલા સઘળા જીવોને હિંસા તથા માંસભક્ષણ આદિમાં જે વિહિત છે તેનો પણ નિષેધ કરે છે અને આપણે સઘળા મ્લેચ્છો હિંસા તથા માંસભક્ષણાદિમાં પ્રવૃત્ત થઇએ છીએ અને તેનો ત્યાગ કરતા નથી, તેમને પણ તેમ કરવા કહે છે, તો જેઓ પરમ સ્વકીય તેમને કેવી રીતે હિંસા કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવા કહી શકે? (૨૫–૨૭½) જે કૃપાસિંધુ શ્રીજી સાપ વીંછી આદિ જીવોને મારતા દુષ્ટ લોકોને જ વારે છે, તેઓ કેવી રીતે સંન્યાસીના વધની ઇચ્છા કરે? (૨૮½) તેનાં આવાં વચન સાંભળી, ઇતબારખાને સમ્રાટને કહ્યું કે હે મ્લેચ્છેશ્વર, આપે જે કહ્યું, તે સત્ય છે. તેથી જ આ પત્રમાં મથુરાવાસી મારા કતર્દી નામના અધિકારીએ મુદ્રા કરી નથી. (૨૯–૩૦½) ત્યારે ભકિતવાનોમાં શ્રેષ્ઠ આસફખાને તે મ્લેચ્છપતિને કહ્યું કે જે માણસ પ્રભુના શરણે આવે છે, તેને તેઓશ્રી સતત એવું કહે છે કે હંમેશા સર્વ પ્રકારે સર્વ પાપકાર્યથી તારે દૂર રહેવું. તો આવા પ્રભુ તે અધમ દુષ્ટ સંન્યાસીના વધરૂપ પાપની ઇચ્છા કેવી રીતે કરે? તેથી આ પત્ર બનાવટી ઠરે છે. (૩૧–૩૩) તે સંન્યાસી તમારા માણસો ઉપર ગુસ્સે થયો છે, અને તેથી તેણે આવું કરાવ્યું છે. 'તે સંન્યાસી તમને પ્રિય છે' આવા વિચારથી ડરનારા, મત્સરવાળા, પાપી, લુચ્ચા, દુષ્ટ, પોતાના મનોરથની સિદ્ધિની અભિલાષાવાળા, તદુપરાંત ઉધ્ધત, નીચ, ધર્મ અને સત્યથી રહિત એવા પુરૂષોની પાસે સંન્યાસીએ મુદ્રા કરાવી છે. (૩૪–૩૫) કતર્દી તો ધર્માત્મા છે. તેથી તેણે આ જુઠ્ઠા પત્રમાં મુદ્રા કરી નથી. (૩૫½) ભગવાન શ્રીગોકુલાધીશજી તો માર્ગમાં આવતા અનેક પ્રકારના જીવોને અનેક પ્રકારનો ધર્મોપદેશ કરી, ભકિતના પ્રકારો બતાવી, માંસ–ભક્ષણ, હિંસાદિ, મદ્યપાન, અફીણ આદિના ભક્ષણમાંથી નિવારી, વેદશાસ્ત્ર અને સ્મૃતિઓથી પોતાના સ્વરૂપથી, અનેક પ્રકારની યુકિતઓથી, શિષ્ટાચારનું દર્શન કરાવતા અને તે રીતે તેમનો ઉધ્ધાર કરતા કરતા અહીં પધારી રહ્યા છે. (૩૬–૩૮) હું જાણું છું કે ભગવાન શ્રીગોકુલાધીશજી પોતાના દર્શનદાનથી અહીંના સઘળા જીવોને સુખ આપશે. તેથી અચાનક જ આપણું સર્વ મ્લેચ્છોનું મન સદ્ધર્મમાં રમે છે; ક્રૂર કર્મમાંથી આપણું મન નિવૃત્ત થયું છે અને પ્રભુના ભજનમાં સારી રીતે પ્રવૃત્ત થયું છે. (૩૯–૪૦) તેમની કથા, કીર્તન, ગાન, સ્મરણ, પ્રણામ માટે અને દાસરૂપે વિવિધ પ્રકારની સેવા કરવા આપણે ઉત્સાહિત થઈ રહ્યા છીએ; તથા તુલસીમાલા ધારણ કરવામાં આપણો કંઠ ઉત્કંઠા સેવે છે; અને તે પ્રભુના પ્રેમમાં આપણું યવનોનું હૃદય સતત અત્યંત શુભ, સુકોમલ ભાવ ધારણ કરે છે. પહેલાં દુષ્ટસંગથી કરેલા અભક્ષ્ય ભક્ષણ મદ્યાદિ પાન અને ન કરવાનાં કાર્ય કરવા બદલ હૃદય પ્રભુના ચરણોમાં પશ્ચાતાપ કરવા તલપે છે; તે જ સાધુ ભકતોનો દ્રોહ કરી જે હૃદય વિમુખ બનેલું, તે હૃદય પણ અનુતાપ કરે છે; (૪૧–૪૪) પ્રેરણા વગર જ વાણી ભગવાનનું ગુણ-ગાન કરે છે; ક્ષણ માત્ર પણ તેમને છોડવાની ઇચ્છા થતી નથી; કાન પણ પ્રભુના ગુણગાન સાંભળવાની અભિલાષા સેવે છે; આપણા

અત્યંત કોમલ પગ શ્રીમદ્ગોકુલમંડલમાં અને ગોવર્ધન પર્વત પર વિહાર કરવાની ઇચ્છા સેવે છે; આપણું હૃદય શ્રીમદ્ગોકુલગોવર્ધનવાસી ભક્તોમાં અત્યંત પ્રીતિ રાખી રહ્યું છે. આપણું શિર તેમને પ્રણામ કરવાની ઇચ્છા કરી રહ્યું છે. (૪૫-૪૭) આપણું શરીર શ્રીજીના તથા તેમના દાસસમૂહના ચરણરજ રૂપ સુગંધી ચૂર્ણથી પોતાને સુગંધિત કરવાની અભિલાષા રાખે છે; આપણી આંખોને અત્યંત પ્રીતિપાત્ર એવાં સ્ત્રી-પુત્ર તથા સંબંધીઓને પણ એકદમ હવે જેવાં ગમતાં નથી.(૪૮-૪૯) આપણાં નયન તેમનાં દર્શનની અને તેમનાં અમૃતોદધિ જેવાં ચરણકમલની રજના અણુના પણ અણુની સદા ઇચ્છા રાખે છે. વળી તે શ્રીજીના ચરણકમલ સંબંધી રજમાં ઉત્સુક એવું આપણું હૃદય સુમેરુપર્વતને, રત્નાકર સમુદ્રને, મહેન્દ્રને, મહાદેવને, તે તે અવતાર આદિને, અમૃતને તથા કામધેનુને, ચિંતા-મણિ-મણિને તથા કલ્પવૃક્ષને, સિદ્ધિના ભંડારને, મુક્તિને, સ્વર્ગ અને વૈકુંઠ સમૂહને તૃણવત જેવું શું નથી માનતું? (૫૦-૫૩) આ પ્રમાણે, આસફખાનની વાણીથી ઉત્પન્ન થયેલા હર્ષને છૂપાવતો તે મ્લેચ્છપતિએ પોતાની નજીક રહેલાઓને એટલું જ પૂછ્યું કે પ્રભુ ક્યાં આવ્યા છે? ત્યારે ઇતબારખાન વિનંતી કરવા લાગ્યો કે પ્રભુ લાહોરમાં બિરાજ્યા છે; આ સાંભળી તે મ્લેચ્છપતિ અંતઃકર-ણમાં ઘણો સંતોષ પામ્યો. આ જૂઠા પત્રનો સઘળો વૃત્તાંત સાંભળી શ્રીજી તેનો નિરાદર કરવા લાગ્યા. પરંતુ પાપી છીતર તો પોતે કરેલા અપરાધથી જ, દામોદરના પુત્રની સાથે ગુજરાત દેશમાં ગયો હતો, ત્યાં ચોરોના શસ્ત્રસમૂહથી મૃત્યુ પામ્યો. (૫૪-૫૬½)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો આઠમો તરંગ પૂરો થયો ॥

॥ શ્રી મોહનવર ગોકુલ પતિ, શ્રી ગોકુલેશ કહીયે। એસે પ્રભુ પાયે, અબ ઓર કહા ચહીયે ॥ હવે તરંગ નવમો શરૂ થાય છે ॥

ભગવાને શ્રીગોકુલાધીશજી ભાદરવા સુદ એકમે ગુજરાત નામના ગામથી પ્રસ્થાન કરી, અનુરાગી ભક્તોની સાથે ભંભર (ભંભર) નામના ગામમાં પધાર્યા; ત્યારે ત્યાંની અત્યંત વિષમ ઘાટીનું અતિક્રમણ લોકો ન કરે તે માટે મ્લેચ્છપતિએ મૂકેલા પોતાના માણસોની સંમતિ લેવાને બહાને, અત્યંત બળવાન દોષોથી ઘેરાયેલા તે તે જીવોને ઉદ્ધાર કરવા માટે શ્રીજી બીજે દિવસે ત્યાં રહ્યા. પછી ત્રીજને દિવસે તેઓ ભદ્રકાળી નામના સ્થળે ગયા. (૧-૪) ચોથને દિવસે શ્રીજીએ આઢિઢક નામની ઘાટીને ઘણા સેવકો, ભક્તો અને નોકરો સહિત પાર કરી; જ્યારે બીજા કેટલાક ચતુર માણસો મ્લેચ્છોના અટકાવવા છતાં પરમ ચતુર શ્રીજીએ બતાવેલા ઉપાયથી ઘાટીને પાર કરી ગયા. (૫-૬) પછી દશેશ્વરે સંદોહ અને જોગી હટ્ટી ઘાટીમાં પ્રવેશીને તેમને પાવન કરી, કમાદરગલા ગામના નજીકના વનમાં નિવાસ કર્યો. ત્યાંથી પાંચમને દિવસે પ્રભુએ ચિંગસ નામના ગામમાં રાત્રીનિવાસ કરી તેને શોભાયમાન કર્યું. ત્યાં જલથી ઘઉં વગેરે પીસવાનું સુંદર યંત્ર કૌતુકથી જોયું. કેમકે એમના સાથે સંબંધવાળા સઘળા લોકો સંસારસાગર પાર કરવાની ઇચ્છાવાળા થયા. (૯-૯½) અને અહીં જ લાહોરથી પહેલાં મોકલાવાયેલા ગાગુ નામનો ઉત્તમ પહેરગીર કાશ્મીરથી પાછા ફરતાં ભક્ત આસફખાનની તથા ભક્ત રાયમુકુંદદાસની વિનંતી કહેવા લાગ્યો.(૧૧)

૨૬

તે વિનંતી કે જે પ્રભુના ભકતોને અત્યંત રુચતી હતી. તે પછી શ્રીજી છઠને દિવસે રાજોર ગામમાં પધાર્યા. સાતમને દિવસે થાના ગામમાં પધાર્યા, જ્યાં સવારમાં ઠંડી વિશેષ હોય છે, બપોરે તાપ અને સાંજના વરસાદ પડે છે. આઠમને દિવસે થાના ગામથી પધારી બ્રહ્મગલા નામના ગામને શોભાવવા લાગ્યા. (૧૩–૧૪) તે બે ગામની મધ્યમાં રતનપંજાલ નામની મોટી ઘાટી છે, કે જે યાત્રિકો માટે ચઢવાઉતરવામાં ઘણી જ કઠિન છે. આ ઘાટીને જોઇને કેટલાક બુદ્ધિમાન લોકો વારંવાર મનમાં કરુણાશકિતને ઠપકો આપવા કે જીવોના ઉદ્ધાર માટે આવા કઠિન માર્ગમાં પ્રભુને લઇ જનારી કરુણા શકિત અત્યંત પ્રગલ્ભ છે. (૧૫–૧૬½) પછી, સઘળા તીર્થ જેની ચરણ રજના અણુની ઇચ્છા કરે છે, એવા જગદીશ્વર પોતાના ચરણકમલથી નોમને દિવસે પોસાના (પોપા) નામના ગામને પાવન કરવા લાગ્યા. દશમને દિવસે શ્રીજી અત્યંત કઠિન ઘાટી પીરપંજાલને ઓળંગી મહમદકુલી નામના મ્લેચ્છની લાડીને (એ નામનું કોઇ સ્થળ હશે ?) પાવન કરવા લાગ્યા. (૧૭–૧૮½) ત્યાં અત્યંત કૃપાનિધિ પ્રભુએ કોઇ એક યવનને પોતાના સર્વોપરિ સ્વતંત્રતમ બિરાજમાન સ્વરૂપનું દર્શન કરાવ્યું; ઘણા પ્રકારે તેનું સમાધાન કરી, પ્રસન્ન થઇ તેને પોતાનું બીડું આપ્યું. ઉછળતા પ્રેમથી તેણે ભેટ કરેલાં દાડમનાં ફળો, મર્યાદાને અનુસરી શ્રીજીએ અંગીકાર કર્યાં. (૧૯–૨૧) આગળ અરાડીમરાડી ગામને પાવન કરી કરૂણાસિંધુ શ્રીજી અગિયારસને દિવસે હીરપુર ગામને પોતાના નિવાસથી પાવન કર્યું. આ ગામમાં જ સઘળા ભકતોએ સાંભળ્યું કે મ્લેચ્છાધીશ તો કાશ્મીરથી ઘણે જ દૂર વનમા મૃગયા ખેલવા ગયો છે અને મૃગયામાં ચિત્તવાળો તે મ્લેચ્છપતિ પાંચ–છ મહિના પછી અહીં પાછો ફરશે. આથી તે ભકતોને ઘણો જ કલેશ થયો કે શિરીષના ફૂલથી પણ અત્યંત કોમળ એવા અમારા પ્રિય શ્રીજી મ્લેચ્છપતિના અનુરોધથી આટલે દુર સુધી પધાર્યા. આગળ એટલે જ દુર પધારવામાં અધિક કલેશ થશે. "તમે વૃથા કલેશ ના કરો; દેશપતિ એટલે દુર નહિ જાય. પ્રભુની ઇચ્છાથી તે જલ્દીથી પાછો આવશે. આ પ્રમાણે અમૃતના સમુદ્રની વર્ષા કરી રહેલા શબ્દોથી કૃપાસિંધુ શ્રીજીએ તે ભકતોનું સમાધાન કર્યું. (૨૨–૨૭) પ્રભુની આજ્ઞા અનુસાર તેવું જ થયું. દેશપતિ લોકોના મોંઢેથી 'મહાપ્રભુ વેગથી પધારી રહયા છે' સાંભળી સુંદર શ્રીમુખારવિંદના દર્શનની અભિલાષાવાળો, કોઇ બહાને જલ્દીથી ઘેર પાછો આવ્યો. (૨૮) બારસને દિવસે બધાંને દુર્લભ એવા પોતાના બિરાજવાથી 'બલરામની સરાય' નામના ગામને શોભાયમાન કર્યું. શ્રીમહાપ્રભુના કાશ્મીરવાસી પ્રહલાદદાસ, ગોધુ, જયરામદાસ, અનંતદાસ આદિ અનંત ભકતો અહીં આવી, શ્રીમુખનાં દર્શન કરી, પ્રેમથી ચરણકમલમાં પ્રણામ કરી, પ્રભુની કૃપારસથી પૂર્ણ ભરેલી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી કૃતાર્થ થવા લાગ્યા. (૨૯–૩૧) આસફખાન તો પ્રભુનું સ્વરૂપ જાણતો હતો, દર્શનમાં ઉત્સાહવાળો હતો. તેણે વિચાર્યું કે શ્રીમહાપ્રભુ તો સ્વભાવથી એવા છે કે મ્લેચ્છભાષા નહિ બોલે, મ્લેચ્છપાતના નામને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં દેશપતિ કહે છે.. તો તે નીચ સંન્યાસીમાં પ્રીતિવાળા

જમ્મુ કાશ્મીર

પશ્ચિમ પંજાબ (પાકિસ્તાન)

પંજાબ

તિબેટ

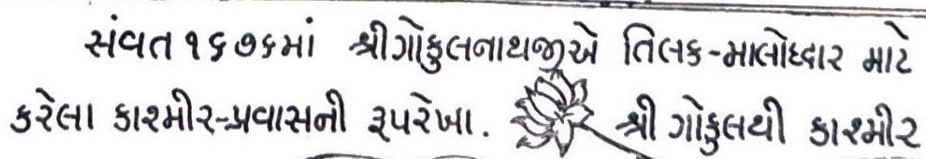
નેપાલ

ઉત્તર પ્રદેશ

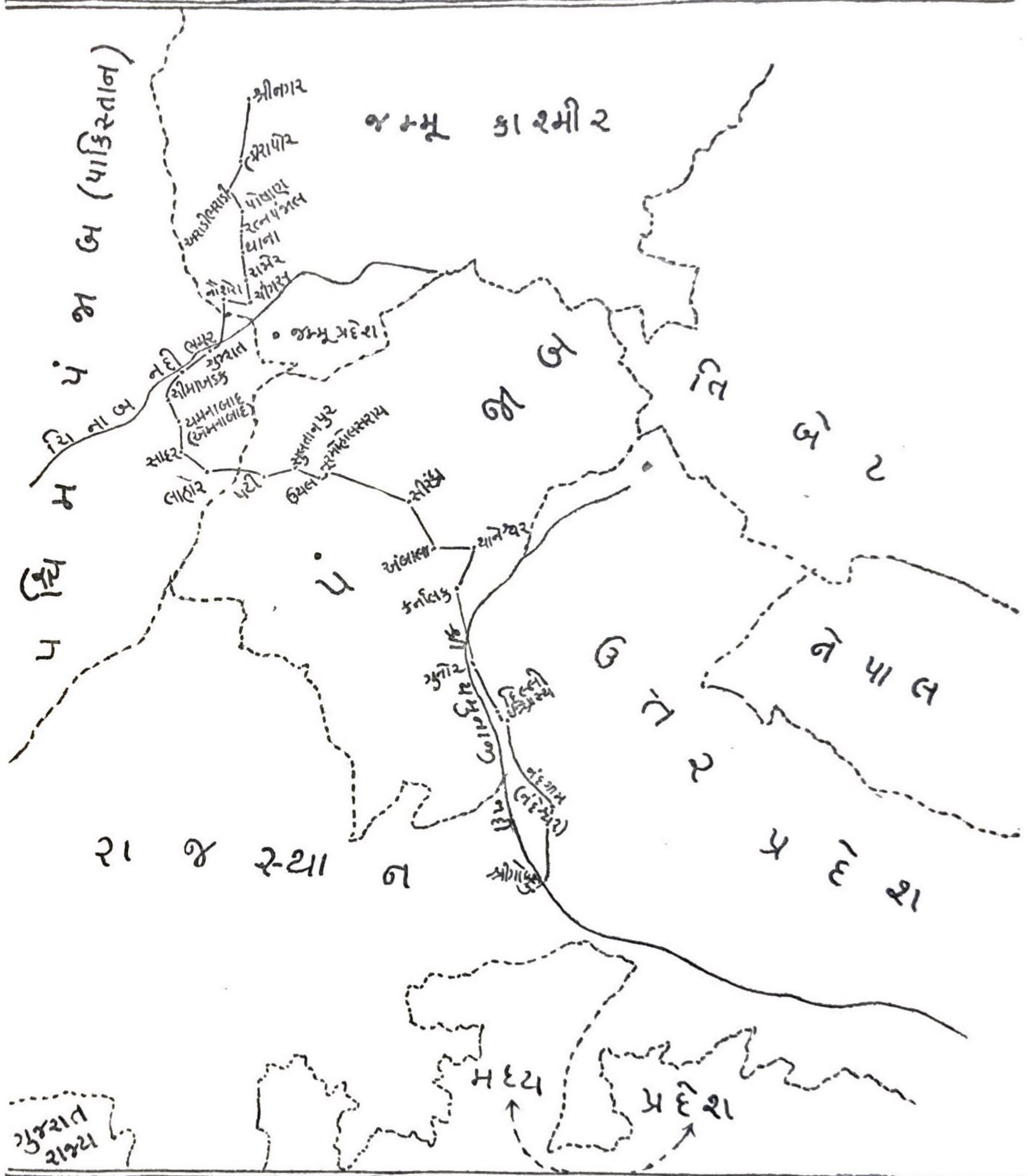
રાજસ્થાન

મધ્ય પ્રદેશ

ગુજરાત રાજ્ય

સંવત ૧૬૭૬માં શ્રીગોકુલનાથજીએ તિલક-માલોદ્ધાર માટે કરેલા કાશ્મીર-પ્રવાસની રૂપરેખા. શ્રી ગોકુલથી કાશ્મીર

સંવત ૧૬૭૬માં શ્રી ગોકુલનાથજીએ તિલક-માલોદ્ધાર માટે
કરેલા કાશ્મીર-પ્રવાસની રૂપરેખા. કાશ્મીરથી શ્રી ગોકુલ

 મ્લેચ્છરાજાને સદા મારા સ્વાર્થને માટે યા લૌકિક અભિલાષાથી સેવા કરૂં છું. આ પ્રમાણે તેના હૃદયમાં શુદ્ધ દીનતા ભરેલી હતી, છતાં પોતે પ્રભુના દર્શનને યોગ્ય નથી. તેથી તે ગામમાં આગળ આવ્યો નહિ.(૩૨–૩૪) તે ગામથી પધારી રહેલા પ્રભુના મહાન કઠિન માર્ગમાં પણ શ્રીજીના મોટા ભકત ધ્યાનદાસજી આવીને, ઘણીવાર દંડવત પ્રણામ કરવા લાગ્યા. ઇશ્વરેશ્વર શ્રીમહાપ્રભુજી તેમના કુશળ સમાચાર પૂછી, વારંવાર સમાધાન કરવા લાગ્યા. રાય મુકુન્દદાસે મોકલેલા રામરાય નામના પ્રભુના અત્યંત ભકતે એટલે દૂર સુધી પ્રભુની નજીક આવી, પ્રભુના શ્રીમુખારવિંદના દર્શન કરી, વારંવાર દંડવત પ્રણામ કરી, ઉછળતી દીનતાથી વિનયપૂર્વક વિનંતી કરી અને પ્રભુને સુંદર ભાગ્યશાળી એવા બગીચામાં પધરાવ્યા. (૩૫–૩૭½) તે બગીચામાં ભકત-જનોએ રચેલા સુંદર વસ્ત્રોથી પ્રેમપુર્વક સજાવેલા શિબિરમાં ભાદરવા સુદ તેરશ અને બુધવારના દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી ભૂષણરૂપ થયા (બિરાજ્યા). અહીંયાં ભગવાનદાસ, ચૌધરીઓના શેઠ વ્હોરા, વિહારીદાસ અને ભકત દ્વારકાદાસ આવ્યા. વળી રજપૂતોના સમૂહ સાથે પ્રભુના અત્યંત ભકત હરિદાસ તોવર ત્યાં આવ્યા ને પ્રભુનાં દર્શન કરી કૃતકૃત્ય થયા,(૩૮–૪૧) જે હરિદાસ તોવર આનંદથી પૂર્ણ હૃદયે, અત્યંત કાદવવાળી જગ્યામાં વારંવાર પ્રભુની આગળ દંડવત પ્રણામ કરી, દેહ અનુસંધાન રહિત બનીને રજમાં પ્રણામ કરનાર અક્રૂર ભકતને પણ ટપી ગયા. ભગવાન શ્રીગોકુલાધીશજીએ વારંવાર 'આવો, આવો' કહીને હર્ષપૂર્ણ સુંદર વાણીથી તેમનું સમાધાન કર્યું.(૪૨–૪૩½) ઉચ્છલિત પ્રસન્નતાવાળા તે હરિદાસને ભગવાન શ્રીજીએ કહ્યું કે તમારાં આ વસ્ત્રો કીચડથી ખરડાઇ બગડી જશે. આના જવાબમાં હરિદાસ શ્રીમહાપ્રભુને વિનંતી કરવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ, આપ એવું ના કહેશો. આપની અત્યંત દુર્લભ દૃષ્ટિથી આ કીચડ પવિત્ર થયો છે. તે લાગવાથી મારાં વસ્ત્રો બગડશે નહિ; પરંતુ જેનો કણ પણ બ્રહ્માદિ દેવોને દુર્લભ છે, એવા એના ગુણો જ પ્રેમ અને આદરથી અહીં વસ્ત્રોને સ્પર્શશે.(૪૪–૪૬½) ત્યાં સર્વોપરિ બિરાજમાન, ગુણસાગર, સુંદરવર ભગવાન શ્રીજીના મુખકમલનાં દર્શન માટે આવી રહેલાં સઘળાં તરૂણો, વૃદ્ધો, બાલકો, બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો અને શુદ્રો, નીચ જાતિવાળા અને ઊંચા કુલવાળા, જ્ઞાની, સદ્ગુણી અને મૂર્ખ, સારથિઓ, વ્યાપારી, શ્રેષ્ઠ બંદીજનોનો અને તેવા નાના મોટા સર્વે મગધો, ભકતો, અનુયાયીઓ, સેવકો, ચારણો, તે તે સેનાપતિઓનાં સેવક સંબંધીઓ અનેક પ્રકારના ભાવસમૂહવાળી અને રૂપશીલયુકત સ્ત્રીઓ, તેવા બીજા અનેક લોકોનો સમૂહ ત્યાં ઉમટયો. (૪૭–૫૨) તથા તેમનો જયશબ્દ, પ્રણામ, સ્તુતિસમૂહ, અંજલિબંધ, પ્રેમ વિનયથી પૂર્ણ હર્ષસમૂહ, રોમહર્ષ અશ્રુપાત, સ્તંભ, સ્વરભંગ, કંપ, સ્વેદ, વિવર્ણતા, મુર્છા અને ઘણીવાર દંડવતપ્રણામ, ગુણસમૂહની કથા, યશસમૂહનું ગાન, પરાક્રમનું વર્ણન સુંદર પ્રભુના તેવા પુરૂષસમૂહનું વર્ણન, પ્રતાપનાં વિવિધ વર્ણનો, સેવા, પ્રેમ, રૂપસંપત્તિ, ઉપદેશાદિ ત્યાં થઇ રહયું હતું. ઉચ્છલિત હર્ષ, પ્રેમયુકત નર્મહાસ્ય, આલિંગન, હર્ષથી એક બીજાને તાલીઓ આપવી, અનેક પ્રકારની કથા, ઉંચા નાદપૂર્વક

નિરાજન, મંગળ કલશ લેવાના, સ્નાન, પાક, ભોજનાદિના અનેક પ્રકાર ત્યાં પ્રગટ થઈ રહયા હતા. (૫૩–૫૮) ત્યારે રાત્રી-સમયે ભોજનની તૈયારી થઇ રહી હતી. શ્રીપ્રાણનાથ કરૂણાસિંધુએ મહાન ભગવદી રામરાયની સામગ્રીનો અંગીકાર કર્યો તથા તેમના લાવેલાં ઘી, સાકરાદિનો પોતાના ભકતો દ્વારા પણ અંગીકાર કરાવ્યો. આ પ્રમાણે શ્રીજીએ પોતાની ભોજનલીલાને પ્રગટ કરીને, પોતાની સાથે આવેલા સર્વને પોતપોતાને સ્થાને જવાની આજ્ઞા કરી અને નિંદ્રાના પર્યંકને શોભાવવા લાગ્યા. (૫૯–૬૦૩) આ રીતે અસંખ્ય મહાદોષસમૂહથી અત્યંત ઘેરાયેલા, નિઃસાધન, અધમ, અનેક પ્રકારના અપાર સાધનથી ન નીકળી શકનારાઓનો, અનંત નરકમાં પડવા માટે સદા પ્રયત્ન કરનારાઓ લાખો કરોડ પરાર્ધથી પણ અધિક જીવોનો ઉછળતા પ્રેમપૂર્વક ઉધ્ધાર કરીને કૃપાસિંધુ શ્રીજીએ નિદ્રાલીલાનો સારી રીતે આદર કર્યો. (૬૧–૬૪૩) જે જીવો પુત્રના, પિતાના, ભાઇના, બાંધવના, પત્નીના, પતિના, માતાના, કન્યાના, સાસુસસરાના, ગૃહના, ધનના, દેશ અને રાજાના, તથા રાજાના ઘોડા, હાથી, સેવક તથા પાયદળના સંબંધી હતા, અને તેવા બીજાઓના સંબંધી હતા, તે સઘળા જીવો આ પ્રભુનાં ગુણસમૂહથી આકર્ષાઇને એ પ્રભુના જ સંબંધી બની ગયા. તેથી આ શ્રીજી જેના પુત્ર છે, તેજ પુત્રવાન તે જેના પિતા છે, તે જ પિતાવાળા, જેના પ્રભુ છે, તે જ સનાથ, તે જેના ભાઇ છે, તે જ ભાઇથી યુકત અને જેના શ્રીજીપતિ છે, તે જ સ્ત્રી પતિવાળી છે; વિશેષ શું કહું ? જેનો જે સંબંધી છે, તે શ્રીજી જ . તે જ ભાગ્યનિધિ છે. સઘળા ગુણોથી પૂર્ણ છે, અન્ય નહિ. (૬૪–૬૯)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભોમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો નવમો તરંગ પૂરો થયો ॥

॥ શ્રી મહદ્ કાનિતેં હોવઇ, નાગર જન સનમાન । શ્રી ગોકુલનાથકી બાનીએ, છાંડ ન બાની નિદાન ॥ હવે તરંગ દશમો શરૂ થાય છે ॥

પ્રાતઃકાલે નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, શ્રીજી પોતાના પલંગ પરથી ઊઠયા, તે વખતે પોતાની સમીપ કૃપાશકિત ઘણીવાર ઘણા પ્રકારે ભકિતપૂર્વક આપના ચરણકમલને પ્રણામ કરી, કંઇક વિનંતી કરવાની ઇચ્છાથી પધારી; ત્યારે ભગવાન શ્રીજી મંદહાસ્ય-પૂર્વક તેના તરફ જોઈ કહેવા લાગ્યા, "હે કૃપાશકિત, હે દીર્ઘનયની, તમે વિનંતી કરવા માટે પ્રભાતમાં જ આવ્યાં છો, તે હું સઘળું જાણી ગયો છું. તેને ઘેર હું જલ્દી પધારીશ. (૧–૩) સામ્રાજ્ય, વૈભવ, ધન, નૃપતિપદ તથા રાજ્યસન્માનરૂપી સાંકળથી બંધાયેલા જે લોકો અહીં મારી નિકટ આવી મને સ્પર્શ કરી, દર્શન કરી, પ્રણામ કરી, એકવાર વાત કરી, સેવા કરી, કૃતાર્થ નથી થયા, તેવા જીવોનો પણ ઉધ્ધાર કરવા માટે તેમના ઘરમાં પધારું છુ. તેમને તે તે દાન આપી તેમને કૃતાર્થ કરવા માટે કંઇક નિમિત્તની પ્રતીક્ષા ક્ષણે ક્ષણે મને વિલંબકરાવે છે." (૪–૬) આવું પ્રાણનાથના શ્રીમુખકમલમાંથી પ્રગટેલું વચનામૃતનું પાન કરવાથી જેનો મુખચંદ્ર ઉલ્લસિત થયો છે, જેનાં અંગ હર્ષથી પુલકિત થયાં છે, એવી કૃપાશકિત મૌન ધારણ કરી રહી. (૭) એ જ સુંદર સમયે શ્રીમહાપ્રભુનો ભકત અ સેવક રાઘવદાસ નામના કાયસ્થ ભકિતપૂર્વક શ્રીજીના

૩૦ દર્શન કરવા માટે આવ્યા. શ્રીમહાપ્રભુના દર્શનથી પોતાના નયનને અત્યંત શીતલ કરી, માથું નમાવી ઇશ્વરેશ્વર આગળ તેમણે વિનંતી કરી. (૮–૯) "હે પ્રભુ, અહીં કાશ્મીરમાં દિલાવરખાન નામનો મહાન યવન સેનાપતિ છે. મ્લેચ્છપતિએ સઘળાં કાર્યો કરવાનો તેને અધિકાર આપ્યો છે. તે ભક્ત આપનાં દર્શન કરવાની અભિલાષા સેવે છે. આપ તેને દર્શન આપી, તેનો મનોરથ જલ્દીથી પુર્ણ કરો." (૧૦–૧૧) ભક્તને આધીન ભગવાન શ્રીજીએ તેની વિનંતીને માન આપી, તેને ત્યાં પધારીને તેના ઘરને સુગંધિત કર્યું. (૧૨) અમૃતના સમુદ્રને જીતે તેવી વાતચીત કરી, તેને કૃતાર્થ કરી, શ્રીજી મુકુંદદાસના ઘરમાં પધાર્યા. (૧૩) ત્યાં મુકુંદદાસના નયનોમાં પોતાના દર્શનરૂપી ચિંતામણિને જડી, પોતાના ચરણકમલની રજથી ઇતબારખાનના ઘરને પાવન કર્યું. (૧૪) તે ઇતબારખાન તો મંદ મંદ હસી હસ્તમાં કમળ ધારણ કરનાર શ્રીમહાપ્રભુને કહેવા લાગ્યો કે આપ આ પ્રકારના અર્થનું રહસ્ય જાણો છો ? (પં. લોકનાથજી અહીં આ પ્રમાણે લખે છે : આપે કયા ગ્રામીણને ઘણું ધન આપીને તે સંન્યાસીને મારવા માટે મોકલ્યો હતો ?)ભગવાન શ્રીજી તો આ વચન સાંભળી પ્રફુલ્લિત મુખકમલવાળા થઇ કહેવા લાગ્યા કે તે બાબતમાં હું કંઈ પણ વિરુદ્ધ શા માટે કહું ? તે મારી વિરુધ્ધ છે. તો હું તેમાં કંઇ પણ શા માટે કહું ? બીજે દિવસે ફરીથી મુકુંદદાસ સાથે મંત્રણા કરી વાતચીત કરી, દર્શનદાનથી આસફખાનને કૃતાર્થ કર્યો. (૧૫–૧૬) તે આસફખાન વધતા ઉત્સાહને વશવર્તી, જે હસ્ત પ્રસારી પ્રેમપૂર્વક ઉભો રહયો, તે હસ્તને આદરથી સ્પર્શ કરી શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેને કૃતાર્થ કર્યો. (૧૭½) તેના ઘરમાં બેઠેલો મ્લેચ્છપતિનો આગાનુરા નામનો ખજાનચી શ્રીમહાપ્રભુના ઘણા ગુણોનું વર્ણન કરી, પ્રેમ આદરથી પોતાની જીભને કૃતાર્થ કરવા લાગ્યો. (૧૮–૧૯) ચંદ્ર અને કમલ પર જેમનું મુખ વિજય મેળવે છે, જે પોતાની દૃષ્ટિથી અમૃતના સમુદ્રની વર્ષા કરે છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીને આસફખાન વિનયપુર્વક તથા અતિશય હર્ષથી કહેવા લાગ્યો કે હે ગોકુલમંગલ, કરૂણાસિંધુ મહાપ્રભુ, દીનબંધુ, ગુણમુકુટ, ગભરાયેલાંની રક્ષા માટે વજ્રપિંજરરૂપ, ત્રણે લોકના ભૂષણ, સન્માર્ગના રક્ષક, સદ્ધર્મની રક્ષાર્થે જેનું પ્રાગટય છે તેવા, અનેક પ્રકારના સંસાર-રોગોથી પીડાએલાઓના વૈદ્ય, સેવા યોગ્ય જેની ચરણરજ છે એવા, પાખંડરૂપ અનેક પ્રકારની દુષ્ટબુદ્ધિરૂપ મહાઅંધકારનો નાશ કરનાર સુર્ય, ભકતજનરૂપી સરોવર સંબંધી સુંદર બુદ્ધિરૂપ કુમુદોને પ્રફુલ્લિત કરનાર શ્વેત કિરણોવાળા ચંદ્ર, (૨૦–૨૩) પોતાના તેવા સ્વરૂપના ઉદયથી મહાકુલ રૂપ અચલસમૂહને તૃણ તુલ્ય કરનાર મહાકુલ અલંકારરૂપ, કૃપાદૃષ્ટિ રૂપ ખડગથી ખંડિત કરેલા સજ્જનોના દુઃખ સમુદ્રના મસ્તકમાંથી પડતા રુધિરના પ્રવાહના સમૂહથી જેને ભૂમંડલ લાલરંગવાળું કર્યું છે એવા, નિયમિત દાનરૂપ પ્રવાહમાં યાચકોના દારિદ્રને ડૂબાડનાર પ્રભુ, દાનયોગ્ય દ્રવ્યવાળા હસ્તકમલમાંથી પ્રસરતી સુગંધવિશેષથી અત્યંત સંતોષાયેલા પંડિતોના હૃદયરૂપ, ભમરાના જાણે નાકરૂપ, દુષ્ટબુદ્ધિરૂપ રાત્રીને જેના પ્રણામ પ્રભાતમાં ફેરવે છે, એવા ૩૦
ચરણકમલ રૂપ પુષ્પોના રસસમૂહથી જેણે ભૂમંડલને આર્દ્ર કર્યું, સુગંધિત કર્યું, મધુર કર્યું, શોભાયમાન કર્યું, જટિત કર્યું છે.

એવા મહાયશસ્વી પ્રભુ, (૨૪–૨૭) પોતાના સેવકોના ભાગ્યોદય રૂપ કમલસમૂહ જેમાં છે એવા સ્વરૂપાત્મક સરોવરના પ્રભાવરૂપ જલથી સંસારસંબંધી અગ્નિ જેણે શાંત કર્યો છે એવા શામક પ્રભુ, (૨૮) નિજ ભક્તોના મુખરૂપ અંગુલિ સંબંધી મનોહર મુદ્રિકામાં આપના પ્રેમરૂપી શ્રેષ્ઠ જડિયાએ દૃઢ રીતે જડેલો જે આપનો સ્વરૂપાત્મક હીરો છે. તેના તેજના સમૂહથી જેનો યશ સઘળા ભુવનમાં અંદર અને બહારથી ઉજ્જવળ કરવામાં આવ્યો છે એવા મહાપ્રભાવવાળા પ્રભુ, પોતાની ભુજારૂપ ઉદય પર્વતથી પ્રગટેલા પ્રતાપરૂપી સૂર્યથી દુર્જનરૂપી ઘુવડના સમૂહને દુઃખી કરનાર તથા પાપરૂપ અંધકારને હરનાર. (૨૯–૩૦½) સજ્જનોના હર્ષરૂપ કમલોને પ્રફુલ્લિત કરનાર, કિરણોથી ઉધ્ધત, પાખંડ અને દુષ્ટોના પ્રચારને અત્યંત નિવૃત્ત કરનાર, શત્રુના ઘરમાં ભેજવાળા શીતલપવન રહિત ઉનાળાના તાપને પ્રગટ કરનાર, સહૃદય ભક્તોના ઘરમાં કમલદષ્ટિરૂપ આલિંગન આદિ હર્ષવિશેષવાળી શિશિરઋતુની શીતળતાની વર્ષા કરનાર, (૩૧–૩૨½) એવા દૃષ્ટિ રૂપ કિરણોથી બહિર્મુખ લોકોના હર્ષ-કુમુદના સમૂહને સંકુચિત કરનાર એવા હે મહાપ્રભુ. પાખંડી, સંન્યાસી, મહાસુર દુર્જનસમૂહે પ્રચાર કરેલું જે મહાપાપ છે, તેનાથી રસાતાલમાં ગયેલી ધરતીને આપશ્રી જ વેગથી ઉપર લાવી, જીતવાની ઇચ્છા કરો છો. (૩૩–૩૪½) મ્લેચ્છાધિપતિને પ્રિય એવા અસુર સંન્યાસીની ઉદ્ધતાઈથી અત્યંત ત્રાસી ગયેલા ભગવદ્ધર્મનું શરણ આપ જ સારી રીતે બન્યા છો. દુષ્ટ સંન્યાસીના દુષ્ટ વિચારરૂપ પ્રલયકાલનો પવન વેદપુરાણાદિરૂપ મહાપર્વતોને અત્યંત દૂર ફેંકતો હતો, તેની ચારે બાજુ પ્રસા-રીને ભગવદ્માર્ગરૂપ દીપકની આપે જ રક્ષા કરી છે. (૩૫–૩૭) મથુરામાં મહાક્રોધી યવનરાજાનો સેનાસમૂહ પ્રલયકાલના બળથી ઉચ્છલિત થવાથી, હરિરૂપ આપે એકલાએ જ રસભક્તિરૂપ લક્ષ્મી સાથે નિરંતર વિહાર કર્યો છે. (૩૮½) દુષ્ટ સંન્યાસી મહાઅસુરની આજ્ઞા મેળવીને લાખો કરોડો મ્લેચ્છો મોટા મોટા સ્વામી તથા મહંતોની તુલસીમાલા બલાત્કારથી તેવા તેવા લોભલાલસાદિથી ખેંચતા હતા, ત્યારે આપના કંઠમાં રહેલી તથા આપના અંગીકાર કરેલા જીવોના કંઠમાં રહેલી તુલસી-માલા અને તિલકનું આપે જ લીલાથી રક્ષણ કર્યું છે, તે લીલાની હંમેશાં હું ઘણા પ્રકારે સ્તુતિ કરૂં છું. (૩૯–૪૧) મ્લેચ્છ શૂરવીરો, દુષ્ટ મથુરાવાસીઓ અને અજેય મનાતા દુષ્ટ યતિના દુષ્ટ અનુયાયીઓ ઉપર આપે વિજય મેળવ્યો છે, એમાં આપે જે પરાક્રમ પ્રગટ કર્યું, તેની સ્તુતિ કરવામાં કોણ સમર્થ છે? (૪૨½) ચલિત થઇ રહેલા વેદ, શાસ્ત્ર, ગીતા, સઘળા પુરાણો, તે તે સ્મૃતિઓ તથા તેની ટીકાઓ, શ્રીમદ્ભાગવત, તેનો અનન્ય ભક્તિમાર્ગ, શ્રીગિરિધારીના ચરણકમલની સેવા, ભગવત્ કથારસ, તે તે મહોત્સવો તથા મુદ્રા, શ્રીમદ રાસલીલાનું અનુકરણ, યજ્ઞાદિ ધર્મમાં નિષ્ઠા, બાધા રહિત એકાદશી વ્રતાદિરૂપ યોગ્ય ધર્મને આપે જ 'સ્થૂણાનિખનન' ન્યાયની જેમ અત્યંત દૃઢ કર્યો છે. (૪૩–૪૬) આપે જ માનરૂપ સમુદ્રસમૂહથી બહિર્મુખ લોકોના મુખનો ભંગ કર્યો છે. આપના શ્રીમુખરૂપ પૂર્ણ ચંદ્રમાંથી પ્રગટતી વાણીરૂપ ચંદ્રિકાના ચમત્કારથી સઘન અંધકાર રૂપ અજ્ઞાનનો

આપે જ પ્રબળતાથી નાશ કર્યો છે. (૪૭½) ભગવદ્દભક્તિરૂપ પુરાણા ઊંચા મહેલને આપે જ ત્વરિત મુક્તરૂપ સ્વચ્છ ચુનાથી અત્યંત ઉજ્જ્વલ કર્યો છે. (૪૮½) શ્રીગિરિરાજધરણ ચિંતારૂપ સમુદ્રની મધ્યમાં ડૂબી ગયા છે અને ઝાંખા થઇ રહ્યા છે, પોતાનો નિરાદર થવાથી તુલસીજી મૃત્યુ તુલ્ય વિલક્ષણ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી રહયાં છે, ધર્મનું રહસ્ય છિન્ન થઇ રહ્યું છે, ધૈર્ય દૂર થયું છે. (૫૩-૫૪½) પ્રેમરસરૂપ ભક્તિમાર્ગ પૃથ્વીના છિદ્રમાં પ્રવેશ કરવાની અભિલાષા રાખે છે. (૫૫) વળી હરિકથા તો અત્યંત મલિન થઇ રહેલા પોતાના મુખને લજ્જાથી બતાવતી નથી, શ્રીમદ્દભાગવત તો મરણથી ય વિશેષ કષ્ટવાળી દશાને પ્રાપ્ત કરી રહ્યું છે. (૫૬) તેથી પાખંડધર્મનો જે સમુહ છે તે ગર્વથી માથું ઊંચુ કરીને ચાલી રહયો છે, એવા કાળમાં હે મહાપ્રભુ, આપે જ આપના ભુજદંડથી સર્વનું યથાયોગ્ય સમાધાન કર્યું છે. એવા આપના ભુજદંડની સ્તુતિ કરવામાં કોણ સાહસ કરી શકે ? (૫૭½) ॥ મહદ કાનિ અતિ માનઇ, જો પૈં સનમુખ હોઈ। ઇચ્છિત મનોરથ પુરઈ, જા વિધિ ઉપજે સોઈ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો દશમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ કાનિ જાકી ધરે, શ્રીગોકુલેશ ઉર માંહે । તાકી રક્ષા આપતે, કરી કે ઔર નિવાહે ॥ હવે તરંગ અગીયારમો શરૂ થાય છે ॥

આગળ વિનંતી કરતાં આસફખાન કહે છે કે હે પ્રભુ, આ પ્રમાણે જ્યારે આપના સઘળાં સ્વકીય જનોની સ્વસ્થતા થઇ, ત્યારે અન્ય જીવોની સ્વસ્થતા કરવા માટે, પરમ મંગલરૂપ અને ભક્તો પર આનંદની વર્ષા કરનારી આપની આ યાત્રા ઉપસ્થિત થઈ છે. આપનાં દર્શનની ઇચ્છા રાખનાર મ્લેચ્છ રાજાને કારણે આ યાત્રા યોજાઇ નથી, પરંતુ, માર્ગમાં રહેતા અનંત દોષવાળા જીવસમૂહના અન્ય પ્રકારથી ઉદ્ધાર થઇ શકે તેમ નથી, એટલે આપની ઇચ્છાથી જ આ યાત્રા યોજાઇ છે. (૧-૩½) તેથી હે કરુણાસિંધુ, આપે આપના નિવાસથી જે સ્થાનોને પાવન કર્યાં છે, તે તે સ્થાનોના ભાગ્યની સ્તુતિ કરવામાં કોણ સમર્થ છે? હે પ્રભુ, આપનું આ સ્વરૂપ જેનાં નયનોમાં અમૃતનાં સમુદ્રની વર્ષા કરે છે, તે લોકો શ્રેષ્ઠ પુરુષોથી વંદન યોગ્ય છે, પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે. જે મહાભાગ્યવાન લોકોએ પોતાના કાનને આપના નામ, ઉપદેશરૂપ ચિંતામણિથી શોભાયમાન કર્યો છે, તેમના ચરણકમલની રજ પણ ભાગ્યવાનોને દુર્લભ છે. (૪-૬½) તે મહાભાગ્યવાળા ભક્તોના ઘરમાં આપના ચરણ-કમલની રજરૂપી વાદળોએ જોરથી મોટી ધારાઓમાં સઘનનિધિની વર્ષા કરી, તેનું સ્મરણ કરીને મારા જેવા લોકો આર્દ્ર અને કૃતાર્થ થયા છે. (૭-૮) હે પ્રભુ, આપની સાથેના સંવાદરૂપ ક્ષીરસાગરનું પાન કરવાથી જે ભક્તોનાં અંગ સુંદર પુષ્ટ થયાં છે, તેઓ સઘળા લોકમાં, સઘળા વૈકુંઠમાં સમાઇ શકતા નથી. (૯) માર્ગમાં આવતા નગરોના સહેલાઇથી તૃપ્ત ન કરી શકાય તેવા અત્યંત દીર્ઘ ગોકુલભાવરૂપ મનોરથ હતા, તે સઘળા વૈકુંઠને પણ દુર્લભ એવા મનોરથો આપના નિવાસથી આપે પૂર્ણ કર્યા. (૧૦½) અદેયદાન આપનાર ચતુર સમૂહના મુકુટમણિ કૃપાસાગર અને ઉદારલોકોના સમુહના શિરથી જેનાં ચરણકમલ

પૂજવા યોગ્ય છે એવા આપ મહાપ્રભુનું એ કાર્ય આશ્ચર્યકારક નથી. (૧૧૩) સંસારરૂપ સરોવરના કમલરૂપ અને આપના ભકતરૂપ ભમરાઓની હારને પાન યોગ્ય જેનું મધ છે, એવા કમલરૂપ આપની સેવાને પ્રાપ્ત કરવા માટે બ્રહ્માનંદસાગર પણ પ્રયત્ન કરે છે. (૧૨-૧૩) અરે, એવા કમલરૂપ આપ તો ચૌદ લોકને વૈકુંઠની હારને અને દશે દિશાને ચોતરફ ફેલાતી પોતાની સુગંધથી અત્યંત ભરી દો છો. (૧૪) સંસાર નામની ખાણમાંથી નીકળેલા અમૂલ્ય મણિ રૂપ આપ સર્વ જીવોના શિરોમણિ રૂપ પ્રકાશમાન થયા છો. (૧૫) વિશ્વનું નિરંતર કલ્યાણ કરનાર તે વંશ જય પામે છે, કે જેના મસ્તક પર સદા પ્રકાશવાળા પૂર્ણ-ચંદ્રરૂપ આપ બિરાજો છો. (૧૬) પોતાની મધુરતાના સાગરથી સઘળાં ભુવનોને મધુર કરનાર પુરુષોત્તમ ભાવરૂપ મહાપદ્મ અતિ જય પામે છે કેમકે તેને દીર્ઘ કિરણોથી પ્રફુલ્લિત કરનાર આપ જ સૂર્ય સમાન પ્રકાશી રહયા છો. (૧૭૩) પ્રેમરસના પ્રવાહ રૂપ ધારાના સિંચનથી અત્યંત પુષ્ટ થયેલો કોઇ ભૂમંડલ નામનો બગીચો સુંદર રીતે શોભી રહયો છે, કે જેનું સઘન શીતલ છાયાવાળું શ્રેષ્ઠ અનંત ફલરૂપ ગુણવાળું, મહાસુંદર, પોતાના શરણાગતોનાં કદી પણ દુર ન થાય તેવા અત્યંત દીર્ઘ દારિદ્રનો બળથી નાશ કરનાર એવા કલ્પવૃક્ષ સ્વરૂપ આપ જ પ્રકાશી રહયા છો. (૧૮-૨૦) મારા પોતાના ભાગ્યફળ આપનાં ચરણકમલની રજ પર હું પોતાને વારી જાઉં છું કે જે સદ્દભાગ્યને લીધે તમારાં ચરણારવિંદ સેવી આપની કરુણાથી મારામાં પ્રેમ સ્ફૂરે છે; આપની પ્રસન્ન થયેલી તે કરુણાથી મારા ઉપર સુંદર દર્શન રૂપ રત્નોની અને સુંદર મંદહાસ્ય રૂપ નિધિની વર્ષા થઇ રહી છે. (૨૧-૨૨) અહો ! પુણ્યવાનોનું ગણના યોગ્ય એવું કયું પુણ્ય છે, તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય, તે કેવી રીતે પ્રસન્ન થાય કે જે પુણ્યના મનોહર પરિણામ રૂપ આપના ચરણકમલની રેણુમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય ? (૨૩૩) હે પ્રભુ, ઉછળતી ઉત્સુકતા રૂપ તીવ્ર જવાળાઓથી મારા કાન ખરેખર તપ્ત થઇ રહયા છે, જેથી મારું હૃદય આપના વચનોરૂપ ચંદનના અતિ શીતલ લેપની અભિલાષા રાખે છે, કે જે આપની રસના રૂપ મલય પર્વત પૂર્ણ કરશે. (૨૪-૨૫) અહો ! શ્રીગોકુલરત્ન પ્રભુ ! યજ્ઞોપવિતને ધારણ કરવાનો ગુણમહિમા શ્રુતિશાસ્ત્રપુરાણાદિનો સમૂહ ઘણા પ્રકારે વર્ણવે છે તથા સર્વ બ્રાહ્મણોથી તે પૂજાએલ છે; તે યજ્ઞોપવિત અતુલ શોભાસમૂહના હજારો કરોડ સમુદ્ર જ્યાં ઉછળી રહયા છે, એવા આપના શ્રીકંઠની પ્રેમપૂર્વક દિનરાત સેવા કરી રહયું છે; તો આ તુલસીની માલા પ્રત્યે સઘળા લોકોમાં વ્યાપ્ત એવો આદર કેવી રીતે ઉદ્દભવ્યો છે ? કે જે આદર ઝંઝાવાતરૂપ બની તે અસુર નીચ સંન્યાસીના ગર્વરૂપ પર્વતને મૂળથી ઉખેડી ફેંકી રહયો છે, અને તેના મુખને ઉદાસીનતા વિરુપતારૂપ ધૂળથી અત્યંત મલિન કરી રહયો છે; કે જે મલયપર્વતનો પવન બની સઘળા ભકતોને આનંદિત કરે છે,(૨૬-૩૦) અને અયોગ્ય એવા અમારા ઉપર પણ વિનાકારણ આપની દષ્ટિરૂપી ચંદનવનની ઉત્તમ સૌરભ વર્ષા કરી રહી છે ? (૩૧) ૩૩
આ પ્રમાણે વિનંતારૂપ અમૃતથી પોતાના લક્ષ્યનું સિંચન કરી, જ્યારે તે આસફખાન પ્રભુનાં વચન સાંભળવાની પ્રતીક્ષા કરી

ઊભો રહયો ત્યારે પ્રભુની જીભરૂપ રાજધાનીમાંથી આ પ્રમાણે વચનો નીકળ્યાં. "તે યજ્ઞોપવિત તો પહેલાંની જેમ જ શોભે છે. આ તુલસીમાલાને મળતો આ પ્રમાણેનો આદરસમૂહ આજે કેવળ મેં જ સર્વપ્રકારે નથી કર્યો. (૩૨–૩૪) પરંતુ માતાના ગર્ભમાંથી પ્રગટેલા સર્વ બાલકોની માતા જ્યારે જયારે તે બાળકની સાથે સ્નાન કરે છે, ત્યારે અગિયારમે દિવસે બાળકના કંઠમાં તરત જ હમેશાં તુલસીની માલા પહેરાવવામાં આવે છે. જયારે યજ્ઞોપવિત તો યોગ્ય વર્ષનો વિચાર કરી, વેદશાસ્ત્ર, સ્મૃતિ, આગમ, સત્પુરાણોના પ્રમાણથી જ, આઠમા વર્ષમાં ધારણ કરવામાં આવે છે. તેથી તુલસીમાલાને મુખ્ય માનવી જોઇએ. યજ્ઞોપવિત તો તુલસીમાલાની પાછળ છે. (૩૫–૩૮½) પછી તે પ્રકારના અનુગ્રહ સહિત, પ્રભુ સાથેની વાત ચીતથી તેનામાં યોગ્યતા પ્રકટી અને પુરુષોત્તમના ભાવવાળી જેની બુદ્ધિ ઉછળતા પ્રેમસમૂહથી આચ્છાદિત થઇ છે, એવો તે ભકતવર આસફખાન પ્રભુના અનિષ્ટની આશંકાઓથી મનમાં કલેશ પામવા લાગ્યો અને તેથી પ્રભુના સુખની હંમેશા ઇચ્છા કરતો તે વિનય સહિત શ્રીમહાપ્રભુની આગળ વિનંતી કરવા લાગ્યો. (૩૯–૪૧) "હે મહાપ્રભુ, મ્લેચ્છ ચક્વર્તીના આગ્રહથી, સઘળા જીવોના ઉધ્ધારના વ્રતવાળી, સ્વાભાવિક કૃપાથી તે જીવોનું મંગલ કરી, તેમના કદી દુર ન થાય તેવા તીવ્ર દોષોનું નિવારણ કરી, નિજ શરણ પ્રાપ્ત કરાવી, આનંદના હજારો સમુદ્રની વર્ષા કરી, તેવા પોતાના ગુણોથી સઘળા જીવોને વિના મૂલ્ય દાસ બનાવી, સો કરોડ ચિંતામણિની, અમૃતના કોટિ સમુદ્રની, કરોડ લાખ નિધિસમૂહની, નિજ ચરણકમલની, રજકણિકાની, વર્ષા કરી. યોગ્ય અયોગ્યનો વિચાર કર્યા વિના ચારે બાજુથી સર્વ પ્રતિ આપના સ્વરૂપનું વેગથી દાન કરી, નિર્મર્યાદ લોકાતીત રસસમુદ્રના વમળમાં વિહાર કરનાર આપ શ્રીગોકુલ નિજધામથી આટલે દૂર સુધી પધાર્યા છો, (૪૨–૪૬) તેથી અમે જાણીએ છીએ કે આપ તે મ્લેછાધીશને જલ્દીથી દર્શન આપશો તથા અસુર સંન્યાસી જેને પ્રિય છે એવા તે દેશપતિની સાથે વાતચીત કરશો. (૪૭½) તો હે પ્રાણુનાથ, તે મ્લેછપતિ આપને કશુંક કહે, તો તેનું અનુમોદન કરશો, આપ તેના વચનને આનંદથી નહિ માનો, તો દુ:ખી થશો, તે યવનોનો સાર્વભૌમ અત્યંત ઉગ્રદંડદાતા છે, તે કોણ જાણે ન કરવા યોગ્ય પણ કરે. અમે નિરંતર તેને અનુસરનારા તેની પાછળ ચાલીએ છીએ. અમે જાણીએ છીએ કે તેનો સ્વભાવ આવો છે તેથી અમે કાન વીંધાવીએ છીએ, (૪૮–૫૦½) અમે યવનો કાન વીંધાવતા નથી, તેમજ ઉચિત હોવા છતાં મોતી પણ પહેરતા નથી. તો પણ આ બળવાનના સ્વભાવને અનુસરી, દુષ્ટ દંડથી ડરીને અમે કાન વીંધાવ્યા છે, તેને પ્રસન્ન કરવા માટે મોતી પહેર્યાં છે. તેથી જેમ અમારો યવનભાવ ચાલ્યો ગયો નથી, તેમ હે પ્રભુ, ધર્મ પણ નષ્ટ નથી થયો. જે અવશ થઈને કરેલું છે, તે નિંદાયોગ્ય નથી. (૫૧–૫૩½) હે પ્રભુ, આપના શુભની અભિલાષવાળા એવા મેં આ પ્રમાણે વિનંતી કરવાની જે ધૃષ્ટતા કરી છે, તેને હે પરમ ચતુર, કૃપાનિધિ પ્રભુ, માફ કરશો. (૫૪½) આસફખાનનાં આવાં વચનો સાંભળી, ધીરશિરોમણી શ્રીજી મંદહાસ્ય

સહિત કહેવા લાગ્યા કે અમારૂં શુભ તો આજ છે કે અમારો કોઇ ધર્મ નાશ ન થાય. અમારા સર્વ ધર્મ રહે ને જો અશુભ થાય તો તેમ ભલે થાય. તમે તો રાજા છો. તમારે તો રાજ્યનું રક્ષણુજ મુખ્ય છે. અમે તેવા રાજા નથી. તેના આશ્રિત નથી. તેથી અમે ધર્મનો ત્યાગ કેવી રીતે કરીએ? (૫૫-૫૭) તેથી મ્લેચ્છપતિની સાથે જ્યારે તેવો વાદ થશે, ત્યારે જે ઉચિત હશે, તે સઘળું અમારી ઇચ્છાનુસાર અમે કહીશું. (૫૮) આ પ્રમાણે સઘળા વીરસમૂહના શિરોમુકુટના રત્નોના કિરણોથી જેનો નખ સમૂહ ચરણકમલ લાલ થયો છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુનાં આવાં વચન સાંભળી તે આસફખાન કશું વિશેષ કહેવા સમર્થ ન થયો. આપે જે કહ્યું તેનું અનુમોદન કર્યું. (૫૯૧/૨) પછી તે આસફખાન પ્રભુને જે જે સંદિગ્ધ વાત પૂછવામાં સમર્થ ન હતો, તે સઘળો વૃત્તાંત સર્વના શુભકર્તા, ભગવાન કૃપાનિધિ શ્રીગોકુલેન્દ્ર સારી રીતે સમજાવવા લાગ્યા. (૬૦-૬૧) તે સભામાં પ્રિય શ્રીજી કરોડ અમૃતના સમુદ્રની વર્ષા કરતા જે વચન કહેવા લાગ્યા, તે વચનોને આસફખાન સિદ્ધાંતરૂપ પોતાના હાથથી પત્રમાં લખી, હૃદય પર ધારણુ કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સાથે આવેલા આસફખાનનો આદર કરી, અનુગ્રહ કરી, શ્રીશોભાયુકત હસ્તકમલથી વિદાય આપી, નિજ ભકતજનો જેની અત્યંત ઉજ્જવલ કીર્તિસમૂહનું પ્રેમસહિત ગાન કરી રહયા છે એવા વ્રજપ્રિય શ્રીજી પોતાના તંબુમાં પધાર્યા (૬૨-૬૪) ॥ શ્રી મોહન રત્ન ગોકુલેશ ॥ રસોમઇ શ્રીગોકુલેશજી જયતિ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભોમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો અગીયારમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ કાનિ પ્રભાવ કરી, દાસે ન કરહી નિરાશ । સંપત્તિ વિપત્તિ મેં જાહી વિધિ, હોવહી પૂરન આશ ॥ હવે તરંગ બારમો શરૂ થાય છે ॥

હવે શિકાર ખેલવાના વિનોદને તજીને, પોતાના નિવાસે પાછા આવેલા મ્લેચ્છપતિનો જે વૃત્તાંત છે, તેનું વર્ણન કરું છું, તેને હે મહારસિકો, તમે ધ્યાન રાખીને સાંભળો. મ્લેચ્છાધીશ આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે શ્રીગોકુલનાથજી તો શ્રીજી છે, પરમ પુરુષોત્તમરૂપે પ્રસિદ્ધ છે, તેઓ તો હરિ છે, આદિ-અંત રહિત છે, સદા બિરાજમાન સર્વોપર બ્રહ્મ છે. આ જગતરૂપી દુઃખસમુદ્રમાંથી અસંખ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરતા લોકવત લીલા કરે છે. રાજમદથી કુબુદ્ધિવાળા પાપી એવા મેં તેઓને ઓળખ્યા નહિ; તેમનું સાચું સ્વરૂપ જાણ્યું નહિ. દુષ્ટ સંન્યાસીની માયાથી મારું મન છેતરાઇ ભોળવાઇ ગયું છે, તેથી મારા સ્વાર્થની ઇચ્છાવાળા મેં શ્રીમહાપ્રભુનો મોટો અપરાધ કર્યો છે; જેથી વારંવાર તે સંન્યાસીના કહયા અનુસાર ચાલ્યો છું, તે સંન્યાસીનો જ આદર કરું છું, તેને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. મારા સઘળા શૂરવીરો, પરિવાર, પુત્ર સ્ત્રી, પૌત્ર, સેના આદિ સર્વ મેં તેને આધીન કરી દીધું છે, તથા સઘળા અધિકારીઓ, સમસ્ત કાર્યાધ્યક્ષોને પણ તેને આધીન કરી દીધા છે. (૧-૬૧/૨) મારા હુકમથી તે દુષ્ટ બુદ્ધિ સંન્યાસીની આજ્ઞા મેં અત્યંત વધારી દીધી છે; તેમાં સતત પ્રીતિ પણ રાખી છે;

તેને જ સઘળા જગતમાં પ્રસિદ્ધ કરી દીધો છે, તથા લોકોને પણ તેમાં જ પ્રવૃત્ત કર્યા છે. તે નીચ, પાખંડી, મૂર્ખ, કપટી, કુટિલ દુરાચારી સંન્યાસીને, પિતાને કહેવા યોગ્ય 'બાબા' શબ્દથી બોલાવ્યો છે અને લોકો પાસે બોલાવડાવ્યો છે. (૭–૮½) તેના કહેવાથી નિરંતર અત્યંત પાપ કર્યું છે. સાધુ, પરમ, કોમલ, નિષ્કપટ, ધર્મપરાયણ મહાપુરુષ કે જે સર્વના પરમસુખની દિવસ-રાત અત્યંત ઈચ્છા રાખી રહ્યા છે, જેમને ભગવાન પ્રિય છે, જે ભગવાનમાં અત્યંત પ્રીતિ રાખી રહ્યા છે, ભગવાનના સમૂહમાં જે ઉત્તમ છે, સર્વોપરિ બિરાજમાન છે, ચરણકમલની રજ જેની મંગલમય લીલા છે, નિરંતર મંગલરૂપ સુંદર મંગલમય જેનું નામ છે, અનાદિ ભક્તિમાર્ગની, પ્રભુની સેવાની જેઓ સ્થાપના કરી રહયા છે, સર્વ મંગલરૂપ વૈષ્ણવધર્મની સ્થિતિ માટે જેઓ સદૈવ યત્ન કરે છે, એવા પ્રાણનાથ ભગવાન શ્રીગોકુલાધીશ પ્રભુનો મથુરામાં તે વખતે તે પ્રમાણે દ્વેષ કરાયો છે.(૯–૧૩½) તે દુષ્ટ સંન્યાસી, મથુરાના સઘળા દુષ્ટ લોકો, મારા સેનાપતિઓ, કાર્યાધિકારીઓ, પાખંડી સંન્યાસીને અનુકૂળ ચાલવાવાળા બીજા સઘળા લોકોએ જે જે અપ-રાધ કર્યા છે, તે સઘળા મેં કર્યા છે. (૧૪–૧૫) સદ્ધર્મની રક્ષા માટે ઉદ્યુક્ત થયેલા, તે દિવ્ય પ્રભુએ તો રમત માત્રમાં એકલા જ અસ્ત્ર–શસ્ત્ર વિના સઘળાંને જીતી લીધાં. (૧૬) તુલસી–કાષ્ઠની માલા, સેવા માર્ગ, ઉર્ધ્વપુન્ડ્ર, સઘળા વૈષ્ણવધર્મ, સઘળા વેદોક્ત ધર્મ, સકળ પુષ્ટિમાર્ગ તથા મર્યાદામાર્ગની અને તેમાં પ્રવૃત્ત થયેલા બધા લોકોની પરમ કરુણાસાગર પ્રભુએ રક્ષા કરી છે. (૧૭–૧૮) દુષ્ટ સંન્યાસી આદિ સઘળાંને, સઘળા સેનાપતિઓની સાથે સઘળાના સ્વામી એવા મને પણ એક ભ્રૂભંગ માત્રથી ભસ્મ કરવામાં તેઓ સમર્થ છે, પણ તેઓ ભસ્મ કરતા નથી, તે તો તેમની કરુણા જ છે.(૧૯½) તે પાખંડી સંન્યાસી તથા સઘળા સેનાપતિઓની સાથે હું તેમને અત્યંત પ્રતિકૂલ થયો છું. તો પણ આ જગતમાં સર્વત્ર સર્વપ્રકારથી તૃણથી પણ અતિક્ષુદ્ર મને માનનાર વૈષ્ણવધર્મ નિરંતર પ્રસરી રહયો છે, તે તો શ્રીગોકુલેશપ્રભુના આશ્રયના ભુજબલથી જ પ્રસરી રહયો છે. (૨૦–૨૨) ઘણું ધન આપીને, વારંવાર ઘણી પીડા આપીને તથા ગામ, દેશ, નગરી, હાથી, ઘોડા આદિ આપીને, સામ, દામ, ભેદ અને દંડથી ઈચ્છિત એવી અન્ય વસ્તુઓના દાનથી, તેવા તેવા બીજા ઉપાયોથી જેમને અમે ઘણા યત્નથી કંઇક વશ કર્યાં હતાં, તે બધાંને શ્રીગોકુલેશપ્રભુ પોતાની મધુરતમ લીલાના થોડા કણ દેખાડીને વેગથી પોતાને વશ કરી લીધાં છે. (૨૩–૨૫) ઉછળતા, અતુલ ઉત્સાહના હજાર અબજ સમુદ્રો જેમનામાં છે, તેવા મહાવીર શ્રીગોકુલાધીશજીએ આ પ્રમાણે મારા સહિત સઘળા વિશ્વને એકદમ જીતી લીધું છે (વશ કરી લીધું છે.) (૨૬) મારી ઇચ્છાને બહાને, મહાગંભીર એવા મહાપ્રભુ પોતાની ઇચ્છાને અનુકુળ ચાલીને, પોતાના ગુણોથી પોતાના જીવસમૂહને વશ કરતા, નિરંતર સુખી કરતા, શરણે આવેલાની રક્ષા કરતા, સઘળા ભક્તોના મનોરથ પૂર્ણ કરતા, ચિંતામણિ સમૂહની, અબજો નિધિની કરોડો મુક્તિની, મોતીના લાખો પર્વતની, સુવર્ણપર્વતનાસમૂહની, રસાત્મક ભક્તિ રૂપ કરોડો અબજ કામધેનુના સમૂહની વર્ષા કરતા, પોતાના યશથી જેમણે વિજયને ઉજ્જવળ કર્યો છે એવા પ્રતાપી સૂર્યથી

૩૭ શત્રુને તપાવતા તથા મંદ હાસ્યના તથા વૈકુંઠવાસીઓના મુગટના રત્નોના કિરણ સમુહથી વિના યત્ને જ ચરણરજને લાલ કરતા, (૨૭–૩૦) વિમુખજનોના ગર્વ, ચાતુરી, વૈભવ, બુદ્ધિ, વિદ્યા, બલ, સહાયકો, તેજ, પ્રતિભા, તે જ પ્રમાણે ઉત્સાહ તથા તેમના શિરને બલાત્કારથી પાતાલના તલમાં દબાવતા એવા મહાપ્રતાપી શ્રીગોકુલાધીશ પોતાના શ્રીગોકુલધામથી પ્રસ્થાન કરીને અહીં સત્વર પધાર્યા છે. (૩૧–૩૨) સર્વેશ્વરેશ્વર પરમેશ્વર જેમના ચરણકમલની રજની પ્રાર્થના કરે છે, સઘળા લોકો જેમને પ્રણામ કરે છે એવા શ્રીજી મહાભાગ્યવાન બગીચામાં બિરાજમાન છે. (૩૩) જેમનાં ચરણ પોતાનાથી સ્હેજ ન્યૂન એવા હજારો ભકતોથી સેવાયા છે. જયનાદ કરતા વિજય દુંદુભિઓથી સઘળું વિશ્વ જેમણે ભરી દીધું છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુ પોતાની લીલાના કણથી જ મારું ચક્રવર્તીપણું, દેવોના રાજા ઇન્દ્રનું પદ તથા વૈકુંઠપતિના પદને લેવાને સમર્થ છે. (૩૪–૩૫) તથાપિ સતત જાગ્રત રહેતી જે તૃષ્ણા છે તે ત્યાં ત્યાં તેમની રક્ષા કરે છે. ભાવ એ હોવો જોઇએ કે શ્રીજીએ પોતાની સાધારણ એટલે બહુ જ ઓછી શકિત વડે એટલે બહુ ઓછા પ્રયાસે તેમની રક્ષા કરી છે. શ્રીમાનનાં શ્રીમુખારવિંદનાં દર્શન કરવાને હું ઉત્સુક છું, પણ અપરાધી હોવાથી શ્રીમહાપ્રભુની સમીપ જવાને સમર્થ નથી. શરણે જવા યોગ્ય પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ શ્રીમહાપ્રભુજી પોતાને શરણે આવેલા જીવના લાખ અબજ કરોડ કે તેથી પણ અધિક અપરાધોને સહન કરે છે, તથાપિ “ સંન્યાસીના વચનનો આદર કરજે ” એમ મેં પાપીએ તેમને કહ્યું છે, તેથી તો તેમને હું મારું મોં દેખાડી શકું તેમ નથી. (૩૬–૩૮½) છતાં શ્રીમહાપ્રભુના ચરણકમલના દર્શન માટે ઉછળી રહેલી મારી જે ઉત્સુકતા છે, તે તો મને ક્ષણ માત્ર પણ ઘરમાં નહિ બેસવા દે, મને તેમની પાસે લઇ જશે. પણ શ્રીપ્રભુની આગળ પ્રણામ કરવા માટે ઘેરથી જવાની ઇચ્છાવાળા મને લજ્જા તો પગમાં બેડી બનીને ઘરમાં જ રોકે છે, નિરાંતે શ્વાસ પણ લેવા દેતી નથી. (૩૯–૪૦½) અને આ નિર્દય અને સળગતો પશ્ચાત્તાપ તો રાતદિવસ વિંધ્યાચલ પર્વતની જેમ મને નિરંતર દુઃખી કરે છે, તેમાં અગત્સ્ય જેવો કોણ ઋષિ છે, જે એ પશ્ચાત્તાપરૂપી વિન્ધ્યને હટાવી શકે ? શ્રીમહાપ્રભુના મેં જે અપરાધો નિરંતર કર્યા છે, તેમાંના કેટલાક તો પ્રલયાગ્નિ રૂપ થઇ મને નિરંતર બાળે છે; કેટલાક તો તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડગરૂપ બની મને હણે છે; બીજા કેટલાક વજ્રરૂપ થઇ મારા માથા ઉપર નિરંતર પડે છે; કેટલાક તો લોઢાના હથોડા બની મારાં સઘળાં અંગોને રાતદિવસ ભેદે છે; બીજા કેટલાક ખારા સમુદ્ર બની પોતાના વમળમાં મને ડુબાડી, મને બહાર નીકળવા દેતા નથી. (૪૧–૪૫) કેટલાક તો અત્યંત ક્રોધી સાપરૂપ બની મારા શરીરના મર્મોને વારંવાર કરડી, મને અત્યંત મૂર્છિત કરે છે. (૪૬) દશે દિશાથી આવી રહેલા રાજાઓના મુગટના મણિના કિરણોથી લાલ થઇ રહેલા મારાં ચરણોના નખના રંગરૂપ મહાસુખસમૂહરૂપ જે હરણોનો સમૂહ છે કે જે ચક્રવર્તીરૂપ નિર્જનવનમાં નિર્ભયપણે કૂદી રહયો છે, તે હરણસમૂહ પર મારા અપરાધો વાઘરૂપ બની જાણે તરાપ મારે છે. ૩૭
(૪૭–૪૮) અત્યંત ડરી રહેલા રાજાઓના સમુહ મારા ચરણકમલમાં ચાટુકિત સહિત, વિનય સહિત, પ્રણામ કરીને જે જે

ભેટોને ધરે છે, તેમનો અસ્વીકાર કરવાથી તેમના ઉપર મારા નયન કમલ દ્વારા પ્રગટ થતો, સુવર્ણપર્વતથી પણ ઊંચો વિસ્તારવાળો મારો જે ગર્વ છે, તે ગર્વ સાથે પ્રગટ થયેલો નિરંતર મહાસુખસમૂહ રૂપ મત્ત ગજરાજ છે કે જે અંકુશને માનતો નથી, સાંકળથી રહિત છે, ચારે બાજુ દોડી રહયો છે, નિરંતર સઘળા લોકોને વ્યાકુલ કરી રહયો છે. તે ગજરાજના માંસના કોળિયા કરતાં મારા અપરાધો અત્યંત પ્રબળ ગર્જનાવાળા સિંહરૂપ બની રહયા છે. (૪૯–૫૨ ૧/૨) આજે પૂર્ણચંદ્રમા પર વિજય મેળવે એવાં જેમનાં મુખ છે, બાલહરણ જેવાં ચંચલ જેમનાં નયન છે, જેમનાં ઊંચા પુષ્ટ સ્તન સુમેરુ પર્વતની શોભાને જીતે છે, એવી સુંદર કંઠવાળી સ્ત્રીઓના ગાઢ આલિંગન, ચુંબન, અધરપાનાદિ મારો વિસ્તૃત સુખસમૂહ કે જે જંગલમાં મારા દુઃખસમૂહરૂપ ગજરાજને હણે છે, દૂર કરે છે તેવા સુખસમૂહરૂપ સિંહ માટે મારા કેટલાક અપરાધો તો સિંહરાજનો નાશ કરનાર શરભ (એ નામનું આઠપગવાળું પ્રાણી, જે સિંહઘાતી મનાય છે) જેવા છે. (૫૩–૫૫ ૧/૨) બીજા કેટલાક અપરાધ તો મને સિંહાસન પરથી ભૂમિ પર પાડે છે, કેટલાક પલંગ પરથી નીચે ગબડાવે છે; કેટલાક અપરાધ મારા ભોજનને ઝેરમય બનાવે છે; કેટલાક મારા અત્યંત મીઠા પાણીને વિરસ બનાવે છે; (૫૬–૫૭) કેટલાક મારા ઘરને વન જેવું બનાવે છે; બીજા કેટલાક મારા ગુણસમૂહને દોષસમૂહ બનાવે છે; કેટલાક મારા આભરણોને મરણ તરફ લઈ જાય છે; (તેની શોભા ઝાંખી કરે છે;) કેટલાક મારી ઉત્કર્ષતાને નિકૃષ્ટ કરે છે; કેટલાક અપરાધો સ્ત્રીરૂપી શસ્ત્રો વેરે છે, ફેંકે છે; હવે હું કોને શરણે જાઉં ? આ વખતે મારે અર્થે કોણ હિતકર વાત કહે ? (૫૮–૫૯) હે પ્રભુ, મારા અપરાધોથી પીડાયેલો હું મોટેથી રુદન પણ કરી શકતો નથી, અત્યંત લજ્જિત થવાથી, કોઇને પૂછી પણ શકતો નથી. (૬૦) આ પરિસ્થિતિમાં અલ્પ બુદ્ધિવાળો હું ઉપાય વિચારવામાં પણ સમર્થ નથી; અથવા ક્ષણ ક્ષણ અત્યંત વધી રહેલી આ લજ્જાને વેગપૂર્વક દબાવીને આજે શરણ જવા યોગ્ય અને ક્ષમાના ભંડાર એવા શ્રીમહાપ્રભુને શરણે જાઉં. તે જ મારી રક્ષા કરશે. (૬૧–૬૨) પરંતુ આ એક દુઃખની વાત છે કે શ્રીમહાપ્રભુમાં મારો આવો શુદ્ધભાવ આ રીતે પ્રગટ થાય, ત્યારે તે દુરાચારી, દુષ્ટ, નીચ, મોટા પાપી સંન્યાસી કે જેણે પહેલાં ઉજ્જયિનીમાં રાત્રિ સમયે ભયંકરરૂપ દેખાડયું હતું, તે દુષ્ટ હવે અતિ ઉગ્ર રૂપવાળા રાક્ષસોથી મને હેરાન કરશે. તે નાલાયક અને ગભરાયેલા સંન્યાસીને દુર્બુદ્ધિવાળા એવા મેં પહેલાં અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત બનાવી દીધો છે. (૬૩–૬૫) અથવા મોટા કૃપાસિંધુ શ્રીગોકુલાધીશ પ્રભુ મને શરણાગતને દુષ્ટ સંન્યાસીના રાક્ષસસમૂહથી જરૂર બચાવી લેશે. (૬૬) જેઓ સર્વશકિતમાન છે, જેઓ મારા જેવાના, મારાથી પણ વિશેષ અધમના દોષો જોતા નથી, પરંતુ પોતાના મનોહર સ્વભાવથી શુભફલ આપે છે. (૬૭) પરંતુ તે દુષ્ટ સંન્યાસીને તો કર્તવ્ય–અકર્તવ્યનો વિચાર જ નથી, તેથી અત્યંત કોમલ, સરળ, સર્વનું શુભ કરનાર, શરણાગત જીવ માત્રના હિતકારી આચરણમાં તત્પર, સ્વહિતનો વિચાર ન કરનાર, પરહિતમાં સદા નિમગ્ન હૃદયવાળા, મહાસુંદર, ગુણસાગર, સર્વાધાર શ્રીમહાપ્રભુને

તે દુષ્ટ સંન્યાસી લજવાઇને ક્ષુદ્ર મંત્રોથી, દેવોની સાધનાથી, અથવા રાક્ષસ, પિશાચ, ભૂતો દ્વારા કંઇક નુકશાન કરે, તો મને તથા શ્રીમહાપ્રભુના ભકતસમૂહને મરણથી પણ અધિક દુઃખ થાય. (૬૮-૭૧) તેથી મારા અપરાધોથી મહાદુઃખી થવા છતાં હું, સર્વ છોડીને આગળ કહેલા અને પ્રભુ વડે જ્ઞાત મારા સઘળા ભાવને મ્લેચ્છ ચક્રવર્તીને યોગ્ય એવા વ્યવહારથી અત્યંત ગુપ્ત રાખી, મારા હિતને ઉચિત એવા મારા ભાવની અત્યંત અલ્પ માત્રાથી અવિરતપણે લૌકિક રીતિથીજ તેમની સાથે વર્તીશ. (૭૨-૭૩) આ પ્રમાણે શ્રીગોકુલેશપ્રભુના તત્ત્વને જાણતો હોવા છતાં તે પ્રકારની શ્રીજીની મનુષ્યલીલા સંબંધી માધુરીના સમૂહ વડે અત્યંત દુર્લભ એવા પ્રેમની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલો, સર્વોપરિ શોભાયમાન ભાગ્યવાળો, નિષ્કારણ ઉચ્છલિત થઇ રહેલી કૃપાથી ભકતસમૂહમાં ચક્રવર્તીરૂપ થયેલો તે દેશપતિ પોતાના નિવાસથી શ્રીમહાપ્રભુના શ્રીમુખારવિંદના દર્શન કરવા માટે, શ્રીજીના અદ્વિતીય ચરણકમલને પ્રણામ કરવા માટે ત્યાં ગયો નહિ, પરંતુ પહેલાંની જેમજ પોતાના નિવાસમાં રહ્યો. (૭૪-૭૭)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો બારમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ્ કાનિ પ્રભુ આની કે, નાગરિ વલ્લભ ભાન । ઇચ્છા સમ પ્રભુ કરત હે, તાકો તેસો દાન ॥ હવે તરંગ તેરમો શરૂ થાય છે ॥

ઘણી શૂરવીર અને ઉત્સાહી, અસંખ્ય અક્ષૌહિણી સેનાઓથી સેવાયેલ યવનસેનાપતિઓ અને રાજાઓ વિનય, પ્રેમ અને ભયથી યુકત, અસંખ્ય દિક્સ્વામી અને વિવિધ દિશાઓમાં વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, વિજિત રાજાધિરાજાઓ જેનાં ચરણની સેવા કરે છે, એવો તે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી સુંદર રાજ્યસિંહાસન પર બિરાજમાન હતો. તે વખતે સેનાપતિઓનો સ્વામી અને મધ્યાહનના સૂર્યના જેવો મહાતેજસ્વી આસફખાન ત્યાં આવ્યો, ત્યારે તે યવનેશ્વરે તેને અત્યંત વિસ્મિત થઇને પુછ્યું, (૧-૩½) "શું તેં હજારો અમૃતના સમુદ્રનું પાન કર્યું છે? શું તેમાં વિહાર કર્યો છે? શું કલ્પવૃક્ષનાં પાકાં ફલને ખાધાં છે? શું કામધેનુના દુધના પેંડા તેં ખાધા છે? શું મંદરાચલના શિખર ઉપર તું ચઢયો છે? કિંરોહણ પર્વતના સુંદર મણિ-સમુહને તે લુંટયો છે? (૪-૬) શું અનેક ચિંતામણિનાં બનાવેલાં આભરણો તેં પહેર્યાં છે? શું તારા ખજાનામાં સઘળો ભંડાર તેં એકઠો કર્યો છે? શું તારી ભુજાથી મથન કરેલા ક્ષીરસમુદ્રમાંથી તેં અમૃત કાઢયું છે? શું તારા તરલ વેગથી લીલાપૂર્વક અત્યંત સહેલાઈથી પવન પર પણ તેં વિજય મેળવ્યો છે? (૭-૮) શું તારા તેજથી જેઠ-અષાઢના પ્રચંડ સૂર્યને પણ તેં જીત્યો છે? શું રુદ્ર સાથે યુદ્ધ કરી કૈલાસને તેં જીતી લીધો છે? શું ઇન્દ્ર પાસેથી બલાત્કારે તેની પ્રિયા અપ્સરાઓને તેં છીનવી લીધી છે? શું કલ્પવૃક્ષની સઘન છાયામાં તેં વિશ્રાન્ત કર્યો છે? (૯-૧૦) શું વિજય મેળવેલી દેવીના વાહન સિંહે વિદારણ કરેલા ઇંદ્રના હાથીના કુંભમાંથી નીકળેલાં મોતીનો બનાવેલો હાર તારી સ્ત્રીના ગળામાં પહેરાવ્યો છે? વૈકુંઠસમૂહના શિર પર તું પગ મૂકીને આવ્યો છે કે શું? કેમકે તારાં અંતર્બાહ્યમાં હર્ષના હજારો સમુદ્રો ઊછળી રહ્યા છે. તેનું શું

કારણ છે તે મને કહે. હે આસફખાન, તારું આવું સ્વરૂપ મેં પહેલાં કદી પણ દેખ્યું નથી. શું તને સ્યમંતક મણિ મળ્યો છે? કે ચક્રવર્તી પદ મળ્યું છે?(૧૧–૧૩) શું યોગસિદ્ધિનો સમૂહ મળ્યો છે કે પરમેષ્ઠીપદ મળ્યું છે? તને જોઇને આજે આ રાજસિંહાસન પર પહેલાંની જેમ સ્થિર રહી શકતો નથી. કોઇ મને બળજબરીથી ઉઠાડે છે. કોણ જાણે કેમ મારી વાણી તને સંતોષવા ઇચ્છે છે. (૧૪-૧૫) કોઇક મારી પાસે અજાણ્યા કારણથી તારી આગળ હાથ જોડાવે છે. કદી પ્રણામ ન કરનાર મારું મસ્તક કોઇ કારણથી તને પ્રણામ કરવાની અભિલાષા રાખે છે, (૧૬) મારા હાથ તારા ચરણકમલને ગ્રહણ કરવાની ચાહના કરે છે; અને તારો દઢ દાસભાવ તથા મારો સ્વામીભાવ હોવા છતાં મારું ચિત્ત બળપૂર્વક તને સ્વામી, અને મને દાસ બનાવવા ચાહે છે. વળી મારું ચિત્ત અમૃતસમુદ્રમાં પ્રવેશ્યું હોય તેવો અપૂર્વ આનંદ માણી રહ્યું છે. (૧૭–૧૮) હર્ષનાં આંસુ જેમાંથી ઝરી રહ્યાં છે એવાં મારાં નયન શૃંગારરસના મહાસાગરમાં સારી રીતે પીસેલા ચંદનરૂપ પર્વતસમૂહનું જાણે અંજન ધારણ કરી રહ્યાં છે. (૧૯) તારા આલિંગનરૂપ અમૃતના સમુદ્રસમૂહનું પાન કરવા માટે આ મારું હૃદય ઉલ્લસી રહ્યું છે; જાણે આનંદ-સમૂહથી તારી પાસે દોડી આવે છે. (૨૦) પ્રિયવચન, ગાન, વીણાનાદ તથા ચારણ બંદીજનની સ્તુતિરૂપ યોગ્ય આહારનો ત્યાગ કરી, આ મારા કાન સંદેહરૂપ તૃષ્ણાસમૂહને હરવાવાળા તારા મુખરૂપી ક્ષીરસાગરમાંથી પ્રગટેલા સેંકડો અમૃતસમુદ્રનું પાન કરવા માટે જાણે વ્રત કરી રહ્યા છે. (૨૧–૨૨) આ સાંભળીને મંદહાસ્યવાળું જેનું મુખ છે, એવો તે આસફખાન દેશ-પતિને કહેવા લાગ્યો કે ચારે બાજુ કહેવાય છે કે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના પુત્ર કરુણાસાગર શ્રીજી પરમ પુરુષોત્તમ છે, તેઓ દીનજનના બાંધવ છે. સર્વ જગતનું શુભ કરવાવાળા છે, જગદ્‌ગુરુ છે, કલિકાલમાં વધી રહેલા પાપથી નષ્ટ થઈ રહેલા ધર્મને પોતાના ચરણકમલની રજ વડે જેઓ વિશ્રામ આપે છે.(૨૩–૨૫) તેવી રસાત્મક ભકિતવાળા તે તે ભકિતસમૂહની સાથે શૃંગારરસના સારના પણ સારરૂપ સમુદ્રસમૂહમાં પોતાની ઇચ્છાનુસાર તે તે પ્રકારથી વિહાર કરી રહેલા, શ્રીજીના તે રસના બુંદના પણ છાંટા પોતાના માથા પર પડવાથી, તે તે લોકો રસિક તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામે છે.(૨૮–૨૯) જેવી રીતે બિલાડી ઉંદરનું ભક્ષણ કરે છે તેવી રીતે સમુદ્ર, પર્વત, બ્રહ્મા, શિવ, ઇન્દ્રાદિકનું પણ અત્યંત કરાલ કાલ ભક્ષણ કરે છે. તે કાલ પણ શ્રીજીના ભકતની ચરણરેણુના કણથી પણ ડરી પલાયન કરી જાય છે. શ્રીજીએ માલા ધારણ કરવાથી તુલસીનો મહિમા સારા જગતમાં ચારેબાજુ ફેલાયો છે. (૩૦–૩૧) લક્ષ્મીને તૃણથી પણ અત્યંત તુચ્છ માને છે તે લોકો રોમહર્ષવાળા મસ્તકથી અત્યંત ઉલ્લસિત થાય છે, તે શ્રીજીની કૃપારૂપ કલ્પવેલીએ અચાનક મહામધુર ફલ આપ્યાં; તેથી શ્રીજી ભકતોની સાથે આજે મારે ઘેર પધાર્યા. (૩૨–૩૩) શ્રી ગોકુલપતિનું જે રૂપ છે તે મારાં નયનોમાં અમૃતના લાખો સમુદ્રની વર્ષા કરે છે. શ્રીજીનું શ્રીમુખકમલ પૂર્ણચંદ્રમામાં પણ મલિન દર્પણની બુદ્ધિ કરાવે છે. (પૂર્ણ ચંદ્ર પણ મલિન દર્પણ જેવો લાગે છે.) (૩૪) શ્રીજીના નયનની શોભા, હરણ,

૪૧ નીલકમલ, માછલી, ચકોર તથા કમલ આદિને તો તિરસ્કારરૂપ સમુદ્રના મહાભમરમાં નાખી દે છે. (૩૫) મણિજડિત કુંડલની જે શોભા છે; તે મારા મનને કોઇ મોટા અનિર્વચનીય આનંદ સાગરમાં ડુબાવી દે છે. (૩૬) ગમે તે ક્ષણે સૂકા વસ્ત્રથી ઘણી વાર લુછયા છતાં જે પોતાની આર્દ્રતાનો ત્યાગ નથી કરતા, અને જે લાંબા સમય સુધી સ્વચ્છ છે એવા શ્રીજીના જે કપોલ યુગલ છે તે મારા નયનમાં ઉભરાયેલા હર્ષનાં આંસુની ધારાને બહાને તેવા ભાગ્યથી રહિત જીવનને રુદન કરાવે છે, તથા શ્રીમહાપ્રભુની ફેલાઇ રહેલી દંતપકિતની ચાંદની કે જે ભકતોના નયનરૂપ કુમુદને પ્રફુલ્લિત કરવાવાળી છે, તે શ્રીજીનું શ્રીમુખ ચંદ્ર છે એમ કહે છે, પણ અમારો અનુભવ તો એથી પણ અત્યંત વિશેષ છે એટલે કે શ્રીજીનું મુખ ચંદ્ર કરતાં અત્યંત વિશેષતાવાળું છે. (૩૭–૩૯૧/૨) શ્રીજીનો જે અધરરૂપ મણિ છે, તે મારા ઘરને રકતવર્ણું કરી દે છે તથા શ્રીજીનું મંદહાસ્ય તો તે ઘરને ધોઈને એકદમ ઉજજવલ કરી દે છે. કૃપારસથી ભરેલી જે શ્રીજીની કૃપાદૃષ્ટિ છે, તે મને એવી પુષ્ટ કરે છે કે હું સઘળા લોકમાં ન સમાઇ શકું તો મારા પોતાના ઘરમાં તો કઈ રીતે સમાઇ શકું ? (૪૦–૪૧૩/૪) શ્રીજીનાં કૃપાભરેલાં વચન મારા કાનને ચિંતામણિસમૂહથી અત્યંત શોભાયમાન કરી, તેમાં અમૃતનો સમુદ્ર વહાવતાં હતાં. શ્રીજીનું જે સ્વરૂપ છે તેણે મારા ઘરને અલંકૃત કર્યું છે, અને તેથી ‘પૃથ્વી વૈકુંઠની નીચે છે’ એ વચનને અપ્રમાણિક કરી, ‘પૃથ્વી વૈકુંઠની પણ ઉપર છે’ તેવા વચનને પોતે પ્રમાણિત કરે છે. (૪૨–૪૪) મારા અનેક પ્રકારના સંદેહરૂપ સઘન અંધકારની પંકિતને મહાપ્રકાશાત્મક વચનરૂપ કિરણોના સમૂહથી નાશ કરી રહેલું જે શ્રીજીનું શ્રીમુખ છે તે પોતાનો ચંદ્રભાવ જ સ્પષ્ટ કરે છે. (૪૫) શ્રીજીના સુંદર જે ભુજદંડ છે. અને ચંચલ નયનોની જે ભ્રંગિમા છે, તે સત્વના ઉદ્રેકની ઉન્નતિને પ્રાપ્ત કરી ચૌદેય લોકને જાણે તૃણ સમાન માને છે; ભવાંના જે જે વિલાસ છે, વક્ષસ્થલની જે પૂર્ણ વિશાલતા છે. મહાસુંદર કપોલફલકનો જે ઉલ્લાસ છે, અને દાનેચ્છા તથા દયાની રમણેચ્છા છે તે સર્વ આકાશને સ્પર્શ કરવાવાળા તરંગસમૂહ વડે અખિલ લોકસમુહને આક્રન્ત કરતા, મહાઅગાધ, મોટા વમળવાળા ધર્મમય એવા વીરરસના મહાસમુદ્ર ઉપજાવે છે. (૪૬–૪૮) શ્રીચરણારવિંદની શોભા, સૌભાગ્ય, અપારલક્ષ્મી, આનંદ-સાગરનો સમૂહ, સઘળાં તીર્થો, પવિત્રતા, સદ્ધર્મનો સઘળો સમુહ, અખિલજ્ઞાન, પ્રેમરસસાગર, સૌજન્યનો કાન્તિસમૂહ, ચિંતામણિ સમૂહ, સઘળા નિધિ, ઐશ્વર્યો, શકિત, પ્રકાશમાન ગુણસમુહ, વિદ્યાનો પ્રવાહ, મંગલ ગીતનૃત્યનો સમૂહ, ચતુરતા, દયા, સુંદર સ્વભાવ, સંતોષ, ઉત્કર્ષ, વિનય, કીર્તિ, પ્રતાપ જેવી બીજી શું વસ્તુઓ મારા ઘરમાં સ્થાપિત કરે છે. (૫૦–૫૩) તથા મને પણ એવો વિલક્ષણ બનાવી દીધો છે કે તમારા વચન તથા ભાવને અનુરૂપ આ પ્રમાણે હું તમને દેખાયો છું. (૫૫) આ પ્રમાણે આસફખાનનાં વચન સાંભળી ભકિતમાં, ભાગ્યમાં અને બુદ્ધિમાં શ્રેષ્ઠ એવો મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી જાણે ચમત્કાર વિશેષ પ્રાપ્ત થયો હોય એવો થઇને, જોકે શ્રીમહાપ્રભુના દર્શન માટે ૪૧
ઉત્સાહિત થયો હતો તો પણ તે દુષ્ટ સંન્યાસીથી ડરીને પોતાના ભાવ પ્રગટ કરવા માટે કંઇ પણ બોલ્યો નહિ. (૫૬૩/૪)

૪૨ આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો તેરમો તરંગ પૂરો થયો ॥
વિવેક જુત મન રાખીએ, નાગર વલ્લભ ચર્ણ । શ્રી ગોકુલેશ સ્વરૂપ વિનુ, ઓર ન અંતઃકરણ ॥ હવે તરંગ ચૌદમો શરૂ થાય છે ॥

હે નાથ, આપ પ્રગટ થયા છો, ત્યારે આપે આપના ભક્તોને પણ પ્રગટ કર્યા છે. શ્રીમદ્‌ગોકુલની રસિક મૃગનયનીઓને પણ આપે પ્રગટ કરી છે. તેમની સાથેની આપની રસલીલા પણ આપે જીવો પ્રત્યે પ્રગટ કરી છે; વળી તે જીવોને આપના પ્રત્યેની સુંદર ભક્તિનું દાન પણ કર્યું છે. વિશેષ શું કહું ? હે ગુણસાગર મહાપ્રભુ, આપે મારામાં પ્રવેશ કરીને, તે લીલાનું વર્ણન કરનાર 'લીલાસિંધુ' નામના ગ્રંથને સ્વયં પ્રગટ કર્યો છે. (૧–૩) પરંતુ હે કૃપાસિંધુ, આપે આપના બધાજ ભક્તોને તેમના સર્વ પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરનારી રસપાનની પરમ ઉત્કંઠાનું દાન કેમ કર્યું નથી ? હે પરમ ઉદારસમૂહના મુગટમણિરૂપ પ્રભુ, તેમને એવી ઉત્કંઠાનું દાન સત્વર કરો; કારણકે મહદ્‌ભક્તો આપનેજ અદેય દાનમાં પરમ નિપુણ કહે છે. (૪–૫) આ પ્રમાણે કલ્યાણ ભટ્ટજીએ શ્રીજીને વિનંતી કરી, હવે પ્રસંગને આગળ કહે છે. પછી શ્રીમહાપ્રભુજી આસો માસની વદિ બીજને દિવસે ભોજન પછી વિશ્રામ કરીને ઉઠયા અને ત્યારપછી કૃપાશક્તિની તે વિનંતીનું સ્મરણ કરીને તથા મ્લેચ્છપતિની તેવી ઈચ્છાને જાણે અનુકૂળ બનીને, તે પતિત મ્લેચ્છાદિ જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે મહાવેગવાળા ઘોડા પર સવાર થયા; અને પોતાના દર્શનથી, મંદહાસ્યથી, મધુર સંભાષણથી તથા તેવા બીજા પ્રકારોથી, પોતાની ઈચ્છાથી મ્લેચ્છ પાપી જીવોનો ઉધ્ધાર કરતા કરતા આગળ પ્રસ્થાન કરવા લાગ્યા. (૬–૮½) તે વખતે પ્રસન્ન થયેલા અનંત ભક્ત ચક્રવર્તીઓના મુખકમલમાંથી પ્રગટેલો જયશબ્દ સઘળા વિશ્વમાં વ્યાપી ગયો. તે જયશબ્દ પણ શ્રીજીની ઈચ્છાને અનુસરી તે તે અનુગામી ધ્વનિથી નિર્મર્યાદ રીતે શ્રોતાઓના તે જીવોનો ઉધ્ધાર કરવા લાગ્યો. શ્રીજી પણ તેની તેવી ઇચ્છાને અનુસરી પોતે તે તે શ્રોતાઓનો અને તે શ્રોતાઓના અનુગામીઓ અને તેમના અનુગામીઓ દ્વારા સાંભળનારાઓનો નિર્મર્યાદ રીતે ઉદ્ધાર કરવા લાગ્યા. (૯–૧૧) બંદીજનોએ, ચારણોએ, માગધસૂતાદિએ અને તેવા બીજા લોકોએ શ્રીજીનાં જે સ્તોત્રો સતત બનાવ્યાં હતાં, તે શ્રીજીને અનુકૂળ ચાલતાં, નિર્મર્યાદ રીતિનો આશ્રય કરી, તેનો ઉદ્ધાર કર્યો. શ્રીજી પ્રતિ આશિષ દઈ એવા બ્રાહ્મણો શ્રીજીના ઘોડાની ખરીઓથી ઊડેલી ધૂળ, રજ, લગામનો ખનખનાટ, દોડી રહેલા લોકોના નાલાદિના ચમત્કાર, અંગોનાં આભરણોનો ઝગઝગાટ, અંગોની સુગંધીનો પૂરપ્રવાહ, પ્રભુના દર્શન, સ્પર્શ, સ્મરણ, પ્રણામ, સેવા વગેરે તથા શ્રીજી પ્રત્યેના ભક્તિ, આદર, વિનય, અનુસરણ, પ્રેમ, પ્રિયવચન એ સર્વ જાણે કમર બાંધીને દૃઢ રીતે તંદ્રા છોડીને આ ઉધ્ધારરૂપી કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયાં હતાં. તથા પ્રભુએ કરેલા જે જે ઉપયનોનો (ભેટાનો) સંગ્રહ, આજ્ઞાદાનાદિ છે, તે સઘળાએ ઘણા પ્રકારે ઘણું પરાક્રમ કર્યું. છત્ર, સુંદર ચામરો, ધજાઓ અને પતાકાઓ, પ્રભુના દાસ, તે તે ભક્તો અને ૪૨

૪૩ અનુયાયીઓ, તેમના વિવિધ પ્રકારના મનોરથો, તિલક, શંખ, ચક્ર, કમલ, ગદારૂપ મુદ્રાઓ, તુલસીમાલા તથા મોતી, સુવર્ણ અને માણેકની માળાઓ, પાઘ, વાગા, અંબર, કમરપટો આદિ, ધોતી, અંગવસ્ત્ર, ઉપરણા, પનહી ઇત્યાદિની સુંદરતા તથા બીજા તે તે ગુણસમૂહ–એ સર્વેએ ઘણા ઉત્સાહથી પરાક્રમ કર્યું યાને મ્લેચ્છોનો ઉદ્ધાર કર્યો. (૧૮–૨૦૩) મતિ, વિવેક, અહિંસા, સત્ય, અપરિગ્રહ, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય, ઇશ્વરનું ધ્યાન, આસન, પ્રાણાયમ, ધારણધ્યાન, પ્રત્યાહાર શમ, દમ, સમાધિ, મૈત્રી, કરુણા, મુદિતા, ઉપેક્ષા, શ્રદ્ધા, વસ્તુવિચાર, ક્ષમા, વૈરાગ્ય, વિદ્યા, વિશ્વાસ, પ્રબોધ, નિદિધ્યાસન, મનન, શ્રવણ– આ સઘળાં પ્રભુના બલને પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યાં અને ત્યારે ઘણું કરીને કલિ, કામ, રતિ, લોભ, ક્રોધ, મોહ, દંભ, અહંકાર, મત્સર, મદ, માન, મિથ્યાબુધ્ધિ, કલહ, ચાર્વાકમત, દિગમ્બરાદિનો મત–આ સઘળાં નાશ થઇ ગયાં. (૨૧–૨૫૩) શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના સ્વરૂપથી, તે તે હજારો પ્રકારથી ખંડન કરેલ, જે ચાર્વાક અને દિગંબરાદિ મત છે, તેમની અતિ ઊંડી અને પાર વિનાની લોહીની નદીઓ વહી રહી હતી. (૨૬–૨૭) તે પ્રમાણે વિજયને માટે ઘોડા પર સવાર થઇ રહેલા, તેવા ભાવ પ્રાગટયરૂપ મનોહર બખ્તરથી સજ્જ થયેલા હજારો અબજો ભકતોની સેનાથી વીંટળાયેલા, પ્રમાણરૂપ ચર્મને અને સ્વરૂપ રૂપ ખડગને ધારણ કરતા, અનુભવરૂપ ધનુષબાણાદિને, જયધ્વનિરૂપ નગારાના સમૂહને, વધી રહેલા ફેલાઇ રહેલા ભગવદ્‌ગુણલીલાગાન રૂપ ગૌમુખસમૂહને યથાયોગ્ય રીતે ધારણ કરી રહેલા, મહાઉત્સાહી, વીરપુરુષોના ચક્રવર્તી એવા પધારી રહેલા શ્રીમહાપ્રભુજીનાં પ્રેમથી દર્શન કરવા માટે આમતેમથી રસિક મૃગનયનીઓ આવી રહી હતી. (૨૮–૩૧) તે મૃગ-નયનીઓના સ્નેહભર્યા કટાક્ષસમૂહ, હાસ્ય મંદસ્મિત, વચન, ભ્રૂભંગવિલાસ, લજ્જા, પ્રેમવેગ, મધુરતા, સુંદરતા, ભાવવિશેષ, ગુણલીલા, દ્રષ્ટિ અંગો, નર્મવચનો, આભરણો, અંશુ, ગાન, તરુણતા, ચતુરતા, પ્રગલ્ભતા, સરલતા, મધુર સ્વભાવ, દક્ષતા, ધૈર્ય, ઉકિત, ગમનાગમન, અભેદ, નિષ્કપટ ભાવ, વિનય, માન, સમાદર, શીલ, મુખવિકાસ, દાસભાવ આવા બીજા જે ભાવ ત્યારે ત્યાં ત્યાં પ્રગટ થયેલા, જે તે તે ભકતોના નયન, હૃદયાદિમાં અત્યંત દઢ થયેલા હતા, જે શ્રીમહાપ્રભુના સંબંધથી મહાપ્રબલ બન્યા હતા, તેમણે જે પરાક્રમ કર્યું છે, તેના સમુહની ગણના કરવામાં કોણ સમર્થ છે? વિશ્વના મંગલરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી સઘળા જીવોના ઉધ્ધારની ઇચ્છા જયારે કરે છે ત્યારે જન્મપ્રકરણમાં પ્રથમ વર્ણવેલી જે શ્રીમહાપ્રભુની ઇચ્છા શકિત, કૃપાશકિત, પ્રભુતા-શકિત, ભકિતશકિત, જ્ઞાનશકિત, કાર્યશકિત તથા ઉત્તમ આનંદશકિત છે. તે સઘળી શકિતઓ એવી રીતે અત્યંત પરાક્રમ કરે છે, (૩૨–૩૯) કે જેથી શ્રીમહાપ્રભુજી તેમના ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થાય. આ પ્રમાણે શ્રીગોકુલરૂપ ક્ષીરસાગરના ચંદ્રરૂપ શ્રીજીએ સંસારસાગર, રાજા, રાજપુત્ર, રાણી, બંદીજન, સૂત, ચારણ, રાજસાજન, સેનાપતિ, રાજસેવક અને તેવા દેશપતિના તે તે વિદ્યાના જ્ઞાનવાળા વિદ્વાનો, તે તે કાર્યના અધિકારી, ખજાનચી, અશ્વપતિ, ગજપતિ અને તે તે સેવાઓ માટે નિયુકતજનો, ૪૩

 રત્નને સોનામાં જડનાર, ક્રય-વિક્રયાદિ કાર્યવાળા, તે તે ગામના પતિ, સામન્ત, ગુણીજન, નાયક, બુદ્ધિમાન વૈદ્ય, કવિ, જોશી, મંત્રી, વાઘ-મૃગના શિકારના અધિકારી, મૃગયામાં સાથે જનારા, મૃગયામાં ચતુર, કાયસ્થ તથા બીજા તે તે રાજા, વ્યાપારી, શુદ્ર, બ્રાહ્મણ, બળવાન, દુર્બલ, પ્રસિધ્ધ, સુંદર કર્મવાળા, ગુણરી, તે તે દિશાના પાલક (દિક્પાલ), તે તે સંગ્રામમાં ચતુર, મ્લેચ્છ રસોઇયા, મ્લેચ્છપતિ અને નાસ્તિક, તથા તેમની સ્ત્રી, માતા, બેન વગેરે પણ, તથા તે તે નામવાળા, જાતિવાળા, તે તે કાર્ય કરનારા, લાખ કરોડ અબજ જીવોને ઉધ્ધાર કરીને, વિના યત્ને તેથી પણ અધિક જીવોને ઉધ્ધાર કર્યો. (૪૦–૫૦૩/૪) તથા ત્યાં શ્રીજીએ કીટ, પતંગ આદિ જીવોનો ઉદ્ધાર તે પ્રમાણે કર્યો છે. તેની ગણના કરવામાં કયો સુબુદ્ધિમાન સમર્થ થઇ શકે? (૫૧૩/૪) અન્ય લોકોની જીભમાં, કાનમાં, હૃદયમાં પ્રગટ થઇને શ્રીગોકુલેશ પ્રભુના નામે જે પરાક્રમ કર્યું છે, જેમણે જેમણે જે જે જીવોનો, જેટલા જેટલા જીવોનો જે જે રીતે ઉધ્ધાર કર્યો છે, તેનું વર્ણન કરવામાં કોઇ ઈશ્વર પણ સમર્થ નથી. (૫૨–૫૩૩/૪) મદ્યપાન કરનાર, સોનું ચોરનાર, માતૃગામી, ભગિનીગામી, મિત્રદ્રોહી, બ્રાહ્મણનો ઘાત કરનાર, સ્ત્રી, પિતા ને રાજાનો ઘાત કરનાર, ગોવધ કરનાર, આચાર્ય તથા માતાનો ઘાત કરનાર, ચાંડાલ, નીચ જાતિવાળો, ભક્તદ્રોહી, હુણ, કિરાત, યવન, આભીર, પુલિન્દ, ખસો, કંક, પાપી, ભોગાસક્ત, પરદુ:ખપરાયણ, જ્ઞાનવૈરાગ્યરહિત, બ્રહ્મચર્યાદિરહિત, સર્વધર્મભ્રષ્ટ, નીચ, સાંખ્યયોગથી વિમુખ, ક્રોધી, લોભી, અત્યંત મત્સરવાળો, શઠ, પરસ્ત્રીરત, મુઢ, પર અપકારપરાયણ, સર્વપાપાસક્ત, ચાંડાલ, રજસ્વલા સ્ત્રી વડે બનાવેલું ભોજન ખાનાર દાસીરત, દંભપરાયણ અને તેવાં બીજાં પાપાદિ વગેરે દૂર કરી, સુયોગ્ય બનાવીને તરત જ પોતાનું પદ (સ્થાન) પ્રાપ્ત કરાવ્યું. (૫૪-૬૧) જેણે શ્રીજીમાં બુધ્ધિ ધારણ કરી છે, એવો જીવ નરકમાં નથી જતો; જેનું ચિંતન કરવામાં સ્વર્ગ પણ વિઘ્નરૂપ પ્રતીત થાય છે, જેમાં મન લગાવવાવાળા જીવને બ્રહ્મલોક પણ તુચ્છ પ્રતીત થાય છે, જે અવ્યય (એટલે ક્ષયહીન—અક્ષય) શ્રીજી મલિન બુધ્ધિવાળા પુરૂષોના ચિત્તમાં સ્થિર રહી મુક્તિનું દાન કરે છે, તે શ્રીમહાપ્રભુના નામકીર્તનથી જ પાપનો નાશ થાય છે, એમાં શું આશ્ચર્ય છે? (૬૨–૬૩) બેદરકારીથી ય સ્પર્શ કરાયેલો અગ્નિનો કણ જેવી રીતે બાળે છે, તેવી રીતે બે હોઠને સ્પર્શેલું પ્રભુનું નામ તત્કાલ પાપને બાળી દે છે. (૬૪) સંકેતથી, હાંસી પ્રસંગથી, સ્તુતિથી અથવા અવજ્ઞાથી પણ જે પ્રાણપતિ શ્રીજીનું નામ ગ્રહણ કરાય, તો તે સઘળા પાપનો નાશ કરે છે. (૬૫) વિદ્વાનો જાણે છે કે પતિત થયેલો, સ્ખલન પામેલો એટલે ભૂલ કરી બેઠેલો. નિરાશ થયેલો, દંશ પામેલો, તાત, અને હણાયેલો માણસ જે શ્રીમહાપ્રભુના નામનું સારી રીતે કીર્તન કરે, તો તે યાતના ભોગવતો નથી. (૬૬) અજ્ઞાનથી અથવા જ્ઞાનથી ઉત્તમશ્લોક પ્રભુનું કીર્તન કરેલું જે નામ છે, તે જેમ અગ્નિ કાષ્ઠને બાળે, તેમ પુરૂષના પાપને બાળી દે છે. (૬૭) શ્રીમહાપ્રભુના નામમાં પાપને, અશુભને દૂર કરવાની જેટલી શક્તિ છે, તેટલાં પાપ ચાંડાલ પણ મહાપ્રયત્ને કરી શકતો નથી; (૬૮) અને ભગવાનના નામ સંબંધવાળી જે જીભ છે, તે કેવળ એક જપ કરતા

૪૫ પુરુષનીજ રક્ષા નથી કરતી, પરંતુ ભગવાનનું નામ સંભળાવીને સઘળા જગતને પાવન કરે છે. (૬૯) સદૈવ મોહરૂપ અગ્નિની ભડભડતી જવાલાઓથી બળી રહેલા લોકોમાંથી જે માણસ શ્રીજીના નામ રૂપી મેઘની છાયામાં પ્રવેશે છે, તે તેવી જવાળાઓથી બળતો નથી. ઘોર કલિયુગમાં જે માણસો શ્રીમહાપ્રભુનું નામ લે છે. તેજ માણસો કૃતકૃત્ય થાય છે, અને કલિયુગ તેમને બાધા કદી શકતો નથી. (૭૦-૭૧) પ્રભુનું નામજ મારું જીવન છે. કલિયુગમાં બીજા કોઇ પણ પ્રકારની ગતિ નથીજ નથી. (૭૨) ભગવદ્ નામના કીર્તનથી જે આર્દ્ર નથી બનતો; તેનું હૃદય વજ્રનું બનાવેલું હૃદય છે જયારે આર્દ્ર થાય છે, ત્યારે નયનોમાં જલ પ્રગટ થાય છે અને રોમાવલી પ્રફુલ્લિત થાય છે. (૭૩) મુહૂર્ત માત્ર કે ક્ષણ માત્ર જે જન શ્રીગોકુલેશ પ્રભુના નામનું કીર્તન નથી કરતો, તેને ઘણી હાનિ થાય છે; મહાશૂન્યતા છે, તે મોહ છે, તે ઘણો ભ્રમ છે. એ પ્રમાણે શ્રીગોકુલેશ મહાપ્રભુના જે સઘળા ભકતો છે, તેઓનું નામ વગેરે તથા ચરણકમલ સંબંધી રજ આદિ પણ જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાનું ઘણું પરાક્રમ દાખવે છે. (૭૪-૭૫) આ પ્રમાણે મહાવીર, શૂરવીરોના મુગટમણિથી જેમનાં ચરણ લાલ થઇ રહેલાં છે, જેમનો યશ શુદ્ધ છે, એવા પુંડરીકાક્ષ હરિ અજિત, સર્વાધીશ, અચ્યુત, જગન્નાથ, ઉત્તમશ્લોક, ગુણસાગર, અપ્રમેય, અનન્ત, અજન્મ, નિત્ય, હૃષીકેશ, ઈંદ્રિયાધીશ, સર્વનિયન્તા, સર્વસાક્ષી, પરમ ભગવાન શ્રીવિઠ્ઠલેશનંદન મહાદયાળુ શ્રીગોકુલાધીશ શ્રીમહાપ્રભુજી અમર્યાદપણે સઘળાં જીવોનો ઉદ્ધાર કરતા, સાર્વભૌમ જહાંગીરની દ્વારભૂમિને શોભાયમાન કરવા લાગ્યા. (૭૬-૭૮½) એવા શ્રીમહાપ્રભુજીના દર્શન કરીને અને શ્રીમહાપ્રભુજીનું પરાક્રમ જોઇને તે તે સઘળા અવતારી તથા અવતારો પરમ વિસ્મિત થયા; અને તેઓ શ્રીમહાપ્રભુને દંડવત પ્રણામ કરવા લાગ્યા, અત્યંત રોમાંચિત થઇ, હૃદયમાં ઘણો જ સંતોષ પામવા લાગ્યા અને 'તમારા માટે આ આશ્ચર્યજનક નથી' —એમ કહેવા લાગ્યા.(૭૯-૮૦)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો ચૌદમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ કૃપા કરે જાહીકુ, તાહીકું વલ્લભ દાન । સેવા વાછલ્ય ભાવકો, તા ઉર મનોરથ ધ્યાન ॥ હવે તરંગ પંદરમો શરૂ થાય છે ॥

હવે શ્રીકલ્યાણ ભટ્ટજી કહે છે કે કૃષ્ણદાસભાઇ, સુંદરદાસ, નાથભાઈ, કેશવદાસ, પુરૂષોત્તમદાસ, ધ્યાનદાસ, વિશ્રામ જલઘરીયા, કલ્યાણજી, શ્રીજીના ભાણેજ મધુસૂદન ભટ્ટ અને તેવા બીજા શ્રીજીના ઉત્તમ ભકતો કે જેમનો શ્રીજીએ કૃપા કરી અમૃતના સમુદ્રથી પણ અત્યંત મીઠી એવી તે લીલામાં અંગીકાર કર્યો છે, તે સૌને હું પ્રણામ કરૂં છું. (૧-૩) એ સમયે જે ભકતો તે તે કાર્ય કરવા શ્રીમહાપ્રભુની પાસે રહયા, તે સર્વમાં પ્રભુ પ્રત્યેનો વાત્સલ્યરસનો સમુદ્ર જ ઉછળી રહયો છે. તેથી શ્રીમહાપ્રભુનું સામર્થ્ય તો જો કે બાધારહિત, અતુલ અને અનન્ત છે, તો પણ વાત્સલ્યવશતાથી આ સામર્થ્ય તેમની નજરમાં આવતું નથી. વળી જહાંગીર અને તેના લોકો શ્રીમહાપ્રભુજીનું કશું અનિષ્ટ કરી બેસે, એવી શંકા તેમના મનમાં થઇ હતી; ૪૫

૪૬ કેમકે મ્લેચ્છોનો એ રાજા અધમ સંન્યાસીનો પક્ષપાતી હતો; તેથી તે ભક્તોએ પ્રભુને સલાહ આપી કે "તુલસીમાલાથી શોભાયમાન કંઠવાળા, ઊર્ધ્વપુણ્ડ્ર તિલકથી શોભાયમાન અમારા પ્રાણનાથ એવા આપને જોઈને તે સમ્રાટ તે તે વાત કહે ત્યારે અત્યંત બુદ્ધિમાન આપે આ રીતે કહેવું, બીજી રીતે નહિ" (૪–૮) શ્રીગોકુલાધીશજી ભગવાને તો મંદ સ્મિત કરતાં તેમનું સમાધાન કર્યું કે આમાં તમે ચિંતા ન કરો; પ્રભુ સ્વયં શુભ જ કરશે. (૯) હું જાણતો નથી કે તે સમય કેવો હશે? તેઓ મને શું કહેશે? હું તેમને શું કહીશ? તેથી "તમારે આમ જ કહેવું" એવી તમારી શિખામણનો કોઇ અર્થ નથી. (૧૦૩) આ પ્રમાણે શ્રીમહાપ્રભુજી રાજદ્વાર પર બિરાજમાન છે, ઇશ્વરના ઇશ્વર છે તો પણ મનુષ્યરૂપ ધર્યું છે. તેથી મનુષ્યલીલાની માધુરીના સમૂહને વરસાવી રહ્યા છે. ત્યાં સઘળા જગતને જાણે પોતે શોભાવાળું કરી રહયા છે, આર્દ્ર બનાવી રહયા છે, બધાંને અત્યંત જાગરણ કરાવી રહ્યા છે. ચમત્કારિક કરી રહ્યા છે. હાસ્યથી પ્રફુલ્લિત કરી રહ્યા છે કેટલાકને તો વશ કરી રહ્યા છે, કેટલાકને તો લીમડા જેવા કડવા બનાવી રહયા છે કેટલાકને શ્રીમહાપ્રભુમાં પ્રેમ લાગી ગયો છે, તેથી તેમના વિના બધું જ કડવું લાગે છે. કેટલાકને ચંચળ બનાવી દીધાં, કેટલાકને શોભાયમાન કરી દીધા અને કેટલાકને નમાવી રહયા; કેટલાકને તો અત્યંત ઉત્કંપિત કર્યા, કેટલાકને તો મંગલરૂપ બનાવ્યા, તો કેટલાકને દાસ બનાવ્યા. (૧૧–૧૩) અને ત્યારે અસંખ્ય રજપૂતોની સાથે હરિદાસ તોવરજી જે આ મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી જહાંગીરના આશ્રિત હતા, તે તથા બીજા અનેક લોકો, રાજાઓ અને શૂરવીરો– જેમનો શ્રીમહાપ્રભુમાં ભક્તિભાવ હતો, અને જેઓનું મન પ્રભુના ગુણસમૂહથી હરાયેલું હતું, તેઓ સર્વ શ્રીમહાપ્રભુનું ઉછળતા પ્રેમથી દર્શન કરવા લાગ્યા. (૧૪–૧૫) અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી રાજા અત્યંત ઉગ્ર છે અને વળી તે નીચ સંન્યાસીનો પક્ષ કરે છે; જ્યારે હજારો અબજ અમારા પ્રાણ જેના ચરણરજના કણ પર ન્યોચ્છાવર કરી નાખીએ, એવા પ્રાણનાથ શ્રીજી તો કેવલ ધર્મપરાયણ જ છે, સત્ય પ્રતિજ્ઞા-વાળા છે, પરમ સુકુમાર છે, સુખના સાગર છે. એવા શ્રીમહાપ્રભુજીનો જહાંગીરની સાથે જ્યારે સંવાદ થાય, ત્યારે ભગવાન અસારસંસારના ઉત્કર્ષરૂપ, શોભારૂપ, મંગલસમૂહરૂપ, સૌંદર્ય અને માધુરીરૂપ, લક્ષ્મીરૂપ, પ્રાણરૂપ મણિના આધાર, માખનરૂપ કોમલ સારરૂપ અને જીવનરૂપ જે શ્રીગોકુલનાથ છે તેમની રક્ષા કરે. એ પ્રભુની રક્ષાથી જ આ ભવસાગરની અને અમારી સર્વની રક્ષા થશે. (૧૬–૧૯) મ્લેચ્છોના ચક્રવર્તી બાદશાહ જહાંગીર નીચ સંન્યાસીનો પક્ષ કરીને, અને સદ્ધર્મથી વિમુખ થવાથી, પોતાના અતિશય મંદભાગ્યથી કે અમારા પ્રબલ પાપ સમૂહથી કે આ ચૌદ લોકના મંદભાગ્યના વિસ્તારથી શ્રીમહાપ્રભુને પ્રતિકૂલ એવું મનમાં કંઇક વિચારે, કંઇક બુરું કરે કે કહે તો તેને તથા તેના સગાસંબંધી લોકોને સત્વર યમ-
લોકમાં પહોંચાડી દઈશું. (૨૦–૨૨) પણ આટલાથી શું થશે? અમારું આ દુઃખ નિવૃત્ત થશે કે નહિ? શ્રીગિરિધારીજી ૪૬
આ દુષ્ટ સંન્યાસીને દૂર કરે એ ઉચિત છે અથવા તો શ્રીમહાપ્રભુના પ્રયત્નોથી, ભક્તસમાજના ભાગ્યથી

૪૭ અથવા રસસાગર શ્રીમહાપ્રભુની પ્રગટેલી સ્વરૂપ માધુરીથી તે શક્ય બને. (૨૩–૨૪) અથવા મ્લેચ્છ રાજા જહાંગીરના બલિષ્ઠ પ્રેમથી તે શક્ય થાય. ગુણવાન, સુંદર, ધર્મપરાયણ, બુદ્ધિમાન, નિર્મળ, સર્વસુખકારી, મંગલરૂપ શ્રીમહાપ્રભુમાં તે જહાંગીર પણ પ્રેમવાળો નથી એવું નથી. આ પ્રમાણે તે બધા પરસ્પર વિચાર કરીને ઘણા પ્રકારે પરસ્પરનું સમાધાન કરવા લાગ્યા. (૨૫–૨૬) આમ સ્વયં પરસ્પરના બળને વધારવા લાગ્યા. પ્રેમથી વારંવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યા, ઘણા પ્રકારે વારંવાર ન્યોચ્છાવરી કરવા લાગ્યા. એવા સુંદર સમયે, ચક્રવર્તી જહાંગીરના ઘરની પાસે, શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રકાશી રહયા છે, એમ સાંભળીને અતુલ પ્રતાપથી ઉછળતો મહાસેનાપતિ આસફખાન પોતાને ઘેરથી દોડીને સામે આવ્યો. તે હૃદયમાં ઉછળતા કરોડો પ્રેમસમુદ્રનાં આવર્તનોમાં ડૂબતો આગળ ચાલતો હતો, તેને શ્રીમહાપ્રભુના ગોધૂ નામના દાસે જોયો અને તેને સાવધાન કર્યો. (૩૨–૩૪) ત્યારે પ્રાણનાથજીના શ્રીમુખચંદ્રમાને પ્રેમથી નિરખીને તેને અત્યંત હર્ષ થયો. આસફખાને પોતાના હૃદય પર હાથ મૂક્યો. (૩૫) તે વખતે દર્શનમાં વિઘ્ન પડશે, આ ભયથી તેણે દંડવત્ પ્રણામ ન કર્યા. આસફખાને પ્રાણનાથની આગળ નયનથી જ કંઈક પ્રણામ કર્યા કારણકે ઇચ્છા શક્તિ તો પ્રથમથી જ તે તે કાર્યને પ્રેમથી કરવાની ઇચ્છા રાખતી હતી, પણ પ્રભુતાશક્તિ તે છુપાવીને હર્ષને જ છુપાવી દે છે. (૩૭–૩૮) શ્રીપ્રાણનાથજીએ આ સમયે ઉપયોગી તે તે કાર્ય કરવા માટે, પોતાના લોકોના મનોરથસમૂહને પૂર્ણ કરવા માટે, આ અવસરમાં આસફખાનને પ્રણામાદિ કરવાનો અવકાશ ન આપ્યો. આ બતાવે છે કે તેથી જ આપના કૃષ્ણદાસ, નાથજીભાઈ આદિ ભક્તોએ ત્યારે ત્યારે તે સમયે તે તે સેવા કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત કર્યો. (૩૯–૪૦) તેથી જ પ્રભુએ જે જે કામ વિચાર્યું છે તે માટે આસફખાને દેશપતિને અને તેના સેવકોને અનુકૂલ કરવાની ઇચ્છાથી, દેશપતિની પાસે તેના મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો. શ્રીપ્રાણનાથજી તો તેના દ્વાર પર જ બિરાજ્યા. તેમના બિરાજવાથી જ સઘળા દ્વારપાલના તેમ જ બીજા લોકોના પ્રબલ દોષો દૂર કરવાની ઇચ્છા કરી; તેથી જ કંઇક વિલંબ કર્યો. તેથી એ ભક્ત આસફખાન તો પ્રભુને ત્યાં છોડી પોતાના કાર્ય માટે અંદર ગયો, અને તેણે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી જહાંગીરને શ્રીમહાપ્રભુના પહેલાં વર્ણવેલા મધુર આગમનની વાત કરી. (૪૧–૪૩½) અત્યંત શુદ્ધ હૃદયવાળો શ્રેષ્ઠ ભક્ત તે જહાંગીર પોતાના બંને કાનથી પ્રાણનાથની પધારવાની મહામધુર લીલાનું પાન કરી, પ્રભુને માટે હૃદયમાં ઉછળી રહેલા પોતાના અત્યંત પ્રેમને છુપાવી, દુષ્ટ સંન્યાસીના ત્રાસના ડરથી શ્રીજીને લેવા સામે ગયો નહિ. (૪૪–૪૫) મારા ઉપર આટલી કૃપા કરી, આ વિચારથી હૃદયમાં ઉછળી રહેલા જે સાત્ત્વિક ભાવ છે તેમાં સ્તંભભાવ અત્યંત વધી ગયો, તેથી જ જાણે કે ઉઠી ન શક્યો. શ્રીમહાપ્રભુજી પોતાની ઇચ્છાનુસાર બહારવાળા સઘળા જીવોનો ઉધ્ધાર કરી, પછી અંદરવાળા જીવોના ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા ૪૭ કરી. (૪૬½) ત્યારે આસફખાનના કોઈ દાસે મ્લેચ્છચક્રવર્તીના ભવનમાંથી બહાર આવીને. હાથ જોડીને, વિનયથી વિનંતી

કરી, "હે મહાપ્રભુ, આપ હવે રાજભવનની ભીતર પધારી મધુર પ્રકાશથી પાવન કરો" આ વિનંતી સાંભળી, શ્રીજી ભીતર પધાર્યા. તે વખતે આપશ્રીની સાથે ચાલતા મધુસૂદન ભટ્ટ, પણ અંદર જતા હતા, તેમને મ્લેચ્છ રાજાની મર્યાદાના અનુરોધથી જે મૂર્ખ દ્વારપાલે રોકયા; ત્યારે તે દ્વારપાલના વચનને શ્રીમહાપ્રભુજીએ સ્વમુખારવિંદના વચનથી નિવાર્યું. (૪૭-૫૦)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો પંદરમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ પંથ, દ્રઢ સ્નેહકો, પાતિવ્રત જુત ટેક ! વાછલ્ય મનોરથ ભાવ વિનુ । ઓર નભાવ વિશેક ॥ હવે તરંગ સોળમો શરૂ થાય છે ॥

ભગવાન શ્રીગોકુલાધીશજી જહાંગીરના રાજભવનમાં પ્રવેશ કરીને, તેના ગુઢ ભાવ જાણી અત્યંત પ્રસન્ન થયા. તેના તે તે ગુણોનો અંગીકાર કરીને તથા તેના ઉત્કટ દોષોને અવગણીને, દેશપતિને મળવાની લૌકિક રીત પ્રમાણે, તે પરમ કરુણાસાગરે પોતાના ભાણેજ મધુસૂદન ભટ્ટના હાથે સુંદર પવિત્રા, બે નારિયેળ અને નવ રૂપિયા યવનેશ્વરને આપવાની ઇચ્છા કરી અને મનોહર આશિષ પણ આપી. (૧-૩½) ત્યારે સારંગદેવ નામના રાજાએ ઘણા આદરથી તે બધી વસ્તુઓ લઇ દેશપતિને અર્પણ કરી. તે દેશપતિ તો દુષ્ટ સંન્યાસીના સંગથી ઉદ્દ્ભવેલા અનેક અપરાધોથી અત્યંત લજ્જા પામતો હતો અને આપશ્રીના ક્રોધથી ડરતો હતો. વળી એ રીતે પશ્ચાતાપરૂપ સમુદ્રના આકાશ સુધી ઉછળતા ઊંચા તરંગોમાં તે સમ્રાટ એવો ડુબી ગયો કે એમાંથી માથું ઊંચું કરવા માટે પણ સમર્થ ન થયો. (૪-૬½) બ્રહ્માશિવાદિને પણ દુર્લભ એવા શ્રીમહાપ્રભુનાં દર્શન પ્રાપ્ત કરીને, એ રીતે કેવળ કૃપાથી થયેલી પોતાના ઘરમાં પધારવાની ઇચ્છાનો અનુભવ કરીને, પવિત્રાદાનને બહાને પોતે પવિત્ર થયો છે એમ વિચારીને, બે શ્રીફળના દાનને બહાને ચતુર પુરૂષને જાણવા યોગ્ય આલોક અને પરલોકનું દાન મને કર્યું છે, એમ વિચારીને, તથા નવ રૂપિયાના સુંદર દાનને બહાને અવિનાશી અલૌકિક મહાવિધિનું દાન પ્રભુએ કર્યું છે એમ ધારીને (૭-૧૦) "હું તો બધી રીતે અત્યંત અયોગ્ય છું, છતાં મને શ્રીજીએ આશીર્વાદ પણ આપ્યો છે" એ વિચારીને, જેમાં વિસ્મયના, હર્ષના, લજ્જાના સમૂહથી પશ્ચાતાપ વધી રહયો છે, પ્રેમસમુદ્રના હજારો કરોડ તરંગો, ભમરોના ઉછાળાથી જે મનોહર છે. જે પોતાના જન્મની સફળતાના ભાવના વિચારથી સુંદર છે, જે પોતાના ભાગ્યાદિના ધન, શરીર, ઘર, નેત્રના પ્રભુત્વના ગુણો અને ગૌરવાદિથી પોતાની અને અન્યની સઘળી વસ્તુઓને સાર્થક કરે છે. (૧૧-૧૩) જેમાં રાજની નિર્મર્યાદ, અખંડિત કૃપાસમૂહની વિશેષ ભાવના છે, જેમાં રોમહર્ષ, ધ્યાન, ચિંતન, સ્તંભાદિ અનેક સાત્ત્વિકભાવ ઉપજયા છે, જેમાં રાજની સુંદરતા, ઉદારતા, ઉન્નતતા, ગંભીરતા આદિ ભાવના જ વિશેષ સુંદર છે, ચતુરજન પણ જેનો મનથી સ્પર્શ પણ ન કરી શકે, એવી કોઇ અનિર્વચનીય અવસ્થા દેશપતિએ પ્રાપ્ત કરી. (૧૪-૧૬) લાંબા સમય પછી તે સમ્રાટ લોકાતીત ભાવ અવસ્થામાંથી જાગ્રત થયો પણ શ્રીજીના શ્રીમુખકમલની જે લક્ષ્મી છે, ચંચલ ભ્રુના જે વિલાસ છે ગાલની જે ઉચ્છલિત કાંતિ છે, દંતપંકિતની નિર્મર્યાદ પ્રસરી રહેલી ચાંદનીના જે સમુદ્ર છે, વિદ્રુમને પણ જીત્યા

૪૯ હોય એવા અધરથી પ્રગટેલા જે સરસ્વતીના પ્રવાહછે, મણિ જડિત કુંડલમાંથી ઉદિત થઇ રહેલો જે કરોડ સૂર્યનો પ્રકાશ છે, મણિ, મોતી, તુલસીમણિમાલામાંથી પ્રગટેલી જે માધુરી છે, ચક્ર, કમલ, શંખ, ગદારૂપ મુદ્રા ઓધારણ કરવામાં જે ચાતુરી અને અષ્ટમીના ચંદ્રની શોભા જેણે જીતી છે એવા શ્રીમસ્તકની કાંતિનો જે સમૂહ છે, કુમકુમ ચંદન લગાડેલા સુંદર ઉર્ધ્વપુણ્ડ્રની જે ઉત્કટ શોભા છે, ભાલ પ્રદેશને શોભાયમાન કરતી અત્યંત સૂક્ષ્મ કાજળ રેખાની જે કોમળતા છે, મનોહરતા છે, ચંચલ કેશની ઉદિત થઇ રહેલી જે યમુનાજીના પ્રવાહસમૂહની શ્યામ કાંતિ છે, લોકાતીત વિલાસથી શોભાયમાન સુંદર શ્વેત પાઘના જે કિરણ-સમૂહ છે. (૧૭-૨૨) મુખરૂપ કમલ પર ભમરાની પંક્તિરૂપ મૂછના ઉદિત થઇ રહેલા જે વિલાસસાગર છે, વક્ષસ્થલમાં વિલાસ-વાળા મુકતાહારમાંથી પ્રગટેલી ગંગાની જે ઉજ્જવલ કાંતિ છે, પદકના મણિમાંથી ઉદિત થઇ રહેલી જે લાલ વર્ણની ટશરો છે, તથા ભુજદંડરૂપ કાચના કળશની અંદર રહેલા ચંચલ વીરરસના કે ધીરતાના સમુદ્રનાં આકાશને સ્પર્શતાં શોભાસમૂહરૂપ મહાખડ્ગથી જાતે જ કલ્પવૃક્ષના નવીન કોમળ સઘળા પાંદડાં પર અત્યંત વિજય મેળવવાથી, સર્વ પ્રકારથી ઉછળી રહેલા વીરરસના એવા સ્વભાવથી જ અત્યંત મનોહર, ચંચલ, સુંદર મણિ જડિત દિવ્ય આંગળીરૂપ સુંદર કમરપટાથી જેની કમર બાંધી છે એવો જે વીરરસનો સમુદ્ર અંગુલિરૂપ વીર પ્રબલ છે, એવા શ્રીજીના શ્રીઅંગોથી અત્યંત ઉછળી રહેલા સુંદરતા રૂપ અમૃતના અબજો સમુદ્ર છે. (૨૩–૨૮) જે અમૃતસમુદ્રના વિજય સંબંધી હર્ષના ભારથી પ્રગટેલી પુષ્ટતાથી શોભાયમાન જે સ્વાભાવિક મનોહર મંદહાસ્ય છે, કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોથી જેને ભમરાઓના સમૂહને આકર્ષ્યા છે. એવા જે શ્રીઅંગાગરાગ, ભૂષણ, વસ્ત્ર, શ્રીમુખરૂપ કમલની સુગંધી છે. (૨૯–૩૦) તથા કુલાચલ પર્વતોમાંથી મેળવેલા અગણિત દેવોના આચાર્યની બુદ્ધિ સ્ફુર્તિ અમૃતસમુદ્રના સમૂહને પણ જીતે એવી રસલીલાના કરોડ સમુદ્રથી જે સભર છે. સ્થિર સુંદર મેરુ પર્વતને પણ વાળથી ઝાલીને (બળજબરીથી તે આ સ્વરૂપના ચરણકમલને શરણે લઈ જઇને, સંભ્રમ હર્ષના ગંભીર, અપાર, અસંખ્ય અમૃતસમુદ્રની દિનરાત અત્યંત વર્ષા કરીને, ઉદ્ધતસમૂહને ભવાંના વિલાસથી ક્રોધથી કપાળ પર ભવાં ચઢાવીને વેગથી દંડ આપીને તથા સઘળા પુરૂષાર્થના શિર સંબધી મણિગણના કિરણોથી લાલ થઇને રહેલી ચરણરજથી, મંદહાસ્યથી જ પોતાના કૃપાપાત્રને મેરુથી, સત્યલોકથી, તેવા તેવા વૈકુંઠથી પણ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ પદ પ્રાપ્ત કરાવીને (૩૧–૩૪½) સઘળા ચક્રવર્તીઓ શ્રીમહાપ્રભુને નમન કરવાને પણ યોગ્ય નથી, આ વિચારીને બ્રહ્માદિને પણ સદા અત્યંત દુર્લભ જે દૃષ્ટિ છે એવી દૃષ્ટિથી જેને મહાશૂરવીરોના સમૂહને તૃણસમ કર્યા છે. (૩૫–૩૬) જે સર્વત્ર નિરંતર સર્વોપર બિરાજમાન છે એવા સ્વરૂપના પલ્લવમાં નિરંતર ઉછળી રહેલો જે પ્રકાશ છે. જેના હૃદયમાં સઘળા ભુવન બિરાજમાન છે, અત્યંત દુઃખથી થનારા કાર્યને સિધ્ધ કરવા માટે જેણે કમર દૃઢ કસી છે. ૪૯
આજ્ઞાપ્રાપ્તિના વિલંબથી જ જે વિલંબ કરે છે, તે તે અનુભાવસમૂહથી જેના ચરણકમલની રજકણિકા સેવાયેલી છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીના

સ્વરૂપ સંબંધી કયાંય પણ ન રોકવામાં આવેલો (નષ્ટ ન થયેલો) અનુભવ છે. (૩૭–૩૯) શરદઋતુના ચંદ્રમાની સુંદર, અત્યંત ચંચલ ચાંદનીના ગર્વસમુદ્રને જેણે તૃણ જેવો કર્યો છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીનો યશ અત્યંત દુષ્ટના હૃદયની મલિનતાને શુભ કરે છે. (૪૦) જેનામાં અત્યંત, અપાર, અગાધ નિર્દોષતાના દ્વીપ છે, જેણે પોતાનામાં સઘળા ભુવન ડુબાવ્યા છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજીના તે તે ગુણસાગર છે અને શ્રીજીના જમણા શ્રીહસ્તમાં બિરાજમાન, ત્રણે કાળમાં મંગલ કરવાવાળી ત્રણ રેખાનો જે મનોહર સ્વસ્તિક છે. (૪૧–૪૨) ગુઢ રસદાનની કીર્તિને ફેલાવતી જે જવરેખા છે, રસિક સુંદરીઓના તાપને હરનારી, ભકતોમાં આનંદદાયક જે કમલરેખા છે, ધર્મના ચારે ચરણની સ્થાપના કરી રહેલી ગાયના પગની જે ચાર રેખા છે અને અપરાધસમૂહના છેદનમાં ચતુર એવી જે સુંદર ચક્રરેખા છે, તે તે પાપ સમૂહનું નિવારણ કરતી જે મનોહર દંડરેખા છે તથા શ્રીજીના ડાબા શ્રી હસ્તમાં બિરાજમાન જે લૌકિક રૂપ, રસ, સ્પર્શ, ગંધાદિ નામવાળા વિષયોને બળજબરીથી ખંડન કરનાર મનોહર પંચબાણ રેખા છે. (૪૩–૪૫૩/૪) અલૌકિક મધુર, અમ્લ, કટુ આદિ રૂપ શ્રેષ્ઠ રસોનું દાન કરતી જે ષટકોણ રેખા છે. તથા પોતાના સઘળા ભકતોની ત્રણે કાળમાં કાલ, કર્મ, સ્વભાવથી રક્ષા કરતી, શ્રીજીના હર્ષનું દાન કરતી જે ત્રિકોણ રેખા છે. પુષ્ટિમાર્ગીને વેગથી ચારે પુરુષાર્થો આપવામાં ચતુર એવી બિરાજમાન જે ચતુષ્કોણ રેખા છે. (૪૬–૪૮) લોકાતીત વાંછિત ફલની વર્ષા કરી રહેલી જે કામવલ્લી રેખા છે, તાદશ મોહની વૃદ્ધિ કરનારી જે મોહવલ્લી રેખા છે, શ્રીજીના જમના ચરણકમલમાં રસવતી સુંદરીઓના તાપને હરનાર તથા સઘળા ભકતોને અત્યંત શીતલ કરનારું જે કમલનું ચિન્હ છે. (૪૯–૫૦) નિજ જમના પાપ રૂપ પર્વતસમૂહને કાપનારી મનોહર જે વજારેખા છે, ભકતોના અંતરાય રૂપ પર્વતોનું ચૂર્ણ કરનારી જે ગદાની રેખા છે. પોતાના દાસના મંગલ કારણ રૂપ જે પતાકાસહિત શ્રેષ્ઠ તોરણ રેખા છે, અને દૂરથી જ ભકતોના શત્રુના મર્મને બાંધી છેદ કરી રહેલી પરમ શોભાથી મનોહર ગુણસહિત જે ધનુષની રેખા છે. (૫૧–૫૨૩/૪) અને રસિક સુંદરીના મનને વશ કરવામાં ચતુર જે નાગવલ્લીની રેખા છે, શ્રીજીના ડાબા ચરણમાં બિરાજમાન, સઘળા સ્વજનોને નિર્ભય કરીને નિવાસ કરાવતી અત્યંત સુંદર, દિવ્ય ધજાની જે રેખા છે, વિષયરૂપ ખાડામાં પડતા પોતાના ભકતોના ચિત્તરૂપ હાથીને બલાત્કારથી રોકી રહેલું અત્યંત સુંદર અંકુશનું જે ચિન્હ છે. (૫૩–૫૫) આઠે દિશામાં રહેતા ભકતો પ્રતિ અષ્ટ મહાસિદ્ધિનું દાન કરી રહેલા આઠ પાંદડીવાળા મનોહર રસાત્મક કમલની જે રેખા છે. ત્રિલોકવાસી સુંદરવરના વિજય સંબંધી કીર્તિસમૂહને સ્પષ્ટ પ્રગટ કરતું જે જવનું ચિન્હ છે, તે ભકતોના શત્રુઓના મસ્તકને કાપવામાં અત્યંત ચતુર બિરાજમાન જે સદુર્શનનું ચિન્હ છે. (૫૬–૫૭૩/૪) તથા ભકતોને દાન કરવા માટે લાખો અમૃતસાગરથી નિરંતર પૂર્ણ મનોહર મંગલ કલશનું જે ચિન્હ છે, ભકતજનોના ચિત્તમાં પ્રિય પ્રભુને મળવાની અધિક ઉત્કંઠારૂપ લોકાતીત કામને પ્રાપ્ત કરાવતું જે પુરુષનું ચિન્હ છે પ્રથમ કહેલા શ્રીજીના શ્રીઅંગ સંબંધી સૌંદર્ય, અનુભાવરેખાદિ છે ૫૦

૫૧ તેનાથી ઉચ્છલિત થઈ રહેલી સર્વોપર બિરાજમાન જ પ્રગલ્ભતા છે તેનાથી સર્વ રીતે અભિભૂત થયેલો તે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી જહાંગીર શ્રીમહાપ્રભુની સામે જોવા તો સમર્થ ન થયો, એટલું જ નહિ તેમને પ્રણામ કરવા અને નિવેદન કરવા પણ સમર્થ ન થયો. (૫૮–૬૧) તો વિશેષ નિવેદન કરવા માટે, આગળ ઉઠવા માટે, હાથ જોડવા માટે કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકે? તેમાં નિર્મર્યાદ કૃપાદૃષ્ટિની વર્ષા કરી રહેલી શ્રીમહાપ્રભુની દૃષ્ટિથી જ જેણે યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ છે. એવો તે દેશપતિ ઉચ્છલિત થઈ રહેલા પોતાના ભાવોને છૂપાવતો, મ્લેચ્છાધીશ સંબંધી ભાવને પ્રગટ કરતો, શ્રીમહાપ્રભુની કૃપાની ઇચ્છા કરતો ગૂઢ અર્થવાળા શ્લિષ્ટ વચન કહેવા લાગ્યો. (૬૨–૬૩) ॥ મહદ પંથ પર ચિત ધરે, કરે મહદકી આશ। શ્રીગોકુલનાથ કૃપાળુ હે, પૂરણ કરે તો આશ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો સોળમો તરંગ પૂરો થયો ॥

મહદ પંથે નિર્દોષ ખતિ, દીન ભાવ જુત ટેક । અનન્ય રસિક મન વૃત સદા, વાછલ્ય વિતર્ક અનેક ॥ હવે તરંગ સત્તરમો શરૂ થાય છે. ॥

"આપ બહુ જલ્દીથી પધાર્યા" એ પ્રમાણે દેશપતિએ કહ્યું ત્યારે તે સાંભળી, શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્લેષથી જવાબ આપ્યો કે 'અમે સુખપૂર્વક આવ્યા છીએ.' પછી તે પરમ બુદ્ધિમાન જહાંગીરે હર્ષને છુપાવીને કૃત્રિમ ગુસ્સાથી આ પ્રમાણે કહ્યું કે આપે મારી આજ્ઞા નથી માની; તથા મથુરાદિમાં નિવાસ કરતા અમારા સઘળા અધિકારીઓ, સેનાપતિ તથા સાર્વભૌમ યતિની આજ્ઞા આપે માની નથી, ધર્મપરાયણ એવા આપને માટે એ ઉચિત છે કે સંન્યાસીનું વચન માની, તુલસીની માળા આપ ધારણ ન કરો. (૧–૪) ભગવાન શ્રીજીએ તો તે દેશપતિનું શ્લેષ વચન સાંભળીને તેના પર ક્રોધ ન કર્યો; પરંતુ કહ્યું કે બીજાના વચનથી, તમારા વચનથી કે દુષ્ટ સંન્યાસીના વચનથી ઉચિત વસ્તુ તો અમે જાતે જ સર્વ માનીશું, શ્રુતિસમૂહને; પુરાણસમૂહને શ્રેષ્ઠ સ્મૃતિ અને આગમસમૂહને, શાસ્ત્રોને, સંહિતઓને રામાયણ, ઈતિહાસ આદિ શ્રેષ્ઠ મુખ્ય ગ્રંથોની દૃષ્ટિએ જે અત્યંત અનુચિત લાગે, તે તુલસીમાલાદિનો ત્યાગ તે અતિ દુષ્ટ સંન્યાસીના વચનથી અમે કેવી રીતે કરીએ? (૫–૮) જે અમારો સર્વ શુભકારી સનાતન ધર્મ છે, તેનો ત્યાગ કેવી રીતે થાય? કોઇએ પણ તેનો ત્યાગ કર્યો છે? અત્યંત પતિવ્રતા પત્નીનો ત્યાગ કોઇ શા માટે કરે? ચતુર્થ સંન્યસ્ત આશ્રમનો અંગીકાર કરતી વખતે સદા ધારણ યોગ્ય યજ્ઞોપવીતના ત્યાગનો ઉપદેશ શાસ્ત્રમાં કહ્યો છે, પરંતુ તે તુલસીનાલાનો ત્યાગ કરવાનું કદી પણ કહ્યું નથી. (૯–૧૦૩) પછી અમૃત પર પણ વિજય મેળવે તેવાં શ્રીજીનાં વચનામૃતોથી, કૃપારસના સમૂહથી ભરેલી કૃપાદૃષ્ટિથી અને મંદહાસ્યથી જેની યોગ્યતા વધી છે તેવો નિરંતર આશ્વાસન પામતો; ઘણીવાર અભિષેક કરાયેલો અને અત્યંત પ્રોત્સાહન પામતો, શ્રીમહાપ્રભુદ્વારા લોકોમાં પોતાનો નિગુઢ આશય સ્પષ્ટ કરવા માટે જેણે તેવી પ્રગલ્ભતા પ્રાપ્ત કરી છે, અને ક્રોધથી જનું માથું નમી ગયું છે, એવો તે દેશાધિપતિ લજ્જાના ભારથી શ્રીમહાપ્રભુને જોવામાં સમર્થ ન થયો અને સદ્બુદ્ધિમાન ને અંતરમાં ગૂઢ પ્રેમવાળા તેણે શ્રીજીને વિનંતી કરી કે જો વાત એમ છે, તો અમે મથુરામાં ૫

૫૨ પ્રાર્થના કરી હતી ત્યારે સંન્યાસીનું ધર્મવાળું વચન અમે કદાપિ ઉલ્લંઘન નહિ કરીએ, તેવા અર્થવાળું વચન આપે શા માટે ત્વરિત લખી આપ્યું હતું? (૧૧-૧૬) એ પ્રમાણેનું તે દેશપતિનું ગૂઢ વિનયી વચન સાંભળીને, તેના ગૂઢ આશયને હૃદયમાં ધારણ કરીને શ્રીજી પ્રસન્ન થયા અને ભાવને ગ્રહણ કરનારા, કૃપાના સાગર, દોષોની ઉપેક્ષા કરનાર શ્રીજીએ જરા પણ ક્રોધ ન કર્યો. નિર્મર્યાદ અમૃતના સાગર વડે તે સઘળી સભાને અંતરમાં તેમજ બહાર આર્દ્ર કરતા, પ્રફુલ્લિત કમલ જેવા મનોહર નયનવાળા પ્રિય શ્રીજીએ જણાવ્યું. (૧૭-૧૮) કે ત્યારે અમે એવું સમજેલા કે સંન્યાસી તો અમને હંમેશા સર્વપ્રકારે વિવિધ પ્રકારનો ધર્મનોજ ઉપદેશ કરશે, તેથી તે સંન્યાસીના ધર્મવાળા, સદા હિતકારી વચનનો કદી પણ ત્યાગ નહીં કરીએ, એવા અર્થવાળો પત્ર ત્યારે અમે લખ્યો હતો, પરંતુ એ સંન્યાસી તો ધર્મનો ઉપદેશ નથી આપતો, પરંતુ તુલસીમાલાદિના ધારણરૂપ ભગવદ્ધર્મના ત્યાગરૂપ પાપનો જ સદા ઉપદેશ કરે છે, તેથી તે સંન્યાસીના અધર્મરૂપ વચનને અમે માન્યું નથી. (૧૯-૨૦) શ્રુતિ, આગમ, સ્મૃતિ, સદાચાર, પુરાણ, ઇતિહાસરૂપ પ્રમાણને અનુકૂલ તેમાં ક્યાં લેશ પણ દોષ છે? આ પ્રમાણે મ્લેચ્છપતિના વચનને તૃણના ચૂર્ણ જેવું માની શ્રીજીએ સિંહરાજ જેવી ગર્જના કરી ત્યારે હાથી, ઘોડા અને માનવરત્નના સ્વામી, સૂર્યથી પણ પ્રગલ્ભ તેજવાળા, ક્રૂર દંડદાતા, સમસ્ત ભૂમંડલના ઇન્દ્ર જેવા જહાંગીરથી ડરી રહેલા, જે બળ, સંપત્તિ આદિથી તે દેશપતિના સમાન તેના પુત્રો, યવન સેનાપતિ, રાજા, રાજપુત્ર તથા તેવા તેના સેવકો, મોટા રાજા અને મોટા સેનાપતિ, તે તે દેશોના પતિ, સેનાસમૂહના સ્વામી શ્રેષ્ઠ મંત્રી, તે તે કાર્યના અધિકારીઓ અને હમેશાં સર્વત્ર તેની નિકટના કૃપાપાત્ર છે. (૨૧-૨૮) તેઓ તથા અનેક પ્રકારની સેવા કરનારા, તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી અનેક વિભૂતિવાળા, અને તે દેશપતિની સાથે એકાંતમાં વિરાજતી તેની પ્રાણપ્રિય નૂરમહલ તેનો ભાઇ અને તેના પિતા-તેઓ સઘળાં વિસ્મયરૂપ મહાસાગરના સમૂહમાં, બહાર ન નીકળી શકાય તેમ ડૂબવા લાગ્યાં. (૨૯-૩૦) તથા તેમનામાં વાત્સલ્યભાવ પ્રગટ થઈ રહ્યો. શ્રીમહાપ્રભુ દેશપતિ સાથે હઠ ન કરે અને મોટેથી ગર્જનાપૂર્વક ન બોલે તેમ કરવા તેમની ઇચ્છા થઇ. પરંતુ પ્રિય ભગવાન મહાવીર શ્રીમહાપ્રભુજી તો તે સઘળાની સામે ન જોતાં, તેમનો નિરાદર કરીને, કેવલ તે મ્લેચ્છપતિની સાથે સદ્ધર્મની સ્થાપના કરનારી અનેક પ્રકારની વાતો કરવા લાગ્યા, જે દ્વારા અત્યંત ગૂઢ ભાવવાળો મ્લેચ્છપતિ મનમાં ઘણો જ પ્રસન્ન થયો. (૩૧-૩૩) અને બહુ પ્રકારે પ્રભુને પ્રણામ કર્યા, અત્યંત કંપવા લાગ્યો, ઝાંખો પડી ગયો અને નિર્મર્યાદ અપાર હાસ્યરસના સાગરમાં નિમગ્ન થઇને શ્રીમહાપ્રભુના એવા આદરભાવને પ્રાપ્ત કરી, પોતાના જન્મને સફલ માની, તેણે શ્રીમહાપ્રભુના ધર્મનો ઘણો આદર કર્યો, એ સમયે મૂર્ખ, અંતરનો દુષ્ટ, કુટિલ, પાપી તથા અસુર સંન્યાસીનો પક્ષપાતી સારંગદેવ નામના રાજાએ ૫૨ શ્રીમહાપ્રભુ પ્રત્યે મ્લેચ્છપતિનો ક્રોધ વધારવાની ઇચ્છાથી શ્રીજીને કહ્યું કે મ્લેચ્છપતિની સાથે આવી હઠ કરવી ઉચિત નથી.

૫૩ (૩૪-૩૭½) આ સાંભળીને મહાસેનાપતિ ભક્ત આસફખાને તે પાપી સારંગદેવને ધમકાવતાં કહ્યું કે "તે દુષ્ટ સંન્યાસીનો નાશ કરી, અત્યંત પ્રિય ધર્મની સ્થાપના કરી રહેલા પુરૂષશ્રેષ્ઠ શ્રીવિઠ્ઠલનંદન શ્રીગોકુલાધીશજીનો આ મ્લેચ્છપતિની સાથે, અમૃત પર પણ વિજય મેળવે તેવો, ત્રણે જગતને પાવન કરનાર, સર્વ લોકોનું મંગલ કરનાર, પરમ સુખદાયક, કલિયુગ સંબંધી પાપનો નાશ કરનાર મનોહર સંવાદ થઇ રહયો છે, તેમાં અત્યંત ક્ષુદ્ર એવા તારામાં આ પ્રમાણે બોલવાની શી યોગ્યતા છે? (૩૮-૪૧½) તેથી હે અનાર્ય, નીચ બુદ્ધિવાળા, દુષ્ટ લોકોની સંગતથી જેનાં સઘળાં મંગલ નષ્ટ થઇ ગયાં છે અને દુષ્ટની સંગતમાં જેનું અંતકરણ તત્પર છે, એવો દુષ્ટ પાપી તું આ સ્થાનની બહાર નીકળી જા." આ પ્રમાણે તે ભક્ત-શ્રેષ્ઠ આસફખાને દુષ્ટ સારંગદેવના મોં પર ધૂળ નાખી, પછી દૂરદર્શી એવા તેણે પોતાના ઘરને પહેલાં શોભાયમાન કરીને એટલે પોતાને ઘેર પધારીને કરુણાસિંધુ શ્રીગોકુલાધીશ પ્રભુએ યજ્ઞોપવિતથી તુલસીમાલાની જે શ્રેષ્ઠતા સ્થાપન કરી હતી, તે બધી મનોહર વાત યુક્તિથી તે મ્લેચ્છપતિને અને સભાસદોને અને ત્રણે લોકને પાવન કરવા માટે તરત કહી સંભળાવી (૪૨-૪૬)અને એ પ્રસંગથી તેમ થયું, એટલે બધાં પાવન થયાં. પછી મ્લેચ્છપતિએ હાસ્ય સહિત પ્રભુને કહયું કે જો આપશ્રીનો તુલસીકાષ્ટની માલામાં આવો પક્ષપાત છે, અને આપશ્રી તેનો ત્યાગ નથી કરતા, તો આ તુલસીકાષ્ટની માલા પ્રત્યેનો પક્ષપાત કાઢી નાખી તેવી પણ સુંદર સુવર્ણ, મણિ, મોતીની માલામાં આપ શા માટે પક્ષપાત નથી કરતા? ત્યારે પરમેશ્વર શ્રીજીએ સસ્મિત જહાંગીરને કહયું કે શૃંગારના સમયમાં સુવર્ણ, મણિ, મોતીની માળામાં અમારો અત્યંત પક્ષપાત છે. અન્યત્ર નહિ, ધર્મને સિધ્ધ કરતી આ તુલસીકાષ્ટની માળામાં સદૈવ મારો પક્ષપાત છે. આ વચન સાંભળીને અત્યંત પ્રસન્ન થયેલા તે યવન ચક્રવર્તીએ પોતાના મહાપ્રભુની ધર્મપરાયણતાને પ્રગટ કરી, શ્રીજીના યશને વધારવા માટે ફરીથી મિથ્યા આગ્રહ કરતાં, શ્રીજીને કહયું, (૪૭-૫૨) ધર્મના સાધન માટે જે આપશ્રી તુલસીમાલાનો અત્યંત આદર કરો છો તો ધર્મના સાધન માટે રુદ્રાક્ષની માલાને આપ શા માટે ગ્રહણ કરતા નથી?" ત્યારે ભગવાન શ્રીજીએ તેને કહયું કે ભગવદ્ધર્મમાં પ્રીતિવાળા, ભગવદ્ધર્મ સર્વ પ્રકારે પ્રવૃત્ત કરનાર, વૈષ્ણવમાર્ગ પરાયણ અમારે માટે તથા તે વૈષ્ણવમાર્ગની ઇચ્છા કરી રહેલા વૈષ્ણવોને માટે તે રુદ્રાક્ષની માળા ધારણ કરવી ઉચિત નથી. તે રુદ્રાક્ષ તો મહાદેવનું વ્રત ધારણ કરનાર, તેમના અનુયાયીઓ, અને તે તે ક્ષુદ્ર ફળની વાંચ્છના કરનારાઓ માટે ઉચિત છે. (૫૩-૫૫½) તેનો મહિમા કહેવાને અમે સમર્થ નથી. તે બાબત પૂછનારને અમે ભાગવત અને મહાભારતનો સિદ્ધાંત કહીશું કે "જે મહાદેવનું વ્રત ધારણ કરે છે, જે તેમના દર્શનને અનુકૂળ વિચારવાળા છે, તે શ્રેષ્ઠ ભગવદ્શાસ્ત્રથી વિમુખ થાય છે. આ પ્રકારનું સ્પષ્ટ અર્થવાળું વાકય છે. (૫૬-૫૯) મારે મન તું એકલો । તારે મન સો લક્ષ ॥ ૫:
બાપીડો પીયુ પીયુ કરે । મેઘ ન જાણે દુઃખ ॥ જીતે કિત્તમહુતરે । સજજન ચિત ચઢીયાંજી ॥ ચિત મહુત ગયંદ જ્યોં બહોરિ ન ઉતરીયાંજી ॥

 આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુના સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો સત્તરમો તરંગ પૂરો થયો ॥
॥ મહદ પંથતે હોવઇ, નાગર વલ્લભ કુંત । સ્નેહ પંથ નિજ મહદકો, સો એવા વાછલ્યવંત ॥ હવે તરંગ અઢારમો શરૂ થાય છે. ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમહાપ્રભુનું શ્લેષવાળું વચન સાંભળીને તે ભક્તશ્રેષ્ઠ દેશપતિએ શ્રીજીના ધૈર્યને સ્પષ્ટ કરવા માટે વિનંતી કરી કે વિશેષ આગ્રહથી શું ? આપ માનયોગ્ય તે સંન્યાસીના વચનથી અથવા અત્યારના અમારા વચનથી, તુલસીમાલાનો ત્યાગ કરો. (૧–૨) તેના એવા તાત્પર્યને સમજીને, મંદહાસ્યથી પ્રફુલ્લિત શ્રીમુખારવિંદવાળા પ્રિય શ્રીજીએ મેઘ જેવી ગંભીર વાણીથી તે દેશપતિને કહ્યું કે ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાની બુદ્ધિથી, વિવિધ પ્રકારની ધર્મબુદ્ધિથી, અનેક પ્રકારના ફલને સિદ્ધ કરવાની અભિલાષાથી અથવા પાપને નાશ કરવા માટે, લોકસંગ્રહ માટે અથવા લોકોના ઉધ્ધાર માટે કે અન્ય કાર્યને અર્થે જેઓ તુલસીકાષ્ટની માલા ધારણ કરે છે, તે લોકો પણ મહાન અથવા ક્ષુદ્ર એવી અન્ય વ્યકિતના કહેવાથી તુલસીની માલાનો ત્યાગ કરે છે ખરા ? જેઓ ધીરજવાળા છે તેઓ મહાન વિપત્તિમાં પણ તુલસીમાલાનો ત્યાગ નથ રતા. (૩–૬) જે ત્યાગ કરે છે, તે તો અગમનિગમ, પુરાણ, ઇતિહાસ, શ્રેષ્ઠ સંહિતા રૂપ અસંખ્ય શાસ્ત્રોને ન ગણકારી, પાપ સહિત વિશ્રામ કરે છે. (૭) જે પરમ ધીરજવાળા છે, તે તો પ્રાણ, ધન, સુખ, સ્ત્રી–પુત્રાદિ અને ઘરની અત્યંત પ્રિય વસ્તુઓનો ધર્મની રક્ષાને માટે ત્યાગ કરે છે. (૮) ધર્મને અર્થે કર્ણે ચામડીનો એટલે કે ચામડી સાથે જડેલાં કવચ–કુંડલનો, શિબિરાજાએ પોતાના માંસનો જીમૂતવાહને પોતાના જીવનનો અને દધિચિએ પોતાનાં અસ્થિનો ત્યાગ કર્યો છે. તેથી જે ધર્મની અભિલાષાવાળા છે, તેમને માટે અત્યાજય શું છે? તેઓ શું ત્યાગ નથી કરતા? જીમૂતવાહન સર્પભક્ષી ગરુડથી કોઈ એક નાગની દયાથી રક્ષા કરતાં તે ગરુડના ભક્ષરૂપ પોતાને બનાવીને, તે નાગને દૂર કરીને, પોતે ત્યાં રહ્યો, જયાં આવીને ગરૂડ નાગના ભ્રમથી જીમૂતવાહનનું ભક્ષણ કરતાં, તેના ધૈર્યને જોઈને, વિચાર કરવા લાગ્યો, "આ તો નાગ નથી, આ પુરુષરાજ કોણ છે?" એવું વિચારતાં ભક્ષણ કરતાં અટકી ગયો. ત્યારે ગરુડને તે પ્રમાણે અટકેલો જોતાં જીમૂતવાહને કહ્યું, "હજુ તો મારી નાડીમાં લોહી વહી રહ્યું છે, હજુ મારા દેહમાં માંસ છે. હું જોઉં છું કે તમારી તૃપ્તિ હજુ થઇ નથી; તેથી હે ગરુડરાજ, મારૂં ભક્ષણ કરતાં તમે કેમ અટકયા? (૧૦–૧૪) એ વચન સાંભળીને, અત્યંત પશ્ચાત્તાપ કરતા તે ગરુડે સ્વર્ગમાં જઇ, ત્યાંથી અમૃત લાવીને તેના પર સિંચન કરી, તે જીમૂતવાહનને પીડા મુકત કર્યો. (૧૫) સુંદર, સુખી જીમૂતવાહનને પ્રણામ કરી તે ગરુડ જેવો આવ્યો હતો તેવોજ ચાલ્યો ગયો. (૧૫½) રંતિદેવ નામના રાજાનો યશ આ લોકમાં બધા જ ગાય છે, મુસીબતમાં આવેલા પણ ધીરજવાન, અત્યંત નિર્ધનને દુઃખી થતા કુટુંબને ધન આપતાં આપતાં તેને ભૂખ્યા રહેવું પડયું. આમ કરતાં અડતાલીસ દિવસ પસાર થયા. ત્યારે
જેનું કુટુંબ કષ્ટ પામ્યું છે, જેનામાં સુધા–તૃષાથી કંપ પ્રગટ થયો છે એવા તેને પ્રાતઃકાળે કંઇક ઘી–ખીર ભગવદ્ ઇચ્છાથી પ્રાપ્ત

૫૫ થયાં; ત્યારે તેની પાસે એક અતિથિ બ્રાહ્મણ ભોજનની ઇચ્છાથી આવ્યો.(૧૭–૧૯) તે રંતિદેવ રાજા સર્વત્ર પ્રભુનાં દર્શન કરતો, શ્રદ્ધાન્વિત હૃદયે અન્નથી તેનો આદર કર્યો. બ્રાહ્મણ ભોજન કરી ચાલ્યો ગયો,પછી ભોજનની ઇચ્છાવાળા તે રાજા પાસે એક શુદ્ર આવ્યો. તેમાં હરિનું સ્મરણ કરી, તે શૂદ્રને પણ અન્ન આપ્યું. તે શૂદ્રના ગયા પછી, બીજો એક અતિથિ ઘણાં કૂતરાંની સાથે ત્યાં આવીને કહેવા લાગ્યો કે હે રાજા, આ કૂતરાંના ગણ સાથે હું ભૂખ્યો છું; મને અન્નનું દાન કરો. ત્યારે તે રાજાએ ઘણા માનપૂર્વક આદર દઇ, બાકી રહેલું અન્ન તેને આપીને, તે કુતરાંને તથા તેમના સ્વામીને તે રાજાએ પ્રણામ કર્યા. (૨૦–૨૩) જ્યારે એકજ માણસને તૃપ્ત કરી શકે તેટલુંજ પાણી વધ્યું અને જ્યારે તે પીતો હતો, ત્યારે એક ચાંડાલે આવીને કહયું કે હું અત્યંત નીચ છું, મને જલ આપો. તેની તે કરૂણ વાણી સાંભળીને તે મોટા ગૃહસ્થી રાજા કૃપાથી અત્યંત સંતપ્ત થયો, અને આવી અમૃતવાણી બોલ્યો (૨૪–૨૫) કે ઈશ્વર પાસેથી હું આઠ સિદ્ધિવાળી પરમ ગતિની ઇચ્છા રાખતો નથી અને મુકિતની પણ વાંછના કરતો નથી.પરંતુ સઘળા દેહધારીઓના લોકોના હૃદયમાં રહીને, તેમની પીડાને પ્રાપ્ત કરૂં, જેથી તેઓ દુઃખરહિત બને; જીવનરૂપ આ જળ જે મેં આપ્યું છે, તેથી જીવનની અભિલાષાવાળા તે દીન જીવોની ક્ષુધા, તૃષા, શ્રમથી થયેલો અંગોનો થાક, દીનતા, વ્યાકુળતા, વિશાદ, મોહ આ સઘળાં દુઃખ નિવૃત્ત થાઓ. (૨૬–૨૭) આ પ્રમાણે કહીને સ્વયં તૃષાને કારણે મરણ પામતા તે સ્વભાવતઃ દયાળુ રાજાએ તે ચાંડાલને પાણી આપ્યું. (૨૮) તે વખતે ફળની અભિલાષાવાળાને ફળ આપતા અને વિષ્ણુની માયાથી નિર્મિત એવા ત્રિભુવનના અધીશ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશે ત્યાં આવીને પોતાનાં સ્વરૂપનાં દર્શન તે રાજાને કરાવ્યાં; ત્યારે અનાસકત અને અભિલાષા રહિત તે રાજાએ ત્રણે દેવોને પ્રણામ કરી, વાસુદેવ ભગવાનને, ભકિતપૂર્વક વિશેષ પ્રણામ કર્યા. (૨૯–૩૦) આ પ્રમાણે રંતિદેવના પ્રસંગને કહીને શ્રીજીએ કહયું અમે અન્ય કોઇ કારણથી તુલસીમાલા નથી પહેરી, પરંતુ અમારા સ્વભાવથી જ પહેરી છે. તેથી તેનો કદી પણ ત્યાગ નહીં કરીએ. (૩૧) જો સૂર્ય અસ્તાચલથી ઉગે અને ઉદયાચલમાં અસ્ત થાય, જો સમુદ્ર સ્થળ બની જાય અને સ્થળ સમુદ્ર બની જાય, જો પર્વત ધૂળનો કણ બની જાય અને ધૂળનો કણ પર્વત બની જાય, વજ્ર તૃણરૂપ થઈ જાય અને તૃણ વજ્ર થઈ જાય, અગ્નિ શીતલ થઈ જાય અને બરફ અગ્નિ બની જાય, ચંદ્ર સૂર્ય થઇ જાય અને સૂર્ય ચંદ્ર થઈ જાય, લીમડો કલ્પવૃક્ષ થઈ જાય અને કલ્પવૃક્ષ લીમડો થઇ જાય, કામધેનુ બકરી થઈ જાય અને બકરી કામધેનુ થઇ જાય, સુંદર મણિ પથ્થરનો ટુકડો થઇ જાય અને પથ્થરનો ટુકડો મણિ થઇ જાય, આકાશ ભૂમિ પર પડી જાય અને સુમેરૂ પર્વત પરમાણુ બની જાય,તો પણ અમે તુલસીમાલાનો ત્યાગ કરીશું નહિ. (૩૧–૩૫) આ પ્રમાણે મૃગરાજની ગર્જના જેવું શ્રીમહાપ્રભુજીનું વચન સાંભળી, ઘણો જ થોડો અપરાધ કરવાવાળાને અત્યંત ક્રૂર દંડ કરવાવાળો, ક્રૂર સંન્યાસીનો પક્ષપાતી મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી જહાંગીર આ શ્રીમહાપ્રભુને કંઇક કડવું ૫૫
દુર્વચન કહેશે, મોટી સેનાને હુકમ આપશે, કંઈક અનિષ્ઠ કરશે, એવું વિચારતી આખી સભા ભયથી કંપવા લાગી.(૩૬-૩૮)

શ્રીમહાપ્રભુજીના જે ભકતો સભાની અંદર અને સભાની બહાર હતા, જેમનામાં શ્રીમહાપ્રભુનો અસાધારણ સુંદર મહિમા છુપાઇ ગયો હતો, તે સઘળા અત્યંત ડરવા લાગ્યા. પરંતુ હરિદાસે તો તે તે ઉચિત વાત કહીને તે ભકતોના હૃદયનું સમાધાન કર્યું. તો પણ જેમનાં વાણી અને કાર્ય અટકી ગયાં છે એવા તેઓ સઘળા ચિત્રમાં ચીતર્યા હોય તેવા પૂતળાની જેમ બેસી રહયા. (૩૯–૪૧) તે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તી તો શ્રીમહાપ્રભુના ક્ષીરસમુદ્રરૂપ શ્રીમુખથી પ્રકટેલાં વચનો રૂપ અમૃતથી જાણે ન્હાયો હોય, રોહણપર્વતથી પ્રકટેલાં સુંદર રત્નોથી અલંકૃત થયો હોય, કલ્પવૃક્ષનાં પુષ્પોથી અત્યંત સુવાસિત થયો હોય, કામધેનુના દૂધથી પુષ્ટ થયો હોય, હાથીના ગંડસ્થળમાંથી પ્રગટેલાં મોતીથી શોભાયમાન થયો હોય, ગંગાના જળથી પવિત્ર થયો હોય, ઉધ્યાચલથી ઉદિત થઇ રહેલા સૂર્યનાં કિરણોથી પ્રકાશિત થયો હોય. (૪૨–૪૪) તેવો તે સમ્રાટ અત્યંત હર્ષ પામ્યો અને રોમાંચિત થયો. તેમ છતાં આ પ્રમાણે તે સમ્રાટે વિચાર્યું, "આ અત્યંત કોમલ, ઋજુ, સર્વ લોકોનું કલ્યાણ કરનાર, શરણાગત માત્ર જીવનું હિત કરવામાં અત્યંત આસકત મનવાળા, પોતાનું હિત વિચારવાનું દૂર કરી, પરહિત કરવામાં તત્પર હૃદયવાળા, અત્યંત સુંદર, ગુણસાગર, સર્વનો આધાર. મને આ પ્રમાણે જીતીને, અહીંથી જઇને તુલસીમાલા, ઊર્ધ્વપુણ્ડ્ર, તિલકાદિથી શોભાયમાન લાગતા, પોતાના દાસ, સેવક-સમૂહની સાથે પોતાના નિજધામ શ્રીગોકુલમાં બિરાજમાન થશે, ત્યારે હું ઘણો જ દૂર હોવાથી, તે દુરાચારી, શઠ, નીચ. પાપી, કાર્યાકાર્યના વિચારથી રહિત એવો તે સંન્યાસી સ્વાર્થવશતાને કારણે, વામમાર્ગથી સિધ્ધ કરેલા તુચ્છ મંત્ર, દેવતા, રાક્ષસ, પિશાચ અને ભૂતથી, મારા ગૂઢ આશયને ન જાણતા મારા મ્લેચ્છ અધિકારીઓ, સેનાપતિઓ અને અત્યંત દુષ્ટ એવા મથુરાવાસીઓ શ્રીજીનો કંઇક અપકાર કરી બેસે તો તે અપકાર મને તેમજ મહાપ્રભુના સેવકસમૂહને પોતાના મૃત્યુથી પણ અધિક દુઃખી કરશે, તેથી શ્રીમહાપ્રભુએ આ દુષ્ટ સંન્યાસીથી કંઇક દૂર બિરાજવું એ યોગ્ય છે. (૪૫–૫૨) જ્યારે મારું આગમન ત્યાં થશે ત્યારે તે સંન્યાસીની તથા મારા અધિકારી લોકોની દુષ્ટતાને નિવારી શ્રીમહાપ્રભુના ભક્તિભારથી નિર્ભય થઇ રહેલો હું તે તે કાર્યને લગતા પરમ વિચારવાળા મારા ચતુર અધિકારીઓ દ્વારા શ્રીમહાપ્રભુને બોલાવી આદરપૂર્વક ફરી નિવાસ કરાવીશ, આ પ્રમાણે વારંવાર વિચારીને તે મ્લેચ્છાધીશે અત્યંત દુષ્ટ સંન્યાસીના દઢ પક્ષપાતથી ઉછળી રહેલા મિથ્યા ક્રોધથી શ્રીમહા-પ્રભુને ગોકુલનો ત્યાગ કરાવવાની ઇચ્છા કરી. (૫૩–૫૬) તથા શ્રીગોકુલરાજ પરમેશ્વરના પરમ અનુભાવવાળા તે તે ભકતોથી ડરીને, શ્રીમહાપ્રભુને દેખવામાં પણ સમર્થ ન હોવાથી, માથું નમાવી લજ્જાના ભારથી જાણે ભૂમિમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છા કરતો, આવા આવા વિચાર કરતો મનથી કોઇ નિશ્ચય ન કરી શકયો, તેમ કરવામાં કંઇ સમર્થ ન થયો. (૫૭–૫૯) પ્રિય શ્રીગોકુલાધીશને તે અત્યંત તુચ્છ દેશપતિ ઉત્તર આપવામાં કેવી રીતે સમર્થ હોઇ શકે? સરસ્વતી પણ તે તુચ્છ મ્લેચ્છાધીશના મુખમાંથી શ્રીજીને ગોકુલનો ત્યાગ કરવાનું વચન કહેવામાં ઘણું જ ડરી રહી હતી, ત્યારે તેવા સુંદર સમયે કૃપાશક્તિ એકાંતમાં

૫૭ આવીને, શ્રીમહાપ્રભુને પ્રણામ કરીને સ્મરણ કરાવવા લાગી કે શ્રીમદ્‌ગોકુલમાં પ્રિય શ્રીયમુનાજીની પ્રાર્થના સાંભળીને, શ્રીયમુનાજીને એવું કહ્યું હતું કે કાશ્મારથી શ્રીગોકુલમાં આવીને, ગંગાજીના તીર પર નિવાસ કરીને, ગંગાજીનો મનોરથ હું પૂર્ણ કરીશ. (૬૦-૬૩) આ પ્રમાણે સ્મરણ કરાવીને તથા હાથ જોડીને શ્રીમહાપ્રભુની આગળ નિવેદન કરવા લાગી કે હે પ્રાણનાથ, આ ભક્ત દેશપતિ આપશ્રીમાં ક્ષણે ક્ષણે વધી રહેલા વાત્સલ્યથી, મહાત્મ્યજ્ઞાન રહિત થઇ, આ દુષ્ટ સંન્યાસીથી આપના અનિષ્ટની શંકા કરી, થોડોક સમય ગોકુલનો ત્યાગ કરાવી, આ દુષ્ટ સંન્યાસીથી દુર આપ વસો એમ ઇચ્છે છે. (૬૪-૬૫૩) તેમાં આપશ્રીથી તથા આપના ભક્તોથી અત્યંત ડરીને તેવી વિનંતી કરવામાં સમર્થ નથી. તેથી હે મહાપ્ર , તેની વિનંતી આપ સાંભળો અને માનો. અહીંથી શી ઘ્રઆપના ઘરે પધારી, ગંગાના તીર પર નિવાસ કરીને તેના મનોરથને આપ પૂર્ણ કરો. હે મહાપ્રભુ, આટલાથી જ આપશ્રી આ પ્રમાણે વૈષ્ણવ ધર્મનો આદર કરશો, તો તેનો મહિમા અત્યંત પ્રસિદ્ધ થઇ જશે, કે અત્યંત પ્રિય શ્રીમહાપ્રભુજી ધર્મની રક્ષા માટે અત્યંત પ્રિય પોતાના ઘરને, ઘર સંબંધી અમિત અને બ્રહ્માશિવાદિકને પણ દુર્લભ છે એવી વિભૂતિનો ત્યાગ કર્યો છે, અને જે દુષ્ટનો ત્યાગ કરી આપશ્રી ગંગાના કિનારા પર બિરાજશો, તેથી સઘળા બુદ્ધિમાન પુરુષો હવે તે દુષ્ટના સંગથી ડરશે. (૬૬-૭૦૩) ॥ શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો અઢારમો તરંગ પૂરો થયો ॥

પુષ્ટ પુષ્ટ અરૂ પુષ્ટકો. પંથ સો નાગરદાસ । જો સ્નેહ મારગ મહદકો, વાછલ્ય સેવા પાસ ॥ હવે તરંગ ઓગણીસમો શરૂ થાય છે ॥

આ પ્રમાણે વિનંતી કરી રહેલી પોતાની કૃપાશક્તિને અનુકૂળ ચાલતા પ્રિય શ્રીજી મંદહાસ્ય કરવા લાગ્યા, ત્યારે તે પરમ ચતુર કરુણાશક્તિ પોતાની પાસે બિરાજેલી લીલાશક્તિ, કે જેને કાર્યશક્તિ પણ કહે છે, તેમની તરફ જોવા લાગી. ત્યારે કૃપાશક્તિના કૃપાકટાક્ષથી જેનું બળ વ્યાપ્ત થયું છે, એવી તે લીલાશક્તિ શ્રીજીને દંડવત પ્રણામ કરી, અત્યંત ડરી રહેલા તે દેશપતિના વાત્સલ્યથી મળેલા સુખથી મિથ્યા ક્રોધ કરી ઉછળતી તે વાણીને પ્રવૃત્ત કરવા લાગી, કે જે આપ તુલસીનીમાલાનો ત્યાગ ન કરો તો આપ અમારી વિનંતીને માની, તે સંન્યાસીના નિવાસની સમીપ રહેલા આપના ગોકુલ ગામને છોડીને, અન્ય કોઇ સ્થળે બિરાજો. આ પ્રમાણે પોતાના મુખમાંથી નીકળેલી વાણીને વિચારીને તે દેશપતિ લજ્જાના ભારથી નમી રહેલા પોતાના શિરને ઘણા યત્નથી ધારણ કરવા લાગ્યો ત્યારે ભગવાન શ્રીજીએ મંદહાસ્ય કરતાં કહયું કે અમે ઘરમાં કે ગામમાં કે વિભૂતિ ઐશ્વર્યમાં અન્ય જેવાં આસક્ત નથી. એક અમારા શુભ ધર્મમાં જ આસક્ત છીએ. તેનો તો કોઇના વચનથી ત્યાગ નહીં કરીએ, ગામ, ઘર, સંપદાદિનો અમે અત્યંત સંગ્રહ નથી કરતા. ગામ, ઘર, સંપદાદિ સ્વયં આવે તો આવે, ને જાય તો જાય; ૫૮
પરંતુ એક ધર્મ ન જાય, જેના જવાથી સર્વસ્વ નષ્ટ થઇ જાય છે, જેના રહેવાથી સર્વસ્વ સ્થિર રહે છે આ ધર્મ જ અમને

અત્યંત પ્રિય છે. જો તમે આ સંન્યાસીને અનુકૂળ થઇને કે કોઈ અન્ય હેતુથી અમારા ગોકુલત્યાગની પ્રાર્થના કરો છો, તેનો અમે સ્વીકાર કરીએ છીએ. ધર્મની સ્થિતિ રૂપ અમૃતના સમૂહમાં સદા નિમગ્ન રહીએ છીએ. જે લોકો ધર્મપરાયણ છે, તેમને ગામ, ઘર, સંપદાદિનો ત્યાગ લેશ માત્ર પણ પીડા દેતો નથી. આપદ્ સમયમાં ધૈર્ય રાખીને ચતુરતાથી જે નિરંતર ધર્મની રક્ષા કરે છે, તે જ અત્યંત પ્રસન્ન થઇને પોતાના રક્ષકજનનો ગામ, ઘર, સંપદાદિનો મનોરથ પૂર્ણ કરે છે; અને તેટલાથી જ તે અટકતો નથી. પરંતુ સર્વોપર બિરાજમાન જેની ચરણરજ છે, એવા ભગવાનને નિરંતર પ્રસન્ન કરે છે. ભગવાન પ્રસન્ન થવાથી એવું પરમ સુખ થાય છે કે જે ન હોવાથી બધું સુખ કયાં છે? જે હોવાથી સઘળું સુખ સ્વયં આવે છે, વધે છે. શ્રીગોકુલના વૈભવત્યાગના સ્વીકારમાં, જેમનું હાસ્ય ચંદ્ર જેવું મહા ઉજ્જવલ, આનંદદાયક છે, એવા કહી રહેલા વીરાધિવીર શ્રીગોકુલ-પતિના વિજયથી જેણે લજ્જા પ્રાપ્ત કરી છે અને જેનું માથું નમી રહયું છે, તેવો તે સમ્રાટ કશું પણ કહેવા અસમર્થ બન્યો અને ઉદાસીન થઈ, અત્યંત પશ્ચાતાપ કરી, અત્યંત ભયભીત બન્યો; અને શ્રીજીનાં મનુષ્યલીલા સંબંધી સુંદરતા, ધૈર્ય વિવેક, પ્રભુત્વ, માધુર્ય' ચાતુર્ય, વિનયશીલતા, ગંભીરતા, સ્થિરતા, ધર્મ તત્પરતા સ્મિત, નયનવિલાસ, કુંડલોની ચમત્કૃતિ ભ્રૂવિલાસ, તેજ-પ્રભાવ, ભાગ્યોજજવલતા, ક્ષમા તથા પુરુષોત્તમ સમૂહ પર મેળવેલા વિજયથી અને પોતાના તેવા સ્વરૂપ દ્વારા સઘળા જીવોના નયન અને મનને વંશ કરી રહેલા એ સ્વરૂપના અત્યંત મનોહર સૌંદર્યદ્વારા ઉલ્લસિત થઈરહેલા વાત્સલ્યસમુદ્રમાં ડૂબી ગયો; અને તેમાં કેટ-લોક સમય તો ચિત્રમાં આલેખી હોય તેવી નિશ્ચેષ્ટ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. (૧–૫૩) અહો, આ ધૈર્ય, આશીલ, આવું મનોહર રૂપ, આ ગંભીરતા, આ ક્ષમા, આ કૃપા, આવી ઓજસ્વિતા, આ નિર્મલ સુંદરતા, આ ઉદારતા, આ નિર્લોભ, આવો જ્ઞાનનો મહિમા (આવું જ્ઞાન અને મહિમા), ધર્મનું આવું પાંડિત્ય, સત્ય, ઉત્કૃષ્ટતા (બળ) આવું કોઇએ દેખ્યું છે કે સાંભળ્યું છે? (૬–૮) આવું અસીમ અને અન્યાન્ય ઘણું પ્રિય શ્રીજીમાં વિહાર કરી શોભી રહયું છે. આ પ્રકારના વિસ્મયરૂપ સમુદ્રથી તે દેશપતિએ એ સ્વરૂપ સાથે દૃઢ આલિંગન પ્રાપ્ત કર્યું. (૯) પછી તે દુષ્ટ સંન્યાસીના ભયથી, તે દેશપતિ એ જે ભાવ છુપાવ્યો હતો, તે તૃણસમૂહથી છવાયેલો અગ્નિ જેવો હતો, તેથી તેવા અગ્નિની જેમ બળપૂર્વક પ્રકટ થઇને પોતાના માધુર્યથી પ્રભુને વશ કરીને, તે ભાવે દેશપતિને આપ કહેવા પ્રેર્યો: "આપ કયાં રહેશો?" ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીએ જણાવ્યું કે હું મારા પ્રદેશમાં જ રહીશ. આ સાંભળીને શ્રીજીના પોતાના પ્રદેશ અડેલમાં પધારવામાં રહેલી મોટી મુશ્કેલીનો વિચાર કરી, તે દેશપતિએ કહ્યું કે તે પ્રદેશ તો ઘણો દૂર છે. ત્યાં આપને પધારવું ઉચિત નથી. તેથી અન્ય કોઈ વાંછિત સ્થાનની પસંદગી કરો. (૧૦–૧૨૩) ત્યારે તે દેશપતિના પ્રેમથી વિવશ થઇને શ્રીજીએ કહ્યું કે શુભભાગ્યવાળા તમે કહેશો ત્યાં અમે બિરાજીશું, આ સાંભળી તે શ્રેષ્ઠ ભકત મ્લેચ્છ સાર્વભૌમે પ્રેમસહિત કહયું કે તે તો હું નહીં કહું. આ સાંભળી અત્યંત પ્રેમવાળા શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના મંદહાસ્યરૂપ હીરાથી શ્રીમુખકમલને શોભાયમાન કરતા કહ્યું કે જોઆમ છે, તો હું પણ તમને

૫૯ નહીં કહ્યું. (૧૩-૧૫½) ત્યારે જેનામાં ભકિત ઉચ્છલિત થઈ રહી છે, એવા તે ભકતશ્રેષ્ઠ દેશપતિએ શ્રીજીને વિનંતી કરી કે આપશ્રી પધારીને તે પુરુષોત્તમનું કયું સ્થળ અલંકૃત કરશો? ત્યારે અમૃતના સમુદ્રની વર્ષા કરતાં શ્રીજીએ જણાવ્યું કે જો તમે ત્યાં કહેશો તો ત્યાં એટલે જ જગન્નાથપુરીમાં વસીશું. આ સાંભળી બુદ્ધિમાન દેશપતિ શ્રીજીની જગન્નાથપુરીમાં પધારવામાં રહેલી મોટી મુશ્કેલીનો વિચાર કરી ફરી કહ્યું કે કાશીમાં નિવાસ કરશો ? આ સાંભળી ભકતવશ શ્રીજીએ તેનો એકાએક સ્વયં સ્વીકાર કર્યો. (૧૬–૧૯) ત્યારપછી અસાધારણ ભાગ્યસમૂહને કારણે જ શ્રીમહાપ્રભુના દર્શનદાન, સંવાદાદિ દાનરૂપ જે કૃપામૃતની વર્ષા પ્રાપ્ત થઇ, તેના હવે અંત આવશે, એમ વિચારી તે દેશપતિએ વ્યાકુળતાની પરાકાષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી બહુ વ્યાકુળ બન્યો તેમના વિયોગનો સમય ગુજારવા માટે શ્રીજીના શ્રીહસ્તકમલમાંથી પ્રગટેલા, મહાસુંદર શ્રીજીના સ્વરૂપાત્મક શ્રીઅક્ષરથી શોભાયમાન પત્રનાં દર્શન અને સ્પર્શ કરવાં, તે પત્રને મસ્તક પર ધારણ કરવો, ઘણા જ માનપૂર્વક પોતાના ઘરમાં પધરાવવો હૃદય પર ધારણ કરવો, હાથમાં લેવો, વાંચવો , તેને નમન કરવું, તેની સેવા કરવી, તેને સમીપ રાખવો, તેનો આદર કરવો, તેનું દાસ્ય કરવું–વગેરે ઉપાય છે. (૨૦–૨૩½) પણ તેવો પત્ર ન જોતાં, ગુઢ પ્રેમ અને વિરહથી સભર તે ભકતશ્રેષ્ઠ દેશપતિ જાણે મિથ્યા અવિશ્વાસથી કહેવા લાગ્યો કે જો આપશ્રી શ્રીગોકુલ છોડી કાશીમાં રહેશો, તો તેવો પત્ર લખીને આપ અમને આપો, જે જોઇને કરવા યોગ્ય આગળનું સઘળું કાર્ય અમે વેગથી કરીશું. આ પ્રમાણે તે ભકતનું ભકિતથી સભર વચન સાંભળી, તેના ગુઢ ભાવને જાણનારા શ્રીજી તે દેશપતિ પ્રત્યે ઉચ્છલિત થઇ રહેલા મહાઅનુગ્રહના ભારથી વિકલ થઈને ઊભા થયા અને લખવા અસમર્થ થઈ ગયા. (૨૪–૨૭½) તેથી કૃપાસમૂહથી શ્રીમુખથી એમ જ કહ્યું, કે હું ઊભો છું માટે લખી શકાશ નહિ ત્યારે એ સાંભળી જેને અત્યંત હર્ષ થયો છે એવો તે ભકતવર દેશપતિ પોતાના મનમાં ઘણીવાર પ્રણામ કરી, પ્રાણપતિની આગળ વિજ્ઞાપના કરવા લાગ્યો કે આપ શ્રી મનોહર આસન પર બિરાજમાન થઇને ઇચ્છાપૂર્વક ધીરે ધીરે લખો. (૨૮–૨૯) આ સાંભળી પ્રિય શ્રીજી ત્યાં પધારીને સ્થાનને અત્યંત શોભાયમાન કરવા લાગ્યા. ત્યાં તે દેશપતિએ આદરપૂર્વક મોકલેલો દીપાસેવાધિકારી રૂપાના દીપશાખાવાળા દંડદીપકને લાવીને શ્રીજીની સેવા કરવા લાગ્યો, ત્યારે શ્રીજીએ તે દીપકના પ્રકાશમાં આ પ્રકારના અર્થવાળો પત્ર લખ્યો કે સ્વધર્મમાં દૃઢ એવા અમે ગોકુલનો ત્યાગ કરી કાશીમાં નિવાસ કરીશું. આ પ્રકારના અર્થવાળો પત્ર જોઇને આ દેશપતિએ વિસ્મય, પ્રેમ, હર્ષ, ઉત્સાહ, લજ્જા, તાપ, ભય, ચિન્તા પશ્ચાત્તાપ અને ખેદવિશેષવાળી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી. (૩૦-૩૩) તથા વિસ્મયના ભારથી વ્યાકુળ થયેલા તે સમ્રાટે કહ્યું કે શ્રીગોકુલત્યાગના અર્થવાળો પત્ર આપે સ્વયં કેવી રીતે લખ્યો ? મને તો દુષ્ટ લોકોએ પહેલાં કહ્યું હતું કે શ્રીગોકુલનાથજી સઘળી સંપત્તિના સ્થાન રૂપ પોતાના શ્રીગોકુલનો કદી પણ ત્યાગ નહિ કરે. તેમાં વળી ૫૯
કેટલીક કોડીમાં મળતી તુલસીમાલાને માટે જ પોતાની તેવી સંપત્તિવાળા શ્રીગોકુલનો ત્યાગ કરી, કાશીને પોતાના નિવાસસ્થાન તરીકે

સ્વીકારી, આપે તો તે દુષ્ટોના તે વચનને વિનાયત્ને જ એકદમ મિથ્યા કરી દીધું છે. (૩૪–૩૭) ન જાને આ ધર્મ તો સર્વથી વિશેષ એવો કોઇક ધર્મ પ્રગટ કર્યો છે, જેથી આ ધર્મમાં પ્રિય શ્રીજી અત્યંત પ્રસન્ન રહયા છે. આ પ્રમાણે અપાર ગંભીર વિસ્મય રૂપ મહાસમુદ્રમાં નિમગ્ન થઇ રહેલા અને તેમાંથી વારંવાર ઘણા યત્નથી નીકળી રહેલા તે દેશપતિને કૃતાર્થ કરી. ભકતજનોથી જેમના ઉદાર યશ ગવાયા છે, એવા શ્રીમહાપ્રભુજી પોતાના નિવાસસ્થાને પધાર્યા. (૩૮–૩૯૩) ॥ શ્રી શ્રી શ્રી ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો ઓગણીસમો તરંગ પૂરો થયો ॥

વાછલ્ય સેવા મુક્ષસો. સ્નેહ મારગ કો સત્વ । પુષ્ટ પુષ્ટ અરૂ પુષ્ટકો મહદ ભાવ સો તત્વ ॥ હવે તરંગ વીસમો શરૂ થાય છે ॥

બીજી બાજુ, પ્રિય શ્રીજીના વિયોગથી પોતાના મનમાં અત્યંત કલેશ પામતા ભક્તવર દેશાધિપતિએ પોતાના અંતઃપુરમાં આવી, પોતાની પટરાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી નૂરમહલ નામની પોતાની પ્રિયાને કહ્યું કે અરે, તમે નયનોથી શ્રીગોકુલેશપ્રભુનાં દર્શન કર્યાં છે? કે જે શ્રીજી સૌંદર્યના પ્રભાવ, શોભા, શકિત, ઉદારતા, પરાક્રમ, તેજ, ગુણ, યશ, ઉજ્જવલતા, પવિત્રતા, શ્રેષ્ઠ ધર્મ, ધૈર્ય આચાર, ગૌરવ, મહિમા, લક્ષ્મી, વિદ્યા, પ્રગલ્ભતા, ઉત્સાહ, વીરરસ. ઊર્જિતતા, નીતિ, વિનય, મધુરતા, કરુણા, ક્ષમા અને તેવા બીજા તે તે ગુણોના અને નિર્લોભતાના પરમ નિધાન છે. સર્વને પ્રિય છે, સર્વ જીવોનો ઉદ્ધાર કરનારા છે. (૧–૬૩) વૈકુંઠ પણ જેની ચરણરજને વંદન કરે છે એવા શ્રીગોકુલેશજીએ સઘળી સંપત્તિવાળા ગોકુલનો તુલસીમાલાને માટે ત્યાગ કર્યો છે, એવા અત્યંત મહાન શ્રીગોકુલેશપ્રભુને પ્રેમાદર સહિત શિરથી પ્રણામ નિશદિન કર્યા છે કે નહિ? (૭-૮) ત્યારે પરમચતુર નૂરમહલે કહ્યું કે એકાંતમાં રહીને પલકરહિત દ્દષ્ટિથી મેં શ્રીજીનાં દર્શન કર્યાં છે; તેમના વચનામૃતનું કર્ણ-પુરથી અત્યંત પાન કર્યું છે, તથા શ્રીજીની ધર્મૈકપરતાનો અનુભવ કર્યો છે; હ્રદયથી અને મસ્તકથી તેમની આગળ નમન કર્યું છે અને તેથી મારો જન્મ સફળ કર્યો છે. તેવી સંપત્તિવાળા શ્રીગોકુલનો શ્રીજીએ ત્યાગ કર્યો છે, તેમાં કંઇજ આશ્ચર્યજનક નથી. કારણ કે જ્યાં આ પ્રભુ બિરાજશે, ત્યાં જ શ્રીગોકુલ થઈ જશે. (૯–૧૧) આ પ્રભુ તૃષ્ણા કરી રહેલી લક્ષ્મીનો અત્યંત આદર નહીં કરે, પરંતુ તે પરમ ચતુર લક્ષ્મીજ પ્રિય શ્રીજીની ચરણરજને અનુસરે છે. શ્રીમહાપ્રભુ અત્યંત તૃષિત, અત્યંત દીન આપણાં નયનો પર શું ફરીથી પોતાના શ્રીમુખકમલ સંબંધી શોભાના મધુજલની વર્ષા કરશે? (૧૨–૧૩) તે ગુણસાગર આપણાં મુખના આભારણરૂપ કર્ણમાં કૃપાસુવર્ણ વડે, પોતાનાં વચનરૂપ ચિંતામણિ સમૂહથી જટિત કરશે? (૧૪) આપણું આ રાજકુલ સદૈવ જલરૂપ તીર્થોના અત્યંત અભાવથી નિરંતર મરુભાવને ધારણ કરે છે (રણ જેવું છે), તેથી અહીં પધારી શ્રીમહાપ્રભુએ પોતાના ચરણરજરૂપી સઘન વાદળોથી નિરંતર ચારેબાજુ જળની અપાર વર્ષા કરી આ રાજકુલને શું જલરૂપ કરશે? (૧૫–૧૬) શ્રીમહાપ્રભુના મણિજટિત કુંડલ, મુકતાહાર તથા હીરાવાળી વીંટીના કિરણસમૂહે મારા નયનોમાં એવો

૬૧ વિચિત્ર પ્રતિઘાત ઝગમગાટ રચ્યો છે કે તે શ્રીમહાપ્રભુજીની અનુપસ્થિતિમાં પણ સદૈવ સર્વત્ર તેમનાં દર્શન કરાવે છે, તથા અન્ય પદાર્થના દર્શનનો પ્રતિરોધ કરે છે, એટલે કે બીજી કોઈ વસ્તુનાં દર્શન તે ઝગમગાટ કરાવતો નથી. (૧૭-૧૮) તે સ્ત્રીઓ ધન્ય છે કે જે રસસાગર પ્રિયની સાથે હાસ્ય અને પ્રેમપૂર્વક નિરંતર વાતચીત કરે છે. (૧૯) એ પ્રમાણે કહી રહેલી પોતાની પ્રિયાને ત્યાં છોડી, બહાર આવીને, તે દેશપતિએ બનેલી ઘટનાની નોંધ લખતા સૂર્યદ્વિજ બલભદ્ર અને તેના પુત્ર ગોવિંદદાસને આદરપૂર્વક બોલાવ્યા; તે બાદશાહ પ્રિયના વિયોગરૂપી ઝંઝાવાતથી અત્યંત બળી રહયો હતો અને બની ગયેલી ઘટનાનો પૂર્વાપર સંબંધ ભૂલી ગયો, તેથી તેણે તેમને પૂછયું કે તે વખતે શ્રીગોકુલેશપ્રભુએ શું કહ્યું હતું અને મેં શું કહ્યું હતું? (૨૦-૨૨) ત્યારે તે બલભદ્રે હાથ જોડીને પોતાના હાથમાંના લેખપત્રને જોઇને શ્રીમહાપ્રભુજીએ અને દેશપતિએ પરસ્પર શું શું કહયું હતું, તે સર્વ ફરી સંભળાવ્યું અને અપરાધથી ડરતા મ્લેચ્છપતિનું સમાધાન કર્યું. (૨૩½) ત્યારબાદ તે દેશ-પતિએ ફરી પૂછયું કે કાશીનું નામ મેં પ્રથમ લીધું હતું કે શ્રીમહાપ્રભુએ કહ્યું હતું? ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો કે કાશીનું નામ પ્રથમ આપે લીધું હતું. એ સાંભળી અત્યંત આશ્ચર્યથી તે દેશપતિ વારંવાર કહેવા લાગ્યો કે વૈકુંઠથી પણ મનોહર શ્રીગોકુલ છે. તેનો શ્રીમહાપ્રભુજીએ મારા જેવા પાપી માટે અને પોતાના ધર્મને માટે વિના યત્નેજ ત્યાગ કરી દીધો છે. (૨૩-૨૬) જે સમર્થ છે તેને માટે કયો દેશ પરદેશ હોય છે? જે મહાત્મા પુરૂષ છે, તે કઇ વસ્તુનો ત્યાગ નથી કરી શકતો? નીચ માણસ છે, તેને માટે શું અકાર્ય છે? જે પ્રિય બોલે છે, તેને કોણ પારકું હોય છે? શું તેઓશ્રી મારા પર નારાજ થઈને પધાર્યા હશે? પણ જે મહાત્મા છે, દીનબંધુ છે, તેવાઓના મનને ક્રોધ મલિન નથી કરી શકતો. મારા દોષોનો વિચાર ન કરી, મારા ઉપર તે પ્રસન્ન થાઓ; એવો તેમનો સ્વભાવ છે, તેનો ઘણા મહાપુરૂષોએ અનુભવ કર્યો છે, (૨૭-૨૯) ત્યારે બલભદ્રે કહયું કે તેઓ તો હંમેશાં સર્વત્ર અલૌકિક સ્વભાવવાળા છે, તેથી સર્વ પર હમેશાં અત્યંત પ્રસન્ન રહે છે, અને તમો ઉપર તો શ્રીમહાપ્રભુજી અત્યંત સન્તુષ્ટ છે, તે તો મેં જોયું છે. તમારા હૃદયમાં કોઇ મનોહર છૂપો ગુઢ ભાવ રહેલો છે, તેથી જ તમારા ઉપર શ્રીમહાપ્રભુજી અને ભૂતલ પર જ્યાં ત્યાં બિરાજતા શ્રીજીના સઘળા ભકતો અત્યંત પ્રસન્ન થયા છે. (૩૦-૩૨) પછી પ્રિય શ્રીજીના વિયોગરૂપ અગ્નિની જવાળાઓથી બળતા તે ભકતશ્રેષ્ઠ દેશપતિએ શ્રીમહાપ્રભુના ડેરામાં જઇને તેમનાં દર્શન કરવાની અત્યંત અભિલાષા કરી (૨૩) શ્રીજીના શ્રીમુખની શોભા રૂપ મધુમાં જે ડૂબ્યાં છે અને તેવા મધુનું જેમણે પાન કર્યું છે, એવાં તે દેશપતિનાં નયનોએ અન્ય પદાર્થ દેખવામાં શિથિલતા અને અનુત્સાહનો ભાવ ધારણ કર્યો. (૩૪) પ્રિય શ્રીજીનાં તેવાં વચનરૂપ ચિંતામણિસમૂહથી સર્વપ્રકારે પૂર્ણ બનેલા દેશપતિના કાન, તેનાં નયનની જેમ અન્યની વાણી સાંભળવામાં ૬૧ બધિર બની ગયાં. (૩૫) પ્રિય શ્રીમહાપ્રભુજીના સદ્ગુણસમૂહથી પૂર્ણ બનેલા તે દેશપતિના હૃદયમાં જાણે અવકાશ ન હોવાથી,

હર્ષ, તેમાં સમાઇ શકયો નહિ. (૩૬) તેવા પ્રીતમના શ્રીઅંગ સંબંધી સુગંધના અમૃતસાગરનું પાન કરનારી દેશપતિની ઘ્રાણેન્દ્રિયને કસ્તુરી, અગરરસ, કપૂર, ચંદન આદિના સુગંધરૂપ ખારા જલમાં અરુચિ પેદા થઇ, તે યોગ્ય છે. દેશપતિનાં નયન રૂપ ચકોર શ્રીજીના મંદહાસ્ય રૂપ ચંદ્રથી ઉદિત થયેલી કાંતિરૂપ ચાંદનીનું આ કંઠ પાન કરી રહયાં છે, તે નયન ગ્રીષ્મઋતુના સૂર્યરૂપ ચંદ્રની ચાંદની રૂપ અત્યંત કડવા ધામસમૂહનું કેવી રીતે પાન કરે ? (૩૭-૩૯) તેથી તે દેશપતિ શ્રીજીના શ્રીમુખ-ચંદ્રનું દર્શન કરવા માટે અને શ્રીજીના ચરણકમલયુગલમાં પ્રણામ કરવા માટે આકાંક્ષા સેવવા લાગ્યો; પરંતુ મ્લેચ્છનો સંગ અને મ્લેચ્છની સાથેનો વ્યવહાર તથા મ્લેચ્છની વાણી શ્રીમહાપ્રભુને ઘણુંખરું નહીં રુચે, એમ વિચાર કરી, તે શ્રીજીની શિબિરમાં જવા અસમર્થ થયો અને પોતાના ઘરમાં પણ રહેવાને તે અસમર્થ થયો. શ્રીજીના સ્મરણરૂપ પવનથી વિયોગનો અગ્નિ તેને અંધ બનાવી દેતો હતો, તેથી તે દેશપતિ મૃગયાને બહાને કાળક્ષેપ કરવા માટે મચ્છીભવન નામના સ્થાન પ્રતિ ગયો. (૪૦-૪૩)

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો વીસમો તરંગ પૂરો થયો ॥ સમીપ સાંપ્રત સ્વરૂપકો, વાછલ્ય સેવા અંગ । પુષ્ટ મહદ જે ભક્ત તે કરત દીનત્વ સંગ ॥ હવે તરંગ એકવીસમો શરૂ થાય છે ॥

મહા પ્રભુ શ્રીગોકુલાધીશજી જયારે પોતાના શિબિરમાં પધાર્યા, ત્યારે મ્લેચ્છ ચક્રવર્તીઓના પર શ્રીજીએ મેળવેલા તેવા વિજયથી નારાયણજી, કેશવદાસજી, નાથભાઇ, કૃષ્ણ પારેખ આદિ અન્ય અસંખ્ય ભક્તો સંતુષ્ટ થયા અને તેથી તેઓ ઉત્સાહ વિશેષથી ઉછળી રહયા, આનંદસમુદ્રમાં ન્હાઈ રહયા, રોમહર્ષ રૂપ કે ચુક સમૂહ જાણે પહેર્યો હોય તેવા દેખાવા લાગ્યા, તે સમય સંબંધી શોભા તેમણે ધારણ કરી, જાણે કે નૃત્ય કરવા લાગ્યા, હર્ષથી આળોટવા લાગ્યા, અત્યંત હસવા લાગ્યા; અને તેમણે ગાન, ભેટ, મંગલ નૃત્ય, વસ્ત્રાભૂષણ આદિ અનેક પ્રકારની નોંછાવરીવાળો મહોત્સવ કર્યો. (૧-૪) તેવા ઉત્સવ વખતે પણ જેની ચરણપીઠ સંબંધી ભૂમિ મ્લેચ્છસમૂહથી સેવાઈ છે, જેણે સઘળા ભૂમંડલ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે એવા મહાપ્રતાપી, મહા-ભાગ્યવાન દેશપતિના જે જે ગુણ છે, ગૂઢ વિનયવાળા ભાવ છે, મધુરતા છે, શ્લેષ વચનો, નિવેદનના પ્રકાર અને સુંદર ગુઢ વાત્સલ્ય છે, શ્રીહસ્તાક્ષરના આદરસહિત સંગ્રહણના મનોહર, લોકવિચારાતીત મહામધુર પ્રકાર છે તથા પોતાના નિકટવર્તી સેવકો-દ્વારા રૂપાના દંડદીપકની સેવા સંકોચ, ભય, લજ્જા, પ્રણય, મસ્તકદ્વારા નમન તથા તેવી અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત પોતાના વિજય સંબંધી મનોહર યશસમૂહની જે ભેટ છે, ગૂઢ પશ્ચાત્તાપસમૂહનો હર્ષ, અત્યંત ગૂઢ નર્મ, કોમલ, મંદહાસ્ય છે, તેવા વિયોગની વ્યાકુળતા છે, જે સુદઢ, મનોહર, અત્યંત ગંભીર ભક્તિથી સભર છે. તે સર્વ કૃપાસાગર સર્વજ્ઞ શિરોમણિ શ્રીમહાપ્રભુના હૃદયથી દૂર ન હતું, પરંતુ તે સર્વ હૃદયમાં જ અચલ થઇને હંમેશાં નિવાસ કરવા લાગ્યું. (૫-૧૨) પ્રાતઃસમયે પોતાના શ્રીમુખકમલના દર્શન અર્થે અત્યંત ઉત્સાહી પ્રિય આસફખાનના ઘરમાં ભગવાન શ્રીમહાપ્રભુજી પધારીને અત્યંત નમ્ર આસફખાનના મનોરથને

૬૩ પૂર્ણ કર્યો. ત્યાં, તે તે નિજભકતો શ્રીજીના કાશીનિવાસને ઇચ્છતા નહોતા, કેમકે કાશીમાં જવાની ઇચ્છા કરતાં તે અસુર યતિ સાથે ફરીથી શ્રીમહાપ્રભુના સુદુસ્તર વિરોધદુ:ખની સંભાવના તેમના મનમાં ઉપસ્થિત થઈ હતી; એટલે તે તે સમૂહને અનુકૂળ થઇને, તેમના પ્રેમથી વશ થયેલા શ્રીજીએ શૂકર નામના ક્ષેત્ર મધ્યે નિવાસ કરી રહેલા વરાહદેવનો સ્વલીલાના દર્શન સંબંધી મનોરથ પૂર્ણ કરવાને માટે ઇચ્છા કરી અને ત્યાંના નિવાસી ભકતોનાં પ્રબળ ભાગ્યથી કે ભક્તિથી અત્યંત આકર્ષાયેલા પ્રિય શ્રીજીએ અમૃતના હજારો સમુદ્રમાં આસફખાનને સ્નાન કરાવતા હોય તેમ તેને કહ્યું કે અમારી ઇચ્છા શૂકર નિવાસ કરવાની છે.(૧૨–૧૮) ત્યારે આસફખાને શ્રીજીના અનુગ્રહ વચનને દીનતા સહિત, નમી રહેલા મસ્તકથી બન્ને કાનથી, અંત:કરણથી આદરસહિત નમન કરી હૃદયમાં ધારણ કર્યું, અને હાથ જોડી તેણે કહ્યું, હે પ્રભુ, ભલે એમ કરો. આપ જયાં નિવાસ કરવાની ઇચ્છા રાખો છો, ત્યાં જ નિવાસ કરો અને ચક્રવર્તીની નિરંતર ઇચ્છા છે તે અત્યંત બુદ્ધિમાન, આપમાં ગુઢ, સુંદર, ભક્તિવાળો દેશપતિ આવું વચન મને તથા અન્ય લોકોને વારંવાર કહે છે. (૧૯–૨૧½) તેથી સદાય મંગલ કરનાર હે પ્રભુ, શૂકર ક્ષેત્રમાં પધારી આપના નિવાસથી તેને અલંકૃત કરવાની, ત્યાંના ભકતોના ભાગ્યને સફળ કરવાની આપની ઇચ્છાને અનુસરો. થોડાક દિવસોમાં જ યવનાધીશનો પત્ર આપશ્રીને મળશે અને આ પ્રકારનો યવનાધીશનો જે અભિપ્રાય છે તે આપ સ્પષ્ટ રીતે જોઇ શકશો. (૨૨–૨૪) પછી ભગવાન શ્રીજી તે આસફખાનને ઘણા પ્રકારે આદરથી જોઇ અને આશ્વાસન આપી, પોતાની શિબિરમાં પધાર્યા. પછી તેમણે આસો માસની વદ ત્રીજની અમૃત ઘડીએ અહીંથી પ્રસ્થાન કરવાનો નિર્ધાર કર્યો. પણ જયોતિષશાસ્ત્રને જાણનારા શ્રીજીના ભકત, પ્રસિદ્ધ, મહાન પરમાનંદ જાનીએ શ્રીમહાપ્રભુની આગળ શુભ મુહૂર્ત સુધી ત્યાં જ રોકાવા વિનંતી કરી. તે પરમાનંદની વિનંતી પ્રમાણે આસો માસની વદ એકાદશીના દિને શ્રેષ્ઠ ગુણવાળા મુહુર્તમાં કૃપાસાગર શ્રીજીએ ત્યાંથી નીકળવાનું નકકી કર્યું. (૨૫–૨૭½) શ્રીમહાપ્રભુજીના શ્રીમુખચંદ્રથી ઉછળી રહેલા નિર્મર્યાદ શોભામૃતના સમુદ્રસમૂહનું પાન કરવા માટે ક્ષણે ક્ષણે ત્યાં આવતા યવનપતિના સેવકો, નગરનિવાસીજનો, રાજાઓ, રાજપુરુષો, ભકત શ્રેષ્ઠ તથા તે તે સ્ત્રીગણ અત્યંત આનંદિત થયાં. રાજદ્વારે હરિવંશી નામથી પ્રસિદ્ધ એવો શ્રીમહાપ્રભુનો ભકત મધુર દુર્ગાદાસ હતો. તે કૃપાસાગર શ્રીજીને સદૈવ અનુકૂળ બનતો. (૨૮–૩૧) તે કહેવા લાગ્યો કે પહેલાં અજ્ઞાનથી મૂર્ખ એવા મેં જેમને સદ્ગુરૂ માનેલા, તેમણે તો સંન્યાસીના ભયથી તુલસીમાલાનો ત્યાગ કર્યો છે; તેથી મેં તેમનો ત્યાગ કર્યો છે. આપશ્રી તો સુદૃઢ પૂર્ણવ્રતવાળા છો. આપશ્રી તો પરમેશ્વર, જગદ્ગુરૂ છો, સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા છો, તેથી મેં હવે આપનો જ આશ્રય કર્યો છે. (૩૨–૩૩) કાશ્મીરવાસી સઘળા લોકો, કવિઓ અને શાસ્ત્રજ્ઞો, વૈયાકરણો, વૈદ્યો, જયોતિષીઓ, ગુણીજનો સર્વ શ્રીજીની સમક્ષ આવ્યા અને ભેટ ધરી તે સર્વનો શ્રીમહાપ્રભુજીએ યથોચિત આદર કર્યો અને અમૃતના સમુદ્રની વર્ષા કરતી પોતાની વાણીથી તેમને પાવન કર્યા અને કૃતાર્થ કર્યા. (૩૪–૩૫) તે કાશ્મીરમાં જગદીશ્વર શ્રીજીએ લોકોના ઉપકારને અર્થે વ્યાકરણનો અને પ્રખ્યાત વિષ્ણુધર્મોત્તરનો અંગીકાર ૬૩

૬૪ કર્યો. દેશપતિની સેવામાં તત્પર એવા કોઈ એક શ્રીમહાપ્રભુના દાસ ભાગ્યવાન સુથારે સુંદર આસન, બે સુંદર પાદુકા તથા સુંદર લાકડાનાં પુસ્તક માટેનાં પૂઠાં અર્પણ કર્યાં. દીનબંધુ શ્રીજીએ કૃપાની પૂર્ણતાથી તેનો અંગીકાર કર્યો. (૩૬-૩૮) પછી પ્રિય શ્રીજી પોતાના ભક્ત રાઘવદાસની વિનંતીને માની, તેને ઘેર પધાર્યા. તે ભક્તશ્રેષ્ઠ રાઘવદાસે શ્રીમહાપ્રભુને સોનાજરીના વસ્ત્રોની, મખમલ નામના ઈન્દ્રગોપ જેવાં લાલ રંગવાળા અન્ય દેશનાં વસ્ત્રોની અને બીજી ઉત્તમ પ્રકારની વિવિધ ભેટો પ્રેમથી સમર્પી, અને ત્યાં આવેલા રાજાઓ, રાજપુત્રો, તેમના સેવકો, અસંખ્ય પ્રિયજનો વગેરેએ પણ પોતપોતાના મનોરથ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારની ભેટો પ્રેમથી અર્પણ કરી. (૩૯-૪૧½) હંમેશાં આસફખાનની નિકટ રહેનારા જે મુકુંદદાસ હતા તેમણે ત્યાં આવીને ભક્તિથી શ્રીમહાપ્રભુની આગળ પ્રણામ કર્યા અને કૃતકૃત્યતા અનુભવી. શેઠ વહોરાના ઘરમાં ઘણા ભક્ત ભગવદીઓ ઉતર્યા હતા, તેમની તે શેઠ વહોરાએ અત્યંત પ્રેમથી સેવા કરી હતી. (૪૨-૪૪) પછી નોમને દિવસે શેઠ વહોરાની વિનંતીને માની, શ્રીજીએ તેમના ઘરને પાવન કર્યું. તે શેઠે ઘણા પ્રકારની વસ્ત્ર ભેટો અને ઘણું ધન અર્પણ કર્યું. રાત્રે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કૃપાથી તેમના ઘરમાં શયન કર્યું. દશમની રાતે હરિદાસ તોવરના ઘરે પધારી શ્રીજીએ તેમના ઘરને અલંકૃત કર્યું, અત્યંત પાવન કર્યું અને તેમને કૃતકૃત્ય કર્યા. (૪૫-૪૬½) ॥ ભજનીય ગોકુલ ભૂપ હેં, રજનીય વાસર નીત ॥ તા સંબંધ કે ભગવદી, નાગર ત્યોં હિતચિત્ત ॥
આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો એકવીસમો તરંગ પૂરો થયો ॥
વિવેક જૂત મન રાખીયે, નાગર વલ્લભ ચર્ણ । શ્રીગોકુલેશ સ્વરૂપ વિનુ, ઔર ન અંતઃકર્ણ ॥ હવે તરંગ બાવીસમો શરુ થાય છે ॥

એકાદશીને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રાતઃકાલના સઘળાં કાર્યો પતાવી તથા બીડાં, વસ્ત્ર, પ્રિય વચન, દર્શન આદિથી ત્યાંના જીવોનો અત્યંત આદર કરીને ઉત્તમ ઘોડા પર સવાર થયા. અત્યંત દૂર સુધી વળાવવા આવી રહેલા ત્યાંના નિવાસી ભક્તોને પોતાને ઘેર જવાની શ્રીજીએ આજ્ઞા કરી અને જેમનાં નયનકમલ શ્રીજીનાં દર્શન કરતાં તૃપ્ત નથી થયાં એવા તે ભક્તો વડે વારંવાર દર્શન કરાતા કૃપાનિધિ શ્રીજીએ ત્યાંથી પ્રસ્થાન કર્યું. માર્ગમાં મહાભાગ્યવાળા એક દેવદારના મોટા વૃક્ષને શ્રીજી આશ્ચર્ય તથા હર્ષ સહિત જોવા લાગ્યા; તે વૃક્ષના મૂળની બખોલમાં એક મોટી ખાટ બિછાવેલી હતી અને ત્યાં એક બકરી બાંધેલી હતી, તથા ત્યાં વસ્ત્ર તેમજ પાત્ર પ્રસારીને કોઇ એક પુરુષ રસોઈ કરી રહ્યો હતો. (૧-૪½) એવા તે વૃક્ષની વાત કરતાં કરતાં શ્રીજીએ સર્વને દુર્લભ એવા પોતાના બિરાજવાથી 'રામૂકી સરાય' નામથી પ્રસિદ્ધ ગામને શોભાયમાન કર્યું. બારસને દિવસે હીરપુરમાં બિરાજી, તેરસને દિવસે અરાડીભરાડી ગામને શોભાયમાન કર્યું. તે દિવસે માર્ગમાં અત્યંત વિષમ ઘાટી પર આવી રહેલા પોતાના ભાઇ રઘુનાથજીના પુત્ર ગોપાલજીને શ્રીજીએ જોયા, ત્યારે પ્રેમથી સ્વયં કરૂણાસાગર શ્રીજી આ બાજુની ઘાટીથી ઉતર્યા અને નિજ ચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામ કરી રહેલા તે ગોપાલજીને ભેટયા. (૫-૮) આર્દ્ર હૃદયવાળા થઇ ૬૪

૬૫ શ્રીજી રુદન કરી રહેલા તે ગોપાલજીને સમાચાર પૂછયા કે અમારા શ્રીમદ્‌ગોકુલમાં શ્રીગિરિધારીજી આનંદિત છે? અન્ય ગોકુલ-વાસી સુખી છે? ત્યારે ગોપાલજીએ ગોકુલના વૃત્તાંતને ક્રમશઃ કહી સંભળાવ્યો. અને કહ્યું કે સંન્યાસીની પ્રસન્નતા અર્થે સંબંધીઓએ વેદવાળી જન્માષ્ટમી કરી. (૯–૧૦) એ સાંભળીને શ્રીમહાપ્રભુજીએ ક્રોધ સહિત તેમની બુદ્ધિની નિંદા કરી. તે દિવસે શીતવર્ષા અધિક હતી; તો પણ અત્યંત ધૈર્યવાળા જગદીશ શ્રીમહાપ્રભુજીએ સઘળાં નિત્યકર્મ કર્યાં. પ્રિય શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના શ્રીગોકુલમાં પ્રેમાદર સહિત કર્ણપુટ પસારી પોતાનાં વચનનું પાન કરી રહેલા ભક્તરાજ શ્રીમોહનભાઇજી આદિ સઘળા ભક્ત રાજેને અહીંની એક વાત કહી હતી. (૧૧–૧૩) આ અત્યંત દુર્ગમ વિષમઘાટીમાં રાજાધિરાજાએ પણ ઘણી સાવધાનીથી પગે જ ચાલીને ઘણા યત્નથી જેમ તેમ કરી અત્યંત વિષમ માર્ગ ઓળંગવો પડે છે. તેમની વિશેષ વાત કહેવાથી શું? મ્લેચ્છ ચક્રવર્તીની પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય, સર્વાંગ મનોહર, મૃગનયની, ચંદ્રવદની, સૂર્યને પણ ન જોનારી એટલે પરદામાં રહેનારી એવી બેગમોને પણ તે અત્યંત વિષમ માર્ગમાં હાથી, રથ, સુખપાલ આદિનો ઉપયોગ કરવાનો અવસર ન હોવાથી, સ્વયં લાકડી હાથમાં લઇને કોમળ પગે ચાલવું પડયું હતું. તેમનાં વસ્ત્રાભૂષણો ખસી ગયાં હતાં, પરદા દુર થઇ ગયેલા દાસ ચાકરો છૂટા પડી ગયા હતા. અત્યંત થાકી ગઈ હતી; વારંવાર પડતી, ફરી ફરી ઊઠીને ચાલતી હતી, સારાસાર વિચાર તજી ગમે તેવા પાપી પુરુષના હાથનો આશ્રય લેવા ઇચ્છા કરતી હતી; પોતાની રક્ષાને માટે તેના અવલંબનની યાચના કરતી, પણ ઉપેક્ષા થતાં હાહાકાર કરતી તેઓ ઘણી જ દુઃખી થતી હતી. તેમાંની કેટલીક બેગમોને અમારા સેવકો કૃપાવિશેષથી હાથ પકડીને ઘણા યત્નથી ઘાટિની પાર ઉતારતા હતા. (૧૪-૨૧) તેમાં કોઇ એક ચંચલ સ્વભાવવાળા ભકતે મારી નિકટ આવીને હસતાં હસતાં આશ્ચર્ય, આનંદ અને ગર્વપૂર્વક મને આ પ્રમાણે કહ્યું કે "હે પ્રાણનાથ, ઘણું મંગલ થયું કે આપશ્રી ગોકુલથી કાશ્મીરમાં પધાર્યા અને ત્યાંથી મારા સદ્‌ભાગ્યને કારણે કાશ્મીરથી પાછા ગોકુલ તરફ પધાર્યા છો. (૨૨–૨૩) મારા સદ્‌ભાગ્યથી આપશ્રીની સાથે આ અત્યંત દુર્ગમ ઘાટીમાં ચાલી રહયો છું. મારુ મોટું ભાગ્ય છે કે દેશાધિપતિની આવી સુંદર પત્નીના હાથનો સ્પૃહણીય સ્પર્શ લાંબા સમય સુધી મને પ્રાપ્ત થયો; નહિ તો કયાં તે અને કયાં હું? અમારા બંનેનું આવું મિલન કયાંથી થાત?"(૨૪–૨૫) આ પ્રસંગ કહી શ્રીકલ્યાણ ભટ્ટજી કહે છે કે પ્રીતમ શ્રીજીએ પ્રકાશ કરેલો રસનો મહાસાગર અમે સર્વ સુહૃદો ભકતો પીતા હતા. તેમાં ડૂબતા, તરતા, ફરીથી ડૂબતા, બહાર નીકળતા હતા. પછી આ પ્રમાણે ઘાટીનો પ્રસંગ કહીને હવે પહેલાંનો પ્રસંગ આગળ ચલાવે છે. અહીંથી પ્રિય શ્રીમહાપ્રભુજી મહમદકુલી લઢી પહોંચી, (૨૬–૨૭) પીરપંજાલ ઉતરીને, ચૌદશને દિવસે પોસાન નામના ગામમાં પહોંચ્યા. અમાવાસ્યાને દિવસે બ્રહ્મગલ્લામાં રહયા, અહીંથી આગળ જતાં ૬૫
શ્રીમહાપ્રભુને એ માર્ગમાં સેનાધિપતિ આજમખાન મળ્યો; તેણે મિત્ર તુલ્ય શ્રીજીના ધર્મપરાયણ ભાવની અત્યંત પ્રશંસા કરી

અને બુદ્ધિશાળીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા દુષ્ટ તેણે સંન્યાસીની નિંદા કરી. ઉચ્છલિત કરુણાવાળા ભગવાન શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેને આશીર્વાદ આપ્યા. (૨૮–૩૦) પડવાને દિવસે શ્રીજીથાના ગામમાં પધાર્યા; ત્યાં પ્રિય પ્રભુએ રાત્રે સ્વપ્નામાં સઘળા લોકોમાં ગઢવી શબ્દથી પ્રસિદ્ધ એવા અતિ ઉજ્જવલ વિષ્ણુદાસ નામના શ્રેષ્ઠ ભક્તને જોયો. તેથી અત્યંત પ્રસન્ન થઇને પોતાના ભક્તોમાં સ્વપ્નની વાત પ્રગટ કરી. (૩૧–૩૨) ત્યારે તે ભક્તજનોએ કહ્યું કે ભંભરની ઘાટીમાં મ્લેચ્છોએ તેને રોકી લીધો હતો, તેથી ત્યાંથી આપશ્રીની સાથે ચાલવામાં તે સમર્થ ન હતો, આપનાં આવાં દર્શન વિના તે ક્લેશ પામતો, તેથી હે પ્રભુ, કરૂણા:કરીને વિનિદ્રા (એટલે ઊંઘ ન આવવી તે) એ આપને સ્વપ્નમાં વિષ્ણુદાસને દેખાડયો, કે જેથી સર્વ પુરુષાર્થો સિધ્ધ કરનારી આપની કૃપા તેના પર થાય. એ સાંભળી હાસ્યથી શોભાયમાન શ્રીમુખવાળા શ્રીજીએ તેમને અત્યંત આનંદ આપ્યો અને તે ભકતોએ પણ પોતાના પ્રાણરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજીને પ્રસન્ન કર્યા, બીજને દીવસે શ્રીમહાપ્રભુજી થાના ગામથી રાજેર નામના ગામમાં પધાર્યા. ત્રીજને દિવસે ચિંગિસ નામના ગામમાં પધાર્યા. ચોથને દિવસે નોસહરા ગામમાં અને પાંચમને દિવસે ભંભર ગામમાં પહોંચ્યા. (૩૫-૩૭) તે જગાએ હર્ષથી વારંવાર મહારાજ, મહારાજ, વલ્લભદેવ, વલ્લભદેવ, જળહળતા બ્રહ્મદેવ–એવું વારંવાર ઉચ્ચારતા, શ્રીમહાપ્રભુની સ્તુતિ કરતા, ઉત્કંઠિત હૃદયવાળા તથા ચિરકાળ વિયોગથી કૃશ થયેલા ભકત વિષ્ણુદાસ ગઢવીએ પ્રિય શ્રીજીની આગળ આવી પ્રણામ કર્યા. (૩૮–૩૯) કૃપાસિંધુ પ્રિય શ્રીજી પોતાના તે ભકતને જોઇ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ચતુરોમાં શ્રેષ્ઠ પ્રીતમ શ્રીજીએ થાકી ગયેલા પોતાના ભકતોના વિશ્રામસુખને માટે બીજે દિવસે પણ ત્યાં જ ભંભર ગામમાં નિવાસ કર્યો. સાતમને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજીએ દોલત નગરની પાસે પહોંચતાં તાપીપુર નિવાસી ભકતોએ પાઠવેલાપત્રને લાવનાર કાસદને જોયો. તેના હાથમાંથી તે સુંદર પત્ર લઇ, તે વાંચી, તે ભકતો પર પોતે અત્યંત પ્રસન્ન થયા. પછી તેને પૂછયું કે હું કાશ્મીર ગયો છું તે કોણે કહ્યું ? ત્યારે તે કાસદે કહયું કે તાપીપુરમાં ખાનિખાન નામનો સેનાપતિ રહે છે, તેણે પોતાના લોકોની આગળ કહયું હતું કે શ્રીગોકુલનાથજી તુલસીમાલાદિના ધારણાદિરૂપ ધર્મને મ્લેચ્છપતિની સભામાં દઢ કરવા માટે કાશ્મીર પધાર્યા છે. તેના મુખથી અધિકારીઓમાં મુખ્ય સુંદરદાસે એ વાત સાંભળી અને તારાચંદને કહયું, અને તારાચંદે આપના ભકતોને કહયું. (૪૦–૪૬) ત્યારે અત્યંત ચિંતાતુર થઈ રહેલા આપના તે સઘળા ભકતોએ સત્વરે મને પત્ર આપીને મોકલ્યો છે. તેથી હે મહાપ્રભુ, હવે આપશ્રી પાસેથી તેમને માટે કૃપાપત્રની અભિલાષા કરું છું; (૪૭) ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીએ ત્યાં જ તેને પોતાનો કૃપાપત્ર આપ્યો. પછી શ્રીજી ગુજરાત ગામમાં પધાર્યા. ત્યાંથીઆઠમને દિવસે 'ચીમાગખંડ'માં પધાર્યા. નોમને દિવસે ત્યારથી ઇમનાબાદ ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં ગોપાલદાસની વિનંતીને માની તેના ઘરને પાવન કર્યું. (૪૮–૪૯) તથા ગોપાલદાસે ભેટ કરેલી શય્યા અને પહેરામણીનો શ્રીજીએ અંગીકાર કર્યો, તે ગામના તલાવ પર શ્રીજીએ ભોજન લીલા કરી. દશમને દિવસે ભગવાન સહોદર (શાહદરા) ગામમાં પહોંચ્યા. એકાદશીને દિવસે ગોકુલાધીશ લાહોર પહોંચ્યા. અહીંથી

ભકતશ્રેષ્ઠ તારાચંદજી પોતાના પ્રેમથી પ્રેરાયેલા, શ્રીમહાપ્રભુની પ્રસન્નતા અર્થે, સ્વમનોરથ અનુસાર ઘરમાં તે તે કાર્યને કરવા માટે આગળથી ચાલવા લાગ્યા. બારશને દિવસે શ્રીજી ભગવાનદાસના ઘરમાં પારણાં કરી, ત્યાંથી પ્રસ્થાન કરી, થોડેક દૂર આવેલા પટ્ટી ગામમાં તેરશને દિવસે નિવાસ કર્યો. (૫૦–૫૩) ત્યાં ભગવાનદાસ અને તેમની પત્નીએ પ્રથમથી પણ અધિક આદરથી શ્રીમહાપ્રભુની સેવા કરી. પછી ત્યાંથી ચૌદશને દિવસે પ્રિય શ્રીજી સુલતાનપુરમાં પધાર્યા, તથા પૂર્ણિમાને દિવસે તલવણ ગામમાં પધાર્યા. અહીં પરમાનંદદાસના ઘરમાં નિવાસ કર્યો. તેમણે શ્રીજીની અત્યંત સેવા કરી. (૫૪–૫૫) અહીંથી આગળ ચાલતાં શ્રીજી પડવાને દિવસે નૂરમહલ ગામમાં પધાર્યા. ત્યાંથી બીજને દિવસે શ્રીજી ઇતમાદ્દૌલા ગામમાં પહોંચ્યા. ત્રીજને દિવસે સિહનદ ગામમાં, ચોથને દિવસે અંબાલા ગામમાં અને પાંચમને દિવસે કુરુક્ષેત્રમાં પધાર્યા. છઠ્ઠને દિવસે કર્ણાવલી ગામમાં, સાતમે ગુન્નોર પધાર્યા. શ્રી મહાપ્રભુજી માર્ગમાં નરેરા ગામથી શ્રીગોકુલવાસી સઘળા ભકતોને પોતાના આગમનનો તથા વિજયનો વૃત્તાંત પહોંચાડવા માટે જેતા નામના શ્રેષ્ઠ પહેરગીરને પોતાનો પત્ર આપી શ્રીગોકુલ તરફ રવાના કર્યો. (૫૬–૫૯) અહીંથી આઠમને દિવસે શ્રીજીએ સઘળા પંડિતો જેને ઇન્દ્રપ્રસ્થ કહે છે તે દિલ્હી ગામને શોભાયમાન કર્યું. કાશ્મીરમાં મુકુંદદાસે પોતાના દિલ્હી-વાળા ઘરને પાવન કરવા માટે ઘણા પ્રકારે શ્રીજીને વિનંતી કરી હતી, તેથી શ્રીમહાપ્રભુજી તેમના ઘરમાં બિરાજ્યા ત્યાં નિગમ-બોધ નામના શ્રેષ્ઠ તીર્થમાં સ્નાન કરી, પાછા વળતાં પ્રિય શ્રીજીએ કૃષ્ણદાસ રાજાને બગીચામાં જોયા. કૃષ્ણદાસે શ્રીને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને કાશ્મીરમાં બનેલી વાત બાબત પૂછ્યું, ત્યારે શ્રીજીએ કૃપાથી કાશ્મીર સંબંધી બધી વાત કહી સંભળાવી. (૬૦–૬૩) પછી ઘણા પ્રકારના મનોરથવાળા ભકત તારાચંદે વિનંતી કરી, શ્રીમહાપ્રભુને પોતાના ઘરમાં પધરાવ્યા અને મનોરથને અનુરૂપ સેવા કરી. (૬૪) તેમના ઘરમાં શ્રીજી તથા તેમનાં ભકતોએ સુંદર, સિદ્ધ થયેલી, મધુર, સ્નિગ્ધ, કોમળ, મનોહર જલેબીને ભકત તારાચંદના પ્રેમને કારણે આરોગી, પછી મુકુંદદાસના ઘરમાં પધારી, શ્રીમહાપ્રભુજી શરણે આવેલી તેની સ્ત્રીને નામ સંભળાવી, કૃતાર્થ કરી; અને ત્યાં ભોજન કરી હર્ષથી ત્યાં વિશ્રામ કર્યો નોમને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજી પરવર ગામને શોભાયમાન કર્યું. (૬૫–૬૭) ત્યાંથી આગળ પધારી શ્રીજીએ માર્ગમાં આવેલા હોઠિલ નામના ગામના મનોહર તલાવમાં ઘોડાને સ્વચ્છ જળ પીવડાવ્યું. ત્યાં ભગવાનદાસે શ્રીગોકુલથી આવી સંકોચ સહિત દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. (૬૮–૬૯) તેઓ સુલતાનપુર આગળ પ્રભુને છોડીને પાછા આવ્યા હતા અને તેથી શરમાઇને ઝાંખા પડી ગયા હતા. શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેમના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા અને તેમનો આદર કર્યો. અહીંથી કાર્તિક વદ દશમને દિવસે પરાત્પર પરમ પ્રિય પ્રાણનાથ નંદીશ્વર ગામમાં બિરાજ્યા. ત્યાં ઉચ્છલિત ભકિતથી નંદસુત ભગવાનનાં તથા નંદયશોદાનાં પોતે દર્શન કર્યાં. ત્યાં પાવન નામના તળાવમાં સ્નાન કરી, સઘળું કાર્ય કરી, ભોજન કરી રાત્રિ સમયે નિદ્રાલીલા કરી. (૭૦–૭૨½) આ દશમને દિવસે જ, જેતા નામનો શ્રેષ્ઠ પહેરગીર

શ્રીગોકુલમાં પહોંચ્યો અને તેણે પ્રભુનો પત્ર આપી, મ્લેચ્છપતિ પર મેળવેલા વિજયના સમાચાર કહયા; તેની સભામાં તુલસી-માલાદિનું ધારણ જેમાં પ્રમુખ છે, તેવા સઘળા ધર્મની સ્થાપનાની વાત કરી, પ્રાણનાથના કીર્તિપ્રતાપની વૃદ્ધિ વિષે કહયું, કુશલ સમાચાર કહયા અને નોકર ચાકર તથા ભકતો સહિત શ્રીજી આવી રહયા છે એવા સમાચાર કહયા; અને એ પ્રમાણે શ્રીગોપાલ આદિ સર્વને મહાહર્ષથી પ્રફુલ્લિત કર્યા. (૭૩–૭૬) તે સર્વે શ્રીમહાપ્રભુના તે તે અનેક પ્રકારના પ્રતાપ વિષે પૂછી, તે વિષે સાંભળી આનંદિત થયા; અને તે બધા ભકતો તથા ભકતસુંદરીઓએ વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રાભૂષણાદિથી તે જેતા પહેરગીરને અત્યંત પ્રસન્ન કર્યો. (૭૭½) ॥ અનુભવ કીનો ગ્રહેદને, અપને નેનનિ સંગ। નિરખ્યો નખશિખ સ્વરૂપને વલ્લભહો સો રંગ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુના સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો બાવીસમો તરંગ પૂરો થયો ॥

॥ રૂઢ પંથ નહિ રાખીયે, રાખીએ ગૂઢ વિચાર। શ્રીગોકુલેશ સ્વરૂપ મહી નાગર ઉર નિરધાર ॥ હવે તરંગ તેવીસમો શરુ થાય છે॥

શ્રીગિરિરાજધરણના શ્રીમુખકમલ સંબંધી રસસમુદ્રનાં નયનથી પાન કરવા માટે હૃદયઉત્કંઠિત થવાથી, ભગવાન શ્રીજીએ એકાદશીને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઉઠી, તે નંદીશ્વર ગામથી શીઘ્ર પ્રસ્થાન કર્યું. વિશ્રામ જલધરીઓ તો શ્રીમહાપ્રભુની પણ પહેલાં શ્રીગિરિરાજમાં પહોંચી, આનંદિત થઇ શ્રીમહાપ્રભુના પ્રખ્યાત શ્રેષ્ઠ ભકત સાયા ગઢવીને કહયું કે તમારા મહાભાગ્યથી પ્રાણનાથના પધારવાની તમને વધાઈ આપું છું. (૧–૩) આ સાંભળી તે ગઢવી અત્યંત હર્ષથી વિહવલ બની ગયા અને વારંવાર પૂછવા લાગ્યા કે પ્રિયતમ કયાં સુધી આવ્યા છે? કયારે તેમનાં શ્રીમુખચંદ્રનાં દર્શન કરીશ? (૪) આ પ્રમાણે અત્યંત હર્ષની ઘટના સંભળાવનાર તે વિશ્રામને મણિ–મોતીથી જડેલી સોનાની રસના (જીભ) ઘડાવી દઇશ અને અનેક પ્રકારના વસ્ત્રાભૂષણ આપીશ, એવી તેમણે પ્રતિજ્ઞા કરી અને પ્રભુની સન્મુખ ગયા. સમીપ પહોંચી તે ગઢવીએ પ્રભુનાં દર્શન કરી વારંવાર પ્રેમથી દંડવત પ્રણામ કર્યા, (૫–૬) અને પ્રેમપૂર્વક નીલઘોડાને ભેટ ધર્યો. શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના ઘોડાને રોકી, કુશળતાના પ્રશ્ન આદિથી તેનું સમાધાન કર્યું. આ પ્રમાણે અન્ય સઘળા ભકતો, સેવકો, અનુયાયીઓ, વૈષ્ણવો અને ભીતરિયાઓ, શ્રીગોવર્ધન-ધારીજીની સેવા કરવાવાળા સર્વે હર્ષથી દોડી આવીને શ્રીમહાપ્રભુનાં દર્શન કરી, પ્રણામ કરીને મહાસુખી થયા. (૭–૮½) શ્રીમહાપ્રભુજીએ દૃષ્ટિથી, પ્રિય વાણીથી અને મંદહાસ્યથી તે સર્વ પર અનુગ્રહ કર્યો. પછી શ્રેષ્ઠ ઘોડા પરથી ઉતરીને શ્રીગોવર્ધન ગિરિરાજ પર પ્રયાણ કર્યું અને પોતાનાં ચરણકમલના ન્યાસથી તે ગિરિરાજને આનંદિત કર્યો, આર્દ્ર, સુગંધિત અને અલંકૃત કર્યો, પાવન કર્યો, રોમાંચિત, અત્યંત પ્રફુલ્લિત અને શીતલ કર્યો. (૯–૧૧) ત્યારે લક્ષ્મીદાસ ભીતરિયાએ લાડણને કહયું કે શ્રીવલ્લભજી પધાર્યા છે, તેથી શ્રીગિરિધારીજીને જગાડવા માટે તમે શંખનાદ કરો; ત્યારે લાડણ મૂર્ખે કહ્યું કે શ્રીગોવર્ધનનાથજીના જગવાનો સમય હજુ થયો નથી તેથી કેવી રીતે શંખનાદ કરું? ત્યારે લક્ષ્મીદાસ ભીતરિયાએ ગુસ્સે થઇ કહયું કે હે મૂર્ખ, તું

કંઈ પણ રહસ્ય જાણતો નથી. (૧૨–૧૪) અન્ય દિવસોમાં જ્યારે શ્રીવલ્લભજી સ્વયં શ્રીગિરિધારીજીના દર્શન માટે પ્રેમથી પધારે છે, ત્યારે શ્રીગિરિધારીજી પોતાના મંદિરેથી પ્રેમથી શ્રીજીની આગળ સન્મુખ જાય છે, અને અત્યારે તો શ્રીવલ્લભ મ્લેચ્છપતિ પર વિજય મેળવી, તેની સભામાં બળથી તુલસીમાલા ધારણાદિ જેમાં મુખ્ય છે એવા સઘળા વૈષ્ણવ ધર્મની સ્થાપના કરી પધારી રહયા છે. શું હવે તેમની આગળ શ્રીગોવર્ધનનાથજી એકાંતમાં નહિ પધાર્યા હોય? એકાંતમાં જરૂર પધાર્યા છે. આગળ પધારી આલિંગન દઇ, દર્શન કરી, સર્વથી પ્રથમ અલૌકિક પ્રકારથી અહીં આવી, બિરાજ્યા છે. તેથી હું તને લૌકિક રીતિથી કહું છું કે તું જલ્દીથી શંખનાદ કર. તેનો વિલંબ કરવો યોગ્ય નથી; નહિ તો શ્રીગિરિધારીજીનો અપરાધી થઇશ. આ સાંભળી લાડણે શંખનાદ કર્યો. પછી શ્રીમહાપ્રભુજી ભીતર પધારી, શ્રીનાથજીના શ્રીમુખચદ્રને નીરખી અત્યંત આનંદિત થયા, (૧૫–૨૦) અને સર્વજ્ઞ એવા બંને પ્રિય વિવિધ પ્રકારના જનસમૂહને જોઇ સંકોચ અનુભવી, નયનોથી આપસમાં તે વૃત્તાંતને પૂછયું અને કહયું. શ્રીપ્રાણનાથજીએ તો થોડોક સમય ત્યાં વિલંબ કરવાની ઇચ્છા કરી, ત્યારે સમયને પીછાણનારા શ્રીનાથજીની પ્રેરણાથી પોતાના ભકતસમૂહને, બંધુ સમૂહને, કુટુંબીજનોને તથા શ્રીમદ્‌ગોકુલને અત્યંત આનંદ આપવા માટે શ્રેષ્ઠ ગુણસાગર પ્રભુ વેગથી શ્રીગોકુલ પ્રતિ પધાર્યા. (૨૧–૨૩) ત્યાં રહેતા મોટાભાઇ ગિરિધરજીની પાસે શીલસાગર શ્રીમહાપ્રભુજી પધાર્યા અને વિનય સહિત તેમને પ્રણામ કર્યા. આ પ્રમાણે કરીને મહાપ્રભુજી શ્રેષ્ઠ ઘોડા પર સવાર થઈ, તેને નચાવતા, પ્રેમથી "હું પ્રથમ જાઉં" એ ભાવથી ચારે બાજુ દોડી રહેલા અસંખ્ય ભકતોને મળીને વેગથી આગળ પધાર્યા. ચિરકાલના વિયોગથી કલેશ પ્રાપ્ત થયો હોવાથી પ્રિય શ્રીજીના શ્રીમુખચંદ્રના દર્શનના ઉત્સાહવાળા વૈષ્ણવો, બાંધવો, જ્ઞાતિજનો, સુહૃદો, ભકતો, કરોડો મૃગનયનીઓ શ્રીગોકુલથી ચાલવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાક જણ તો રાજ-માર્ગમાં અને અન્યસ્થાનમાં, અન્ય જણ ખરીકમાં પધારી રહેલા પ્રિયનાં દર્શન કરી તેમના ચરણકમલમાં પ્રણામ કર્યા. (૨૪–૩૧½) દર્શનમાં અત્યંત ઉત્સાહિત પ્રિય પુત્ર શ્રીગોપાલ તથા શ્રીવિઠ્ઠલરાય–બંનેએ ત્યાં આવી પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. ત્યારે પ્રિય શ્રીજીએ તે બન્નેને પ્રેમપૂર્વક દઢ આલિંગન દીધું. (૩૨–૩૩) ખીરક અને શ્રીયમુનાજીના બંને તટ સ્નેહથી, ધર્મ-સમૂહથી, સૌંદર્યથી, નમસ્કાર તથા સૌભાગ્યથી, પવિત્રતાથી, મંગલમણિથી સુવર્ણનાં આભૂષણોથી, ચિત્રિત અમૂલ્ય વસ્ત્રોથી, જયશબ્દોથી, મંગલ જયનાદથી, આભરણોના ઝંકારથી, તેના તેજના સમૂહથી, હાસ્યથી, મંદસ્મિતથી, દઢ આલિંગનથી, ગીતથી, મનોહર નૃત્યથી, પોતપોતાના વૃત્તાંત કથનથી અત્યંત પૂર્ણ પ્રકાશમાન થયા. (૩૪–૩૭) પ્રેમસહિત, મંદહાસ્યપૂર્વક ઉત્તમ શ્રીયમુનાજીને નીરખી શ્રીમહાપ્રભુજી નાવ પર સવાર થઇ સામે કિનારે આવી બિરાજ્યા, ત્યારે યમુના નામની અહી-રણીએ દહીંનું ભરેલું મંગલ પાત્ર લાવીને ધર્યું. શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીહસ્તથા સ્વયં તેનો સ્પર્શ કરી તેનો સ્વીકાર કર્યો.

૭૦ પછી પ્રણામ કરી રહેલા પ્રિય નાનાભાઇ ઘનશ્યામજીને પ્રિય ભગવાન શ્રીજીએ દઢ આલિંગન આપી અત્યંત પ્રસન્ન કર્યા. (૩૮-૪૦) પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું જેનું મુખ છે, ચંચલ જેનું નયનરૂપ છે એવી શ્રેષ્ઠ સુંદરીએ પ્રેમથી માથે ધારણ કરેલા મંગલ કલશને જોઇ, પ્રિય શ્રીજી શ્રીનાથજીના મંદિરમાં પધારી ત્યાં યથાયોગ્ય કાર્ય કર્યું; પછી સ્વજનો, પુત્રીઓ, બંધુઓ, પુત્રવધૂઓ આદિને કુશળસમાચાર પૂછી. આશ્વાસન આપી તથા સત્કાર કરી કમલનયન પ્રિયતમ શ્રીબેઠકમાં મોટા સુંદર તકિયાવાળી મનોહર રૂવાળી મોટી ગાદી પર બિરાજ્યા અને ભક્તમંડળ, સ્વજનો, બાંધવો અને સર્વ મૃગનયનીઓને સુખદાન કર્યું. (૪૦–૪૪) ત્યારબાદ મ્લેચ્છપતિએ જે કહયું અને તેના પ્રતિ શ્રીજીએ સ્વયં શું કહયું, આસફખાને જે કહ્યું અને આપશ્રીએ તેને શું કહ્યું હતું, તથા કાશ્મીરમાં બનેલા અન્ય વૃત્તાંત ક્રમપૂર્વક પ્રેમ-હર્ષ સહિત કહયો; તે માટે ભક્તજનોએ તેમને અભિનંદન આપ્યાં. (૪૫–૪૬) પછી શ્રીમહાપ્રભુજી ઊઠયા; અને સ્નાન કરી, શંખ વગાડી શ્રીનાથજીને જગાડયા (ઉત્થાપન કરાવ્યાં) શ્રીગિરિધારીજીના શ્રીમુખકમલને પ્રેમપૂર્વક નિરખી પરમ આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. ત્યાં યથાયોગ્ય બીજાં કાર્ય કરી, પોતાનાં સઘળાં સંબંધીજનો સાથે ફલાહાર કર્યો. પછી અસંખ્ય સંબંધીઓ, ભકતો, સ્વજનોથી વીંટળાયેલા મહાયશસ્વી, તેજસ્વી ભગવાન શ્રીજીએ નિજ બેઠકને શોભાયમાન કરી. (૪૭–૫૦) તે વખતે જેમનામાં પ્રેમ-ભકિત ઉછળી રહ્યાં છે, એવા ભકતોની સુંદર વસ્ત્રોથી રચાયેલી મનોહર પહેરામણીનો, ન્યોચ્છાવર કરાયેલાં સુવર્ણ, મણિ, મોતી જડેલાં આભરણોનો, વિવિધ પ્રકારની ભેટોનો જગન્નાથ શ્રીમહાપ્રભુજીએ અંગીકાર કર્યો. (૫૧-૫૨½) શ્રીગોકુલાધીશે કાર્તક સુદ એકમે શ્રીગોવર્ધનપર્વત પર ન જતાં શ્રીગોકુલમાં જ અનુગ્રહ કરી શ્રીનાથજીનો મહિમા વધારવા માટે મહાઉત્સાહપૂર્વક ઘણી સામગ્રી વડે અન્નકૂટ ઉત્સવ કર્યો. (૫૩-૫૪½) ॥ ચલીયે મહદકી પંથમેં, ધરીયે મહદ વિચાર । મહદ ચર્ણ ચિત્ત રાખીયે, નાગર મહદપ્રકાર ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુનો સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલનો તેવીસમો તરંગ પૂરો થયો ॥ અનુભવ કીનો મહેદને, અપને નેનનિ સંગ । નિરખ્યો નખશિખ સ્વરૂપને વલ્લભહો સોરંગ ॥ હવે તરંગ ચોવીસમો શરુ થાય છે ॥

આ સાર્વભૌમ વિજય નામના આઠમા કલ્લોલના પ્રથમ તરંગમાં કૃપાશકિતનીવિજ્ઞાપના, તેમના પ્રતિ શ્રીમહાપ્રભુનો ઉત્તર તથા લીલાશકિતની વિનંતી કહી છે. (૧½) બીજા તરંગમાં સંન્યાસીએ જે પત્ર લખ્યો, તે મ્લેચ્છપતિને મોકલ્યો, તે કહ્યું છે. પછી મ્લેચ્છપતિના મન સંબંધી હર્ષ અને મિથ્યા ક્રોધનો અભિનય, શ્રીમહાપ્રભુને બોલાવવાનો આદેશ તથા મ્લેચ્છ-પતિની આગળ પ્રભુના ભકત આસફખાનનો પ્રભુને આદર સહિત કાશ્મીરમાં લઇ આવે તેવા પત્રને લશ્કરખાન પાસે લખાવ-વાનો વિચાર, મ્લેચ્છપતિએ એ વિચારને આનંદથી અનુમોદન આપ્યું, ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુને કાશ્મીરમાં પધારવા માટે લખેલો પત્ર સિંહજી વૈદ્ય પ્રભુની પાસે સત્વરે લાવ્યા, તે તથા પત્રને જોઇ શ્રીમહાપ્રભુના ચિત્તાની પ્રસન્નતા વર્ણવી છે. (૨–૬½) ૭૦ ત્રીજા તરંગમાં શ્રીમહાપ્રભુની આગળ શ્રીયમુનાજીની વિનંતી પછી શ્રીમહાપ્રભુનું પ્રસ્થાન અને આગ્રાનગરમાં લશ્કરખાન

સાથે સંવાદ, ત્યાંથી શ્રીજીનું આગળ પધારવું, ઘણા લોકોનો ઉદ્ધાર તથા આમલખેડા ગામમાં તેમનું પધારવું, વગેરે વર્ણવેલું છે. ચોથા તરંગમાં જલેસરમાં શ્રીજીનો નિવાસ, રાજબાઈ આદિ ભક્તો પર કૃપા અને મંદિરના અધિકારી આદિની વિદાય, મહાવજીભાઇ આદિ ભક્તોનો પાછા ન જવાનો અને પ્રભુની સાથે ચાલવાનો દૃઢ નિશ્ચય, હીરાભાઇ નામના પ્રસિદ્ધ ભક્ત પર કૃપા, તપાનામ નામના તપસ્વી પર કરુણાની વર્ષા, દિલ્હીમાં ભક્ત તારાચંદનું સ્મરણ, નરેરા ગામમાંથી ગાંગુ પહેરગીરને આસફખાન પાસે કાશ્મીરમાં મોકલ્યો, ગુન્નોર ગામમાં શ્રીગોકુલથી બીજા વાંકા માર્ગથી કેશવદાસ આદિ ભક્તો આવ્યા તેનું વર્ણન કર્યું છે. (૭–૧૨) પછી પાંચમા તરંગમાં પુરુષોત્તમદાસ મેહરાએ કરેલો દહીં–કાદવનો વિહાર અને કુરુક્ષેત્રમાં પ્રભુનુ પધારવું, ડોટકછુવા ગામમાં કોઇક વ્યાપારીની પ્રભુમાં વિશેષ ભકિત, અંબાલા નગરમાં નિજ ભક્તસુંદરીઓ પર કૃપા, સિંહનદમાં પવિત્રાંનો ઉત્સવ તથા દુરાહ નામના ગામમાં વિકૃત નેત્રવાળા ભક્ત કલ્યાણદાસ પાક માટે ઇંદ્રવારુણીનાં ફળો લાવ્યા, તેથી થયેલો હાસ્યવિલાસ, પછી ફુલ્લોર નામના ગામમાં ચતુરનાગાદિ વિરકતોનું આગમન વગેરે વર્ણવ્યું છે. (૧૩–૧૬) તરંગ છઠ્ઠામાં સૈયદ જાતિના મ્લેચ્છ વિશેષ પર પ્રભુની કૃપા અને તેનો ભાવ, ગિરિધરદાસ આદિ નિજ ભક્તો પર કરુણાની વર્ષા અને શ્રીજીનો આનંદ, પટ્ટી ગામમાં ભગવાનદાસની સ્ત્રી કેસરદે એ કરેલો મહોત્સવ સમૂહ તથા પ્રાત:કાલના દધિકાદવના ઉત્સવનું વર્ણન કર્યું છે. (૧૭–૧૮) પછી સાતમા તરંગમાં પટ્ટી ગામથી પ્રાણનાથ શ્રીજીનું પ્રસ્થાન, વીરપાલાદિનો ચિંતાથી જ્વર વિશેષ અને હમેશાં શ્રીમહાપ્રભુની સાથે શ્રીગોવર્ધનધારીજીનું પધારવું, નવસહરાદિમાં પધારવું, લાહોરમાં નિજ ભક્તો પર અનુગ્રહ, ઘનશ્યામદાસના ઘરમાં પ્રેમથી પધારવું, ત્યાં બિરાજવું, તે ઘનશ્યામદાસે સુખપાલજી અર્પણ કરી તે, તથા ફજિલાબાદ આદિ ગામને પાવન કરવું, ચીમાંગખંડનાં ઉપેક્ષા કરાયેલા તળાવને ઘણા પ્રકારે પાવન કર્યું, કોઈ દરિદ્ર બ્રાહ્મણ પર શ્રીમહા-પ્રભુની કરુણા તથા તેને ભેટ કરેલી મિશરીનો શ્રીજીએ કરેલો અંગીકાર, ગુજરાત નામના ગામમાં નિહાલચંદ નામના ભક્તની સાથે શ્રીમહાપ્રભુએ કરેલી હાસ્યગોષ્ઠી વર્ણવી છે. (૧૯–૨૩) આઠમા તરંગમાં હરુના જમાઈ પાપી છીતરની સાથે દુષ્ટ સંન્યાસીનો સંવાદ અને તે સંન્યાસીનું દુષ્ટ પત્ર બનાવવાનું દુષ્કર્મ–કે શ્રીમદ્‌ગોકુલનાથજીએ સંન્યાસીને મારવા માટે દુષ્ટ ગામવાસીઓને ઘણું જ ધન આપ્યું છે. આ પ્રમાણેના પત્રનું લખાણ અને તેના ઉપર કતર્દી નામના મુદ્રાધિકારીએ 'આ સાચું છે' એમ ન લખ્યું અને મુદ્રા ન કરી એ કહ્યું છે. તે પત્ર મ્લેચ્છપતિને કાશ્મીરમાં મોકલવો, 'આ પત્ર મિથ્યા છે,' એવી મ્લેચ્છપતિની બુદ્ધિ તથા વાચન, તે પર ભક્ત ઇતબારખાનનું તથા પરમ ચતુર આસફખાનનું એવું કથન, અને તેથી દેશપતિનો હર્ષ, ચોરોના શસ્ત્રસમૂહથી છીતરનું મરણ વર્ણવ્યું છે. (૨૪–૨૮) પછી નવમા તરંગમાં પ્રાણનાથ શ્રીજીનું ભંભર ગામમાં આગમન, ઘાટી પાર કરી, સંદેહ આદિ ઘાટીમાં પધારી, ચિંગિસ નામના ગામમાં જલમાં ઘઉં પીસવાના યંત્રનું

અવલોકન, રતનપંજાલ નામનો દુર્ગમ ઘાટી કે જે પાર કરવામાં કઠિન તેથી ત્યાં કેટલાક લોકોનો કૃપાશક્તિને ઉપાલંભ, અત્યંત કઠિન ઘાટી પીરપંજાલનું ઉતરાણ, મહમદકુલી નામની મ્લેચ્છની લાઢી(મઢી)માં પધારવું. (૨૯–૩૨) તેમાં સ્વતંત્ર પ્રભુની મ્લેચ્છવિશેષ પર કૃપા, હીરપુરમાં તે ભક્તોની ચિંતા–ક્લેશનું કરુણાસાગર પ્રાણેશ્વર પ્રભુએ કરેલું સમાધાન, બારશને દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજીએ રામૂકી સરાય ગામને પોતાના બિરાજવાથી શોભાયમાન કર્યું, તે તથા કાશ્મીરવાસી ભક્તોનું ત્યાં આગમન, આસફખાનનો ત્યાં ન આવવાનો હેતુ અને રામરાયના બગીચામાં શ્રીજીનું નિજ શિબીરમાં બીરાજવું, ત્યાંજ ભોજનલીલા તથા નિદ્રાલીલાનો આદર, સર્વ પ્રતિ પ્રભુનો અનુરાગ–આ સર્વ વર્ણવેલું છે. (૩૩–૩૬½) દશમા તરંગમાં પોતાની કૃપાશક્તિ સાથે શ્રીમહાપ્રભુનો સંવાદ, રાઘવદાસના વચનથી ચૌદ લોકના સ્વામી શ્રીમહાપ્રભુનું દિલાવરખાનના ઘરમાં સ્વયં પધારવું, મુકુંદદાસના ઘરમાં શ્રીજીનું બિરાજવું અને પછી ઇતબારખાનને ઘેર પધારવું, બીજે દિવસે પોતાના ભક્ત આસફખાનને દર્શનદાનાદિથી કૃતાર્થ કરવો, ત્યાં દેશપતિના આગાનૂરા નામના ખજાનચીએ શ્રીજીની સ્તુતિ કરી પોતાની રસનાને અત્યંત કૃતાર્થ કરી તે અને ભાગ્યવાન ભક્તરાજ આસફખાને કરેલી પ્રાણનાથ શ્રીજીની સ્તુતિ-એ બધું વર્ણવ્યું છે. (૩૭–૪૧) અગિયારમા તરંગમાં આસફખાનનો શ્રીમહાપ્રભુને પ્રશ્ન તથા પ્રિયશ્રીજીનો યજ્ઞોપવીતથી પણ તુલસીમાલાનો ઉત્કર્ષ પ્રગટ કરનારો ઉત્તર, ફરીથી તેની વિનંતી અને શ્રીજીનો ધર્મમય ઉત્તર–ભગવાને જે કહ્યુ, તે સર્વ પોતાના હાથથી પ્રેમપૂર્વક આસફખાને પત્રમાં લખી રાખ્યું, અને આ પ્રમાણે તેના ઉપર અનુગ્રહ કરી શ્રીમહાપ્રભુજી નિજ શિબિરમાં પધાર્યા તે વર્ણવ્યું છે.(૪૨–૪૪) બારમા તરંગમાં ઉચ્છલિત ભક્તિવાળા દેશપતિને શ્રીમહાપ્રભુમાં રસપુષ્ટ વિચાર સ્ફુર્યા તે કહ્યું છે. તેરમા તરંગમાં મહાત્મા આસફખાનને દેશપતિનો મધુર પ્રશ્ન તથા પ્રાણનાથ શ્રીજીના આશ્રયે તેણે આપેલો ઉત્તર કહયો છે. (૪૫–૪૬) ચૌદમા તરંગમાં મ્લેચ્છાદિ અધમ જીવોના ઉદ્ધાર માટે કૃપાસમૂહથી વિજય ઘોડા પર શ્રીજીનું સવાર થવું અને શુભ પ્રસ્થાન કરવું, શ્રીજીનું તથા શ્રીજીના ભક્તોનું જે પરાક્રમ થયું તે વર્ણવ્યું છે. (૪૭½) પછી પંદરમા તરંગમાં પ્રીતમ શ્રીજીને તાદશભક્તોનો પ્રેમપૂર્વક હિતોપદેશ કે આપશ્રી દેશપતિની આગળ "આ પ્રમાણે કહેશો, અન્ય પ્રકારે નહિ," તથા પ્રાણેશ્વર શ્રીજીએ તે ભક્તોનું કરેલું સમાધાન, હરિદાસ તોવરાદિનો એવો ચિંતાવિચાર અને સ્વરૂપનૈષ્ઠિક આસફખાનનું ત્યાં ત્વરિત આગમન, ગુપ્ત કાર્ય માટે ગુપ્ત હર્ષ અને મ્લેચ્છપતિના મહેલમાં ગમન, તેના દ્વારપાલાદિના પ્રબલ દોષો દૂર કરવા માટે માનવલીલાધારી કૃપાસાગર શ્રીજીએ તેના દ્વાર પાસે કંઇક વિલંબ કર્યો, પછી તેના મહેલમાં પોતાના ભાણેજ મધુસૂદનની સાથે શ્રીમહાપ્રભુજીએ પ્રવેશ કર્યો, તે વાત કહી છે. (૪૮–૫૩) પછી સોળમા તરંગમાં શ્રીજીએ કૃપા કરી મ્લેચ્છપતિને પવિત્રાદિનું દાન કર્યું, પછી શ્રીમહાપ્રભુના સૌંદર્યાદિથી તે દેશપતિને લોકાતીત અવસ્થાનો અનુભવ થયો તે કહયું છે (૫૪) સત્તારમા તરંગમાં પ્રિયશ્રીજીનો દેશપતિ સાથેનો સંવાદ,

મ્લેચ્છપતિની પુત્રાદિની અવજ્ઞા, તેનો ગુપ્તહર્ષ, તેના પ્રેમનો સમુલ્લાસ, મહાઅસુર તે સંન્યાસીમાં અનુરાગવાળા દુષ્ટ ભાગ્યવાળા રાજા સારંગદેવની દુર્બુદ્ધિ અને આસફખાને કરેલો તેનો અત્યંત તિરસ્કાર, આસફખાનના ઘરમાં પ્રથમ શ્રીગોકુલપતિએ યજ્ઞોપવીતથી તુલસીમાલાની મુખ્યતા સ્થાપિત કરતો જે સંવાદ કર્યો હતો, તે દેશપતિને પ્રસન્ન કરનારો બન્યો, તે અને શૈવોનુ રુદ્રાક્ષમાલાનું ખંડન કર્યું તે વર્ણવ્યું છે. (૫૫–૫૮½) અઢારમા તરંગમાં દેશપતિની સાથે શ્રીમહાપ્રભુનો સંવાદ, તેમાં સભાનું કંપવું, ભક્તોની ભારે ચિંતા અને ભય તથા ભગવદ્દભક્તિથી પ્રકાશમાન દેશપતિનો શ્રીમહાપ્રભુના ગોકુલત્યાગનો વિચાર, ચર્ચા, સમર્થન, સરસ્વતીનો ભય અને કૃપાશક્તિનું નિવેદન વર્ણવ્યું છે. (૫૯½) ઓગણીસમા તરંગમાં મ્લેચ્છપતિએ જે ગોકુલત્યાગ કહયો. તેનો શ્રીજીએ કરેલો સ્વીકાર, તેમનો વિજય, તેનું ગંભીર વિસ્મયરૂપ સમુદ્રમાં ડૂબવું, ગૂઢ કૃપાભક્તિથી મળેલી મધુર કથા, વિયોગની ક્ષણોને ગુજારવા માટે ગૂઢ ભક્તિથી દેશપતિએ જે યુક્તિથી શ્રીહસ્તાક્ષરથી શોભાયમાન પત્રની પ્રાર્થના કરી તે, તેમાં શ્રીમહાપ્રભુની વિહવલતા, અને બિરાજીને તે દેશપતિએ કહ્યા પ્રમાણે આદર થાય, રુચે તે રીતે, ચાંદીના દીપદંડના વિસ્તૃત પ્રકાશમાં ગોકુલના ત્યાગ સંબંધી પત્રનું લખવું, ફરીથી મ્લેચ્છપતિને વિસ્મય રૂપ સમુદ્રમાં ડૂબાડી, કૃતાર્થ કરી, શ્રીજીનું નિજ શિબિરમાં પધારવું, એ બધી વાત કહી છે. (૬૦–૬૫) વીસમા તરંગમાં દેશપતિનો પોતાની સ્ત્રીની સાથે વિસ્મયોદ્રેક સહિત સંવાદ તથા તે બલભદ્ર કાનવીસે સુંદર રીતે યાદ કરેલા અતિ મનોહર સંવાદના તત્ત્વથી દેશપતિનું કરેલું સમાધાન, પ્રિય શ્રીજીના વિયોગથી ઉદ્દભવેલા ઉદ્વેગથી મૃગયાને બહાને દેશપતિનું મચ્છી-ભવનમાં વેગથી જવું, તે કહ્યું છે. (૬૬–૬૭½) એકવીસમા તરંગમાં શ્રીમહાપ્રભુજના ચિત્તમાં દેશપતિનો પ્રવેશ, આસફખાનના ઘરમાં શ્રીમહાપ્રભુનું કૃપાથી પધારવું, ત્યાં શૂકરક્ષેત્રમાં પધારવાનો સુંદર નિર્ણય, મહાન જ્યોતિષરાય પરમાનંદજાનીએ કરેલો યાત્રાના મુહૂર્તનો નિર્ણય તથા લોકોની ઘણી ભીડભાડ, શ્રીજીનું દુર્ગાદાસે સ્વીકારેલું શરણ, કલ્પવ્યાકરણાદિનો અંગીકાર, રાઘવદાસના ઘરમાં, મુકુંદદાસના ઘરમાં, વહોરા શેઠને ઘેર અને હરિદાસ તોવરને ઘેર શ્રીમહાપ્રભુજનું કૃપા કરીને પધારવું વગેરે કહ્યું છે. (૬૮–૭૨) બાવીસમા તરંગમાં શ્રીમહાપ્રભુએ કાશ્મીરથી પ્રસ્થાન કર્યું તે, માર્ગમાં દેવદારનું વૃક્ષ જોવું કે જેના મૂળની બખોલમાં એક મોટો ખાટલો બિછાવેલો, એક બકરી બાંધેલી, એક પુરુષ સઘળા વસ્ત્ર તથા પાત્ર પ્રસારી રસોઈ કરી રહયો હતો એવા દેવદારના વૃક્ષને જોયું. રઘુનાથજીના પુત્ર ગોપાલજીને જોઈ શ્રીગિરિધારીજીના કુશળસમાચાર પૂછવા, શ્રીગોકુલનો વૃત્તાંત પૂછવો, સંબંધીઓ પર શ્રીમહાપ્રભુનો ક્રોધ, માર્ગમાં મ્લેચ્છપતિની ભાર્યાની લજ્જાનો નાશ આદિ વૃત્તાંત, તથા ત્યારબાદ સ્વપ્નમાં વિષ્ણુદાસ ગઢવીને જોયા તે, ભંભર ગામમાં તેમનું મળવું; (૭૩–૭૬½) દોલતનગરની સમીપ તાપીપુરવાસી ભક્તોએ મોકલેલો પત્ર શ્રીમહાપ્રભુને મળ્યો, તેમના ઉપર શ્રીજીએ પત્ર લખ્યો, ગુજરાતાદિ ગામમાં શ્રીમહાપ્રભુનું પધારવું, નંદીશ્વરમાં બિરાજવું; શ્રીગોકુલમાં જેતા પહેરગીરને મોકલવો કે જેથી પોતાના પુત્ર શ્રીગોપાલ આદિનો, ભક્તોનો આનંદ વધે તે વાત વર્ણવી છે. (૭૭–૭૯) તેવીસમા તરંગમાં શ્રીમદ્ગોવર્ધનમાં

૭૪ પ્રસન્ન થયેલા ભક્ત ગઢવીનું પ્રભુની સન્મુખ આવવું તેવી રીતે અન્ય ભકતોનું પણ સન્મુખ આવવું, શ્રીમહાપ્રભુએ જેકૃપાદૃષ્ટિથી તેમની ઉપર અનુગ્રહ કર્યો છે, તે તથા ગિરિરાજજી પર પધારવું, તથા શ્રીગોવર્ધનનાથજીને જગાડવા માટે લક્ષ્મીદાસ ભીતરિયાએ લાડણને કહ્યું કે શંખનાદ કરો તે મતલબનો સંવાદ, શ્રીમહાપ્રભુએ શ્રીનાથજીનાં દર્શન કર્યાં તે, પછી મોટાભાઇનો આદર કરવા ગયા, શ્રીમહાપ્રભુનું ત્યાંથી પ્રસ્થાન, શ્રીગોકુલથી સઘળા ભકતોનું પ્રેમથી પ્રભુનું સામૈયું કરવું, ખીરકમાં શ્રીમહાપ્રભુનું પોતાના પુત્રને મળવું, શ્રીયમુનાજી પાર કરી શ્રીમહાપ્રભુનો શ્રીગોકુલમાં પ્રવેશ, પોતાનાં સગાસંબંધીઓને કાશ્મીરના વૃત્તાંતનું કથન, શ્રીનાથજીના શ્રીસુખારવિંદનું દર્શન, એનો આનંદ, એકાદશીને દિવસે ફલાહાર કરવો, નિજ સદનમાં ભકતસમૂહે કરેલી પહેરામણી, (૮૦–૮૬) કારતક સુદ એકમે શ્રીગોકુલમાં અન્નકુટ ઉત્સવ કર્યો તે વાત કહી છે. ત્યાર પછીના ચોવીસમા તરંગમાં સઘળા તરંગોની વિગત ટૂંકમાં કહી છે. શ્રીગોકુલેશ મહાપ્રભુની પ્રાપ્તિને સિધ્ધ કરનાર, ને મધુર ફળરૂપ સઘળા ભકતોને સઘળા મનોરથનું દાન કરનાર, સઘળા ભકતોનું સર્વ અનિષ્ટ દૂર કરનાર આ આઠમા કલ્લોલના એ બધા પ્રસંગોને પ્રેમપૂર્ણ ચિત્તમાં ધારણ કરનાર હે રસિકભકતો હવે કહેવામાં આવનાર નવમા કલ્લોલનું આપ સૌ કાનરૂપ હાથથી પાન કરો. (૮૭–૮૯) ॥ શ્રીગોકુલેશજી જય જયતિ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્‌ગોકુલેશલીલા સુધાસિંધુમાં સાર્વભૌમવિજય નામનો આઠમા કલ્લોલનોચોવીસમો તરંગ પુરો થયો. ॥ શ્રી શ્રી ॥

શ્રી ગોકુલેશ લીલા સુધા સિંધુ

અંતર્ગત સાર્વભૌમ વિજય

નામનો

કલ્લોલ આઠમો સંપૂર્ણ થયો.

આઠમા કલ્લોલના કુલ શ્લોક ૧૫૧૫